

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2016

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2016

SUMAR

aprilie

2016

4 Frate cu românul...
pe cale de dispariție
G. PAVELESCU

CASA MINERVEI

5 Întâia noastră
unire intelectuală
Academia Română –
150 de ani
D. BERINDEI

8 „Naționalizarea“
Anul 1948
N. EDROIU

11 Martiriul
Mănăstirii Văcărești
R. THEODORESCU

1916

16 Un cuțit fierbinte
vârât în unt
Disputa dintre
un locotenent-colonel
și un general
P. OTU

21 Căzut la datorie
Sublocotenentul
Nicolae Brăiloiu
F.-L. IORGA

26 O nuntă de basm,
cu o poveste
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

31 Ziua când
nu ai voie să te cerți
G. ROȘU

EXCLUSIVITATE

33 Cunoaște-ți
dușmanul

Interviu
cu istoricul american
David Engerman

AL. GOGUN

INEDIT

38 Noiembrie 1944.
Evreii
din Ardealul de Nord
Raportul
lui Ernest Marton

A. GIDÓ

55 Prelucrat, terfelit,
reabilitat
Confesiunile
lui Aurel Vijoli

A. ȘIPERCO

43 Mult prea
amabilul denunț
al atașatului militar
austro-ungar
Tentativa eșuată de
răpire a lui Vasile Stoica
A. SPÂNU

magazin istoric

Anul XLIX – serie nouă – nr. 4 (589)

aprilie 2016

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 După 12 ani de bir plătit regelui Elamului, care stăpânea în vremea aceea în Mesopotamia, cinci regi palestinieni s-au ridicat împotriva lui. Au fost obligați să se confrunte cu patru regi orientali, care l-au luat prizonier pe Lot, nepotul lui Avraam. Acesta a reușit să îl elibereze după un atac fulgerător de noapte. La reîntoarcerea din expediție, Avraam a fost întâmpinat de Melchisedec, rege în Salem și preot, care a oferit „pâine și vin” soldaților obosiți, binecuvântându-l pe Avraam care, la rândul său, i-a oferit preotului a zecea parte din prada de război. Detaliul reprodus îl înfățișează pe Avraam în fruntea oștilor; frescă din absida altarului Bisericii Văcărești, restaurată în anul 2012

2 Portret al reginei Franței Caterina de Medici (1547-1559), ca soție a lui Henric al II-lea, realizat de un anonim, în jurul anului 1555

3 Ducele Armand-Emmanuel de Richelieu (1766-1822), prim-ministru al lui Ludovic al XVIII-lea și descendent al cardinalului, foarte prețuit de Curtea de la Petersburg, a iubit Odesa, unde a locuit ani buni și pe care a transformat-o într-un oraș european modern (portret din 1818 de Sir Thomas Lawrence, 1769-1830, membru al Academiei Regale Britanice)

4 Castelul Buonconsiglio din Trento (nord-estul Italiei), datând din secolul al XIII-lea, reședință a episcopilor de Trento până în 1803, când, sub austrieci, a devenit cazarmă (din 1920 însă muzeu național), este decorat cu frumoase fresce ilustrând lunile anului, atribuite unui artist din Boemia, din veacul al XV-lea. În imagine, fresca lui aprilie, în viziunea maestrului Venceslav

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

UNDE-S PĂDURILE DE ALTĂDATĂ?!

GEORGE PAVELESCU

La Argeș am fost nevoiți să scoatem caii lăaturalnici din pricina îngustimii podului.

Pe coșuri fum mai deloc. Pe la unele case câte un buștean trântit în bătătură și vreo câțiva săteni tăbărăseră pe el să-l facă lemne de foc. Nu

se mai văd ca altădată grămezi de lemne. Te duci poște întregi, fără să dai de pădure. Multele păduri, ce odinioară îmbrăcau mai în întregime pământul țării, au dispărut. Mai înainte aveai teamă să călătorești de spaima pădurilor dese. Erau proprietari care n-aveau curajul să-și vadă moșiile de frica hoților, care mișunau prin crânguri și tufșuri. De aste podoabe pământul se golește pe fiecă zi, mai ales la câmp. La capătul țarinilor se găseau câțiva tufani, care țineau umbră obosiților plugari.

Azi nu se mai vede nimic. De la o vreme același lucru se face și la munți. Nu este departe timpul când se va resimți lipsa lor. De aici scumpetea crescândă a lemnului. Pădurile trebuie cruțate, chiar îngrijite; să nu fie prăpădite într-un chip neomenos. Pădurile sunt legate de viața poporului român. În zilele de restriște în ele își găsea scăpare și adăpost țăranul urgisit [...]

În tot drumul n-am întâlnit pădure decât într-un singur loc, ce este proprietatea Statului. Nevoile cer ca pădurile să se păstreze, ba chiar să se planteze locurile sterpe, unde nici iarbă nu crește. Să nu se mai lase parăgini, ca până acum, ci orice colțișor să fie cu folos lucrat, cu ce poate produce.

Să se ia pildă de la bulgarii care vin la noi și se îndeletnicesc cu cultura zarzavaturilor

pe întinderi mici de pământ, plătind până la 100 de lei pogonul. Vin de peste Dunăre săraci lipiți și pleacă de la noi cu bănet, nu glumă. Și noi în țara noastră ne vedem nevoiți să cumpărăm de la dâșii cu prețuri adeseori destul de urcate,

pentru că altfel nu este chip. Chiar în Dobrogea, care are ponosul că acolo plantația suferă din pricina mării și a vânturilor, care usucă uneori aproape toată vegetația, totuși și acolo am dat peste bulgari, muncind cu totdinadinsul grădinile lor cu tot soiul de zarzavaturi, ce erau o frumusețe. De obicei se statornicesc pe lângă orașe – piețele de desfăcere ale osteneții lor. De ce banul să meargă peste granițe, să mărească tezaurul străinului? Ce ne-am face când într-o zi statul vecin ar opri pe supușii săi să mai vină la noi? Ce criză cumplită ar izvorî de aici? N-am mai avea zarzavaturi sau, dacă s-ar mai întâmpla să se mai găsească, ar fi atât de scumpe, încât nu ne-am putea lipi de ele [...]

La noi este un păcat, de care cată să ne vindecăm, că se desfășoară în lucrările și clădirile publice prea mult lux, care împiedică alte îmbunătățiri urgente. Bunăoară sunt orașe, unde sunt clădite licee ce costă milioane, și la satele noastre avem niște coșare de școli! Câte localuri modeste nu s-ar fi ridicat la țară cu acele milioane! Este o lipsă de chibzuință, ca să nu zic o risipă. Să cătăm să fim mai practice.

(Amintiri și descrieri,

Tipografia Universală, București, 1911)

47 Vocea Rusiei
în paginile ziarului
„Adevărul“

*Propagandă în preajma
Primului Război Mondial*

C. HENTEA

51 Odette
pleacă la război

C. PĂIUȘAN-NUICĂ

59 Dacii lui Antonio
de Guevara

A. POGĂCIAȘ

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

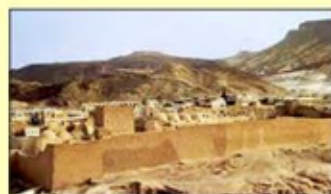
66 Prometeu
de la Tărtăria

S.A. LUCA

68 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori

*Pallady și Matisse
îl sfidează pe zeul Marte*

G. FILITTI

71 Ermiți, anahoreți,
cenobiți

C. MOISE

75 Odesa
cea privegheată
de Richelieu

F. DOLGHIN

PASTILA
DE CUVINTE

79 P de la
Pantagruel

M. SALA

81 En garde!
*Disputa care a legitimat
duelul în Franța*

C. ȘENCHEA

POVESTEA VORBEI

86 O butadă
a lui Bădica Traian

V. IONESCU

89 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale

Povestea MI5 și MI6

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

HOOVER
INSTITUTION

93 Ianuarie 1938.
Iuliu Maniu
se adresează partidului

RUBRICI

63 Clio anunță
Moda la... Cotroceni
C. PĂIUȘAN-NUICĂ

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

83 În București,
acum 50 ani

92; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

C.A. Rosetti, ministrul Instrucțiunii Publice. El a prezentat raportul privind înființarea Societății Literare Române, ce urma să dea nașunii: „acele două colonade ale templului său literariu: Gramatica și Glosariul limbii”.

În mod semnificativ, Rosetti și-a exprimat convingerea că nu aveau să se producă greutăți la venirea românilor din afara hotarelor statului român la sesiunea societății, care avea „misiunea specială” de a stabili ortografia, gramatica și dicționarul limbii române. Decretul prevedea desemnarea de membri din toate provinciile, inclusiv a aromânilor, nu doar a celor din statul român.

Cea dintâi sesiune a fost preconizată să fie inaugurată la 1/13 august 1866. Decretul a produs o eferescență națională. Iosif Vulcan a scris în *Familia* la 15/27 aprilie 1866 rânduri semnificative: „Mărețată va fi acea zi în care reprezentanții națiunii împrăștiate de soartă în șapte țări se vor aduna laolaltă, sublim va fi acel minut când fratele de la Pind va strânge mâna cu fratele său de la Criș”. La 22 aprilie/4 mai 1866, tot Locotenentă Domnească a desemnat nominal membrii din afara hotarelor statului. Cea dintâi sesiune avea să fie amân timer în luna iulie 1866, din pricina epidemiei de holeră izbucnită în Principatele Unite, a lipsei de fonduri, dar mai ales din cauza stării de tensiune existentă cu Austria.

A urmat o pauză de un an fără însă ca proiectul să fie abandonat. La 28 mai/9 iunie

1866 a fost emis decretul de convocare a celei dintâi sesiuni, căruia i-a urmat cel pentru desemnarea membrilor din statul român. În noua societate se găseau cele mai de seamă personalități culturale ale românilor: Heliade Rădulescu și canonicul Timotei Cipariu, Vasile Alecsandri și Costache Negruzzi, August Treboniu Laurian și I.C. Massim, George Barițiu și Titu Maiorescu, Iosif Hodoș și Alexandru Hodoș, Alexandru Hasdeu și Costache Stamate, Alexandru Hurmuzaki și

românilor. În *Perseverența* au fost publicate versuri – la 29 iunie 1867 – în care se scria: „Vă treziți din nepăsare/ Mic și mare vă armați,/ Ziceți acvilei să zboare/ Și treceți peste Carpați”.

În România apropiata reuniune a fost considerată un eveniment de mare însemnătate nu numai de autorități, ci și pentru toți care se simțeau români. Dacă membrii din Basarabia n-au putut participa, cei din Transilvania s-au deplasat la București, bucurându-se de o primire entuziastă

de la trecerea graniței și mai ales pe măsură ce se apropiau de Capitală. Membrii societății au fost primiți cu entuziasm la Ploiești, iar de la Săftica au fost întâmpinați de nenumărate trăsură, care au format apoi un lung convoi de însoțire. La București, la 31 iulie/12 august, „strădele și mai ales Șoseaua era plină de

oameni și de trăsură”. Era o atmosferă ardentă, care amintea ziua celei dintâi intrări în București a domnitorului Cuza în februarie 1859. Mulțumind pentru primire, maramureșeanul Iosif Hodoș numise pe cei care îi întâmpinaseră „frați liberi din România liberă”. Manifestațiile s-au produs întreaga zi și lor avea să le răspundă în aceeași seară Alexandru Roman, care declara: „fie ca din unitatea limbii literare, pe calea cea pacinică a științelor să rezulte unitatea noastră națională”.

Cea dintâi sesiune a societății a pus temeiul activității ei viitoare. În primul rând,

Sedința inaugurală a Societății Literare Române

aromânii Ioan Caragianu și Dimitrie Cozacovici. Totodată, era evident că noua societate nu se va mărgini în activitatea ei doar la problemele limbii.

În lunile care au urmat au început pregătirile pentru întâlnirea ce trebuia să aibă loc la București. Dar explicația sesiunii inaugurale trebuie căutată și în pactul dualist al Austriei cu Ungaria, după ce în iunie 1867 împăratul Franz Josef fusese încoronat și ca rege al Ungariei și mai ales după ce individualitatea Transilvaniei nu mai fusese respectată. Era vorba în fapt de o luare de poziție națională a

ACADEMIA ROMÂNĂ 150 DE ANI

Academician DAN BERINDEI

Împlinirea a 150 de ani de ființare reprezintă o dată memorabilă. Prin decretul Locotenentei Domnești din 1/13 aprilie 1866 s-a hotărât înființarea Societății Academice Române, alcătuită din 21 membri din toate provinciile românești, care urma să fie numiți de guvernul român.

În intenția inițiatorilor, societatea savantă trebuia să joace un rol de seamă în procesul de construcție a statului român. Oricum, era o piesă importantă ce se adăuga acestui proces și care era departe de a fi doar un simplu act de cultură. De fapt, era înainte de toate manifestarea unui act de voință națională, care venea în sprijinul ideii fundamentale de unitate a unei națiuni, care era în curs de a se manifesta ca o entitate, deși românii erau împărțiți în state diferite.

Inceputurile trebuie căutate în trezirea națională ce avusese loc în veacul al XVIII-lea și care se corelase și cu momentul Revoluției franceze din 1789, trezitoare a umanității. Proiectul *Societății filosofiști a neamului românesc din Mare Principatu Ardealului* din 1795 a inaugurat șirul de inițiative, ce vor fi luate succesiv în spațiul românesc. În mod semnificativ, din această societate transilvană urma să facă parte și învățatul mare boier muntean Ienăchiță Văcărescu.

Proiecte se vor succeda în cursul secolului al XIX-lea, într-o provincie sau în alta. Dar momentul hotărâtor avea să fie după 1859 și la prima etapă a unificării, când pe harta Europei a apărut o nouă entitate națională alcătuită din cele două state românești.

Principatele Unite sau România au strâns la un loc pe munteni și pe moldoveni, dar, în același timp, reprezentanții culturii *tuturor* românilor.

În primii ani ai domniei lui Alexandru Ioan Cuza s-au succedat proiecte pentru so-

cietatea preconizată. Era vorba de o societate savantă, alcătuită din învățați români de pretutindeni. Nu erau binevoitoare noii societăți nici Austria habsburgică și nici Rusia Romanovilor. Dar proiectul preocupa și era evident că importanța sa nu era doar culturală, ci și națională.

În ultimii ani ai domniei lui Cuza proiectul a ajuns să fie elaborat și se aștepta doar un moment favorabil. Acesta avea să fie ales de Locotenenta Domnească interimară la 1 aprilie 1866, la inițiativa lui

1948. DRAMA ACADEMIEI ROMÂNE

Prof. univ. dr. NICOLAE EDROIU,
Membru corespondent al Academiei Române

Instaurarea regimului comunist în România, în condițiile prezenței încă în țară a trupelor sovietice de ocupație, avea să afecteze toate structurile politico-instituționale și cultural-științifice naționale create cu mîgală de români în cursul unei evoluții mai îndelungate, în Epoca Renașterii României și a modernizării ei.

Nimic nu trebuia lăsat așa cum fusese ctitorit mai înainte și funcționa atunci. Totul trebuia schimbat odată cu anul 1948, pentru a răspunde vederilor și scopurilor noului regim politico-ideologic.

Instituția noastră, instituție venerabilă și întotdeauna plină de răspundere față de evoluțiile societății românești, constituia și ea ținta noilor guvernanți. Aceasta fiindcă avea două calități aparte.

Mai întâi, era independentă în privința lucrării sale, nu dădea seama niciunei autorități politice sau de altă natură, membrii ei manifestându-se cu totul independent în lumea ideilor, a științelor și artelor, a creației, în general.

1948. În prezidiul ședinței de inaugurare a Academiei R.P. Române (în picioare) academicianul I.C. Parhon (1874-1969) și Petru Groza (în dreapta lui)

Aducerea instituției și a membrilor ei sub ascultarea guvernanților politici și supunerea lor în fața ideologiei comuniste erau, fără îndoială, un deziderat absolut al noului regim, care putea astfel, prin ceea ce fusese forul cultural-științific cel mai înalt al țării, să controleze mișcarea de idei și creația superioară în principalele domenii ale științei, culturii și artei.

Era avut în vedere, atunci, și patrimoniul pe care îl de-

Câțiva dintre membrii fondatori: August Treboniu Laurian, Ion Heliade Rădulescu, Timotei Cipariu, Vasile Alecsandri, George Barițiu, Costache Negruzzi

Lucrările acestei Societăți Literare vor fi și vor rămâne scutite de orice sistemă guvernamentală în orice împrejurări de oricare înrăurință mai înaltă și de toate valurile politice efemere, atât în totalitatea sa, cât și în fiecare dintre membrii săi.

George Barițiu

denumirea care i s-a dat a fost de Societate Academică Română, înființându-se și Secția de Istorie pe lângă cea consacrată Limbii; în mai puțin de un deceniu avea să fie creată și Secția de Științe. În mod evident, rosturile societății savante au fost de la început mult mai largi decât cele ale unei societăți cu obiectivul limitat la limbă. Au început primele lucrări în domeniul problemelor limbii, dar au fost elaborate și Statutele. De asemenea, la sfârșitul sesiunii membrii societății au vizitat pe domnitorul Carol, desemnându-l membru de onoare.

Deosebit de importantă a fost declarația prim-ministrului Ștefan Golescu, care la inaugurarea din 1/13 august 1867 a afirmat: „Societatea este și rămâne independentă și liberă, cum liberă și independentă a fost și este și va fi limba poporului român, oriunde servituți și vicisitudini au putut încovoia grumazii unora dintre noi”. Barițiu, la rândul său, a făcut o declarație de

principii care-i păstrează însemnătatea și după 150 de ani: „Lucrările acestei Societăți Literare vor fi și vor rămâne scutite de orice sistemă guvernamentală în orice împrejurări de oricare înrăurință mai înaltă și de toate valurile politice efe-

spirituală. „Dea ca tot românul – a spus el – să vină la cunoștința demnității naționale și să o apere cu toată tăria cuvântului și a inimei. Dea ca tot românul să se simtă a fi fiu al României, român cu originea, român cu limba și să fie mândru că este și se numește român. Să trăiască românimea.”

Ministrul Afacerilor Străine al Franței, Louis Barthou, în Aula Academiei

mere, atât în totalitatea sa, cât și în fiecare dintre membrii săi”. Cuvinte profetice și îndrăznețe a adresat colegilor săi Cipariu: „Am început a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început, domnilor, abia am început, dar nu am terminat; rămâne să continuăm și să terminăm”.

La încheierea lucrărilor, tot Cipariu a făcut o urare care-și păstrează și astăzi încărcătura

În *Gazeta Transilvaniei* s-a făcut la 20 septembrie/2 octombrie 1867 bilanțul celei dintâi sesiuni, arătându-se că în afară de cinci-șase ședințe „seci și urăcioase”, lucrările fuseseră „prea interesante și pline de învățătură”. Era o concluzie semnificativă la capătul unei acțiuni ce fusese încununată de succes, având și semnificația primei întâlniri istorice a reprezentanților culturali ai națiunii. Reuniunea cărturarilor români a deschis în fapt un proces istoric: prin cultura națională, calea unității naționale depline a fost pregătită, iar Academia Română este unul dintre factorii acestui proces istoric al românilor. ■

**Academicianul
Constantin Daicoviciu
a trimis mașina...**

de moarte, marele gânditor și creator.

Cățiva nu ne-am confortat și am putut asista, în final, la urcarea sicriului marelui dispărut într-un camion deschis, ce fusese adus pe trotuarul din fața numitului foaier clujean și care apoi s-a îndreptat spre Lancrămul natal, unde își doarme somnul cel de veci.

Peste câteva luni, la sfârșitul lui februarie 1962, era înmormântat istoricul Silviu Dragomir. Au venit iarăși atenționările respectivelui secretar, de a nu participa la înmormântarea profesorului Dragomir, de astă dată al Facultății noastre. Întrucât fusese deținut politic, nu a mai „beneficiat” de cutumiara depunere în Foaierul Casei Universităților din Cluj. În spațiul de la intrarea în incinta Cimitirului Central din Cluj a fost totuși „depus” afară, în aerul liber de iarnă, unde rectorul nostru, Constan-

tin Daicoviciu, a reușit să țină cuvântarea de adio.

Când Silviu Dragomir fusese eliberat, în 1955, Constantin Daicoviciu îi trimisese mașina de director al Institutului la Gara din Cluj, la trenul de Sighet, și se îngrijise ca profesorul să poată locui în două camere din incinta clădirii Institutului de Istorie, de pe strada Napoca 11, care i-au fost puse la dispoziție.

**...după Silviu Dragomir (cel din dreapta imaginii,
alături de Mihail Sadoveanu),
când acesta a fost eliberat din închisoare**

I-a asigurat, deopotrivă, încadrarea la Institut ca cercetător în Colectivul pentru editarea documentelor revoluției de la 1848-1849, pe care, de fapt, istoricul îl constituise, în preajma sărbătoririi centenarului acelei revoluții. Chiar atunci, în 1948, fusese ridicat din sânul colectivului și depus mai întâi în lagărul de la Caransebeș, de unde în mai 1950 era transferat în temuta închisoare de la Sighet.

După detenția lor prin închisorile comuniste, i-am văzut pe istoricul Ștefan Meteș, care ne-a mai dat apoi cartea despre emigrările românești din Transilvania în mileniul trecut, sau pe lingvistul George Giuglea. Ștefan Meteș, directorul Direcției Cluj a Arhivelor Statului din România, pășea agale pe coridoarele Institutului, în Biblioteca aces-

tuia, documentându-se atunci pentru lucrarea *Emigrări românești din Transilvania în sec. XIII-XX*, care avea să fie tipărită în 1971.

Fusese scos din Academie și scriitorul Ion Agârbiceanu, dar în 1955 era titularizat. Prin 1960 ținu o conferință în Sala Mare a Casei Universităților din Cluj, unde i-am ascultat vocea blândă de povestitor. Când a decedat, în mai 1963, am participat alături de mulțimea care l-a condus pe ultimul drum, pentru a fi depus în Cimitirul Central al Clujului.

Dicționarul amintit descrie cruzimile acelor vremuri, a celui an 1948, cu totul nefast în istoria Academiei Române și a țării. Reconstituirea străduințelor Academiei Române pe durata existenței sale este o lucrare comună, a noastră, a tuturor, și trebuie să apărăm, cu

**Istoricul Ștefan Meteș,
directorul Arhivelor clujene**

toții, în continuare, importanta instituție cultural-științifică a țării de orice tentativă de a-i scădea meritele pe care le-a adus în serviciul națiunii, al progresului, sau de a fi atinsă de ingerințe exterioare ei. ■

**Scos din Academie a fost
și scriitorul Ion Agârbiceanu
(în dreapta); aici în 1962,
cu un an înainte de a muri
(în stânga, Mircea Zăciu)**

ținea Academia Română, aducător de importante resurse materiale, puse imediat de instituție în slujba activității pe care o desfășura, patrimoniul răvnit deopotrivă de autorități politice.

Decretele succesive ale puterii – având din păcate și concursul unora dintre structurile interne și al câtorva membri ai instituției –, decrete adoptate în cursul anului 1948, aveau să înfeudeze instituția noastră noului regim.

Cel mai grav însă, după fenomenul „etimizării” instituției și „naționalizării” bunurilor ei, a fost acela al „epurării”, al punerii în afara Academiei a celei nou create a unui număr de 113 academicieni, a căror chemare sub venerabila Cupolă fusese decisă în precedență cu cea mai mare responsabilitate, pentru merite culturale și științifice incontestabile și fusese hotărâtă pentru veșnicie.

Marea dramă a Academiei Române din anul 1948 și-a găsit „descrierea” într-un volum, realizat în anul 2013 de, pe atunci, secretarul general al instituției, domnul acad. Păun Ion Otman, având sprijinul generos al doamnei dr. Dorina N. Rusu, secretarul științific al Secției de Științe Istorie și Arheologie, și publicat de Editura Academiei Române.

Dicționarul, prin cele 113 fișe bio-bibliografice, care au dat volumului o dimensiune considerabilă – este vorba despre cei prizonieri atunci din instituție –, „ilustrează” marea dramă prin care a trecut Academia Română în anul 1948.

Drama de acum 68 de ani a fost urmată de altele. În anul 1950, dintre cei 113 academi-

*Membri ai Academiei
din acel an nefast pentru instituție*

cieni puși cu brutalitate în afara instituției, 31 erau depuși în închisorile comuniste, la Văcărești, Aiud și, mai ales, la Sighet. Dintre aceștia, nouă se stingeau din viață, în anii 1950-1955, în închisorile respective. Cei care erau eliberați între 1955 și 1964 reveneau cel mai adesea în localitățile de unde fuseseră ridicați, în mijlocul familiilor lor, în parte destrămate, dar încadrarea lor la vechile locuri de activitate nu s-a mai produs decât cu rare excepții. „Înteruperea” muncii lor prin detenție a adus mari pierderi științei și culturii românești, puțini dintre aceștia reușind să-și reia travaliul științific în perioada ce a urmat.

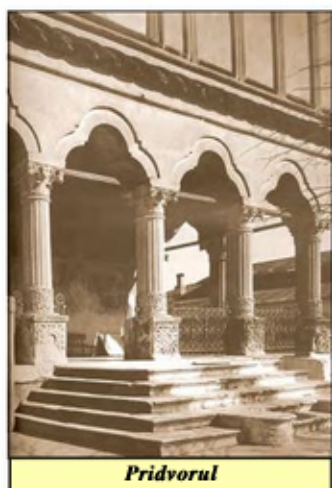
I-am văzut – sau cunoscut personal – pe unii dintre cei în cauză, pe la începutul anilor '60 ai secolului trecut, student fiind sau proaspăt cadru didactic al Universității clujene. Ar fi destul să fac mențiunea numelui poetului filosof Lucian Blaga, pe care noi, studenții, pentru a-l vedea, pășeam în incinta cafetăriei din apropierea Bibliotecii Centrale Universitare – bibliotecă ce îi poartă azi numele –, deși zăboveam puțin la mese, din pricina firavelor mijloace pecuniare

de care dispuneam. Îi urmăream gesturile, calmul, seninătatea feței, bonomia Omului, chiar marginalizat fiind. I se crease, în 1940, în mod special, catedra universitară privind Filosofia Culturii, a Valorilor. Dar, în 1948 era înlăturat din Academie și deopotrivă din Universitate.

După decesul survenit la începutul lunii mai a anului 1961, Blaga a fost depus în Foaierul Casei Universitarilor din Cluj. Îmi amintesc faptul că secretarul de atunci al Facultății de Istorie-Filosofie umbla printre noi, studenții, pentru a ne atenționa evident din „dispoziție superioară” să nu cumva să mergem la înmormântarea fostului profesor al Universității. Trebuia să participe cât mai puțină lume la funeralii. Ținea și aceasta de marginalizarea și degradarea la care trebuia supus, chiar și dincolo

*Lespedea de pe mormântul
lui Lucian Blaga
din Lăncrămul natal*

Pridvorul

Am arătat mai demult că două sunt caracteristicile istoriei românești: latinitatea și păstrarea statalității în epoca Turcocrăției. Ei bine, această statalitate este legată de ideea dinastică, iar ideea dinastică, ce s-a manifestat și după Mușatini, și după Bogdănești și după Basarabi, în tot secolul al XVII-lea, a fost preluată în secolul al XVIII-lea de câteva neamuri fanariote, cu antecedente în secolul al XVII-lea, în primul rând Mavrocordatii și Ghiculeștii. Primul monument în care s-a conturat limpede felul în care o dinastie fanariotă vrea să continue tradițiile brâncovenesti, cantacuzine, basarabești a fost biserica Mănăstirii Văcărești, care a fost începută acum trei secole, în 1716. Existența unui model monarhic copleșitor, cel brâncovenesc, sub zodia căruia veacul al XVIII-lea se deschisese la sud de Carpați, nu a rămas fără consecințe la niciun nivel social și cultural din Țara Românească.

Înainte de preluarea modelului de către târgoveți și moșneni, ce îl vor răspândi într-un orizont medievalizant și folclorizant după 1650, acțiunea acestui model este evidentă în prima parte și la mij-

loc Nicolae Alexandru Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domn a toată Ungrovlahia.

Sfintele și Dumnezeuieștile mănăstiri clădite și înălțate din temelii de către domnii cei drept credincioși întru slava și lauda marelui Dumnezeu, nu numai cu vase foarte scumpe și cu zidiri de înconjur de mult preț și cu altă frumusețe, care se înfrumusețează și se întăresc, ci mai cu deosebire sârguincios se împodobesc și se întemeiază cu lucruri îndestulătoare și cu folositoare cheltuieli, pentru chivernisirea celor ce sunt în ele sfinți părinți, și altor obraze și străinilor, pentru ca, fiind fără lipsuri în ceea ce privește lucrurile trebuincioase și pe deplin mulțumiți, să nu aibă nicio îndeletnicire pentru hrana cărnii, ci toată petrecerea și grija să le fie la neîntreruptele rugăciuni și implorări și a aduce totdeauna rugă lui Dumnezeu pentru toți cucernicii și pentru toți ctitorii acelor sfinte mănăstiri. Deoarece bogata milă a lui Dumnezeu ne-a învrednicit și pe noi a ridica din temelie o sfântă mănăstire întru slava și lauda preasfințitei și nedreptățitei Treimi, afară din orașul Bucureștilor, care este scaun al Domniei noastre, în locul zis Văcărești, și a o împodobi cu frumusețea cuvenită, după cerința bisericească.

(Hrisovul de danie al Mănăstirii Văcărești, dat de Nicolae Mavrocordat în iunie 1721; fragmente)

locul veacului al XVIII-lea în efortul ctitoricesc, foarte limitat, de altminteri, și doar la capitala țării, București, într-o epocă de relativă stabilitate, al unor domni fanarioți, de fapt aceia care au năzuit cel mai mult la înjghebarea unor cârmuiri de familie, recunoscutibile și în ctitoriile neamului lor. Este cazul Mavrocordatilor și al Ghiculeștilor, în special cazul lui Nicolae Mavrocordat, fiul lui Alexandru Exaporitul, om de o cultură și de un rafinament care s-au manifestat în scrieri ale sale în limba greacă, iar în cazul Ghiculeștilor, al lui Grigore al II-lea Ghica.

Cazul Nicolae Mavrocordat, urmaș prin Exaporit al voievozilor din secolul al XVII-lea, ba chiar și al unor voievozi de dinainte de 1600, este întru totul reflectat de ceea ce a fost Mănăstirea Văcărești. Vorbim azi, din păcate, la timpul trecut, pentru că mănăstirea a fost demolată între iarna târzie a lui 1984 și 1986. Alături de colegul și prietenul Dinu C. Giurescu, de regretatul profesor Grigore Ionescu, cel prefătat altădată de însuși Nicolae Iorga, alături de

Nicolae Mavrocordat și macheta ctitoriei sale

Acum 300 de ani începea construcția unei bijuterii a arhitecturii românești medievale, în același timp un unicat în Europa de Sud-Est. După 268 de ani, un regim totalitar dispunea demolarea complexului mănăstiresc pentru a se ridica pe locul lui – cât de semnificativ! – un nou tribunal. Până la urmă, nici acesta nu a mai fost înălțat. Azi, în zonă se întinde o „deltă urbană“.

ASASINAREA UNEI MÂNĂSTIRI

Interiorul bisericii, văzut dinspre pronaos către naos (fotografiile care ilustrează acest articol, ca și coperta unu a revistei au fost reproduse din volumul Un sfert de veac de la martiriul unui monument bucureștean. Mănăstirea Văcărești, editor Anca Beatrice Todireanu)

Academician RĂZVAN THEODORESCU

Biserica Mănăstirii Văcărești rămâne o emblemă a continuității unor idei și realizări din veacul al XVII-lea în epoca fanariotă. Nu demult am încercat să arăt cum epoca fanariotă, mult hulită până la intervenția salutară a lui Iorga, a fost o continuare pozitivă a unui element fundamental din istoria românească: statalitatea.

Cretzulescu. M-am întrebat întotdeauna de ce la Văcărești, de ce la Kretzulescu, de ce în același moment o scenă eshatologică, cum este „Apocalipsa”, înlocuiește scena tradițională, brâncovenească, a „Judecății de Apoi”. M-am frământat mai multă vreme cu această întrebare și cred că am găsit răspunsul. Aducerea „Apocalipsei” înaintea ochilor credincioșilor care intrau în două biserici a doi cititori legați fiecare în felul său de personalitatea lui Brâncoveanu trebuia să amintească, la câțiva ani după moartea tragică a acestuia, de faptul că Apocalipsa venea prin iataganul otoman. Era un semnal care se dădea și la Văcărești, și la Kretzulescu, dacă interpretarea mea este cea corectă.

Pierderea Văcăreștilor este greu de explicat. Într-o discuție pe care am avut-o cu Constantin Noica în vremea când luptam pentru salvarea Văcăreștilor el mi-a spus cu mult bun simț: „Ce vrei, dragă domnule Theodorescu, românii nu cunosc Văcăreștii. De vină suntem noi, românii. Am transformat-o după 1848 în pușcărie și nimeni nu a văzut-o.” Este adevărat, statutul de biserică a închisorii a făcut ca sculptura și pictura să se păstreze impecabil. În toamna lui 1973,

Foișorul paraclisului „Sfântul Nicolae”; în dreapta portalul sculptat

imediat ce nu a mai fost pușcărie acolo, am intrat cu un fotograf în biserică și senzația era copleșitoare. În timpul demolării s-a salvat prea puțin din sculptură și din pictură; sunt păstrate astăzi mai ales la Mogoșoaia. Intelectualitatea românească, poate tocmai din această explicație pe care o dădea Noica, a rămas destul de insensibilă în momentul dărâmării Văcăreștilor. Mai târziu, și prin ecourile protestelor noastre, și prin ceea ce a făcut „Europa Liberă”, cazul Văcărești a devenit notoriu.

Acum câțiva ani, o tânără colaboratoare a mea, Anca Beatrice Todoreanu, a avut inițiativa – și am sprijinit-o din plin – să organizeze un colocviu la Academie, în Aulă, la 25 de ani de la demolarea Văcăreștilor. A avut și buna idee de a publica lucrările acestui colocviu într-un volum care arată, prin numeroși colaboratori, ce a însemnat Mănăstirea Văcărești în trecutul nostru și ce semnificație a avut demolarea Văcăreștilor, o crimă a unui regim totalitar. A fost cea mai vastă mănăstire din Sud-Estul Europei. Un călător cultivat, negustor și colecționar din sudul Franței, Jean-Claude

Într-acest an, la septembrie 13, duminică, leat 7232, au târnosit măriia sa Nicolae vodă biserica mării sale de la Văcărești, care măriia sa o au zidit-o din temelie, mănăstire frumoasă și înpodobită cu toate cele ce să cad. Însă la această târnosanie au fost mitropolitul țării chir Daniil și alți arhierii

**MĂNĂSTIREA
VĂCĂREȘTI**

Coperta volumului editat la împlinirea a 25 de ani de la demolarea Mănăstirii Văcărești

streini și au adus măriia sa și pe episcopul de Buzău chir Ștefan și pe toți egumenii de pe la toate mănăstirile și preoți mulți din București și de pe la țară; și toți fiind înbrăcați cu odăjdile, au făcut liti și citanii ceale ce să cad și părintele vlădica cu sfințele moaște ținându-le în creștet, împreună cu toți arhierii și cu preoții și boierii și alt norod mult cu făclii aprinse, au eșit înaintea mării sale lui vodă la poartă și de acolo descălecând măriia sa cu toții au înconjurat biserica de trei ori. De aci intrând în biserică au făcut slujba deplină a târnosaniei ce să cade. De aci au săvârșit și Sfânta Liturghie. După aceea, suindu-se domnul cu arhierii, cu boierii în casă,

s-au bucurat cu toții și au poruncit de s-au făcut mease multe de au ospătat pe arhierii, pe boieri, pe preoți și pe alt norod ce să strânsească acolo cu bucate, cu băuturi din destul. Lucruri cinstite s-au făcut care altădată nu se va fi făcut. Sfânta Troiță să-i ajute mării sale întru toate cererile și trupesti, și sufletești.

(Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești 1290-1729*)

regretații Dionisie Pippidi, Vasile Drăguț, Virgil Cândea, Radu Popa, de arhitectul Aurelian Trișcu, am fost cei care am luptat, din decembrie 1984 până în toamna lui 1986, în van, pentru salvarea Văcăreștilor, prin memorii, unele publicate chiar imediat după revoluție în revista *Magazin istoric* (nr. 2/1990).

Între 1716-1722, în isprăvnicia boierilor Matei Mogoș, Manolache și Iane, această ctitorie, care este cântecul de lebadă al artei vechi românești, a fost împodobită cu o bogăție de sculptură, de la portal la coloane superbe și uriașe ale pronaosului până la capitellurile neocorintice. Monumentul este extrem de important și prin planul său, pentru că dezvoltă un pronaos care era conceput ca o necropolă princiară, după modelul anterior al Hurezilor, al Cotrocenilor, al bisericii Mitropoliei, al bisericii Mănăstirii „Radu Vodă”, care era biserica Mihneștilor „Sfânta Troiță” și după modelul inițial, care a fost pronaosul Mănăstirii Curtea de Argeș. Așa cum a arătat magistrul meu Emil Lăzărescu și cum am arătat și eu pe urmele sale, există de la Curtea de Argeș la „Radu Vodă”, de la această ctitorie la biserica Mitropoliei, de la aceasta la Cotroceni, mai departe la Hurezi și de aici la Văcărești o continuitate a planului, care este de fapt un manifest arhitectural al ideii dinastice românești. Țin foarte mult la acest lucru, pentru că aceasta este ideea statalității românești, pe care nu o aveau în acea epocă în

Partea superioară a uneia dintre coloanele din pronaos

jurul nostru nici bulgarii, nici sârbii, nici ungurii, nici albanezii, nici grecii. Singurii care își mai permiteau să se manifeste astfel prin arhitectură erau rușii, cu ideea imperială a celei de a Treia Rome.

Nicolae Mavrocordat a dorit să dea o replică abia încheiatei ctitorii a lui Constantin Brâncoveanu din Vâlcea, Hurezi, dar și Bisericii „Sfântul Gheorghe Nou” – recent restaurată – printr-un ansamblu grandios și de o simetrie absolută, dominat de un lăcaș unde epigonismul se citește în îmbinarea rece a părților, dar și cu asemănări foarte interesante cu alte monumente bucureștene, cum este paraclisul Mitropoliei, unde, la 1723, se resimte ecoul abia terminatului șantier de la Văcărești.

Șantierul acesta a durat șase ani. S-a prelungit atât de mult și din cauză că Nicolae Mavrocordat a fost dus de trupele care ocupaseră Bucureștii, în timpul războiului otomano-austriac din 1716-1718, în Transilvania. După încheierea acestui șantier a urmat momentul foarte important al lui Constantin Mavrocordat, fiul, cărturar și el, al lui Nicolae, care a domnit de mai multe ori și în Țara Românească, și în Moldova, și care a ridicat, cu ajutorul egumenului Văcăreștilor,

Anania de Bethleem, paraclisul, și el, din păcate, distrus. Paraclisul era ornate cu o sculptură „exotică”, cu coloane care aveau decorația solzilor de palmieri, o decorație manieristă foarte la modă în Europa la sfârșitul Evului Mediu.

Mai este un lucru pe care țin să îl amintesc, foarte important și pe care l-am studiat într-un articol al meu prin anii '90. Pridvorul monumental de la Văcărești era decorat cu 22 de scene pictate cu tema iconografică a Apocalipsei. Este foarte interesant de menționat că în septembrie 1722, deci în același an, în aceeași lună și în același loc, București, motivul Apocalipsei apare în două pridvoare: pridvorul de la Văcărești, în ctitoria lui Nicolae Mavrocordat, care era legat de tradiția brâncovenească, și în pridvorul Bisericii Cretzulescu, care din fericire se păstrează, ctitoria ginerelui lui Brâncoveanu, Iordache

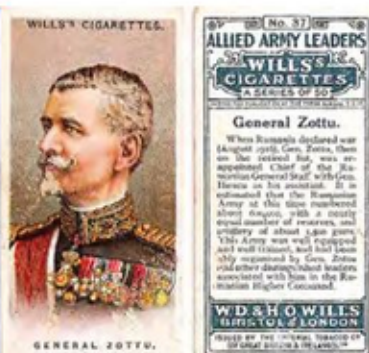

Biserica mănăstirii

Generalul Dumitru Iliescu

Una dintre problemele intens discutate în preajma intrării României în Primul Război Mondial a fost cine să ocupe șefia Marelui Stat Major, instituție ce avea misiunea de a conduce operațiile armatei române. S-au vehiculat mai multe nume de generali, printre care amintim pe Alexandru Averescu și Constantin Christescu, dar în cele din urmă s-a optat pentru menținerea în funcție a generalului Vasile Zottu (1853-1916), cel care exercitase funcția din aprilie 1914.

Wills' Cigarettes a scos în anul 1917 o ediție specială de pachete de țigări ce conțineau mici portrete ale principalilor lideri ai armatelor aliate din Primul Război Mondial. Seria are 50 de portrete, iar printre ele se află portretele a trei români: regele Ferdinand, generalul Averescu și generalul Vasile Zottu

ILUZIA UNEI VICTORII UȘOARE

PETRE OTU

Generalul Vasile Zottu era un merituos ofițer de geniu, dar nu avea o pregătire strategică adecvată acestei funcții de mare răspundere, astfel că el, practic, a fost un șef nominal. Cel care a condus, în realitate, pregătirea țării pentru război și apoi operațiile armatei din vara și toamna anului 1916 a fost generalul Dumitru Iliescu (1865-1940), prieten foarte apropiat al prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, care exercitase și funcția de ministru de Război în perioada 1914-1916.

Secretar general al Ministerului de Război din ianuarie 1914, Dumitru Iliescu a fost numit, la declanșarea ostilităților, subșef al Marelui Stat Major, cu misiunea de a

coordona acțiunile armatei române.

Un demers insolit...

Numirea generalului Iliescu în funcția de subșef al Marelui Stat Major a fost contestată de o serie de generali și ofițeri, care au apreciat că el nu întrunea calitățile necesare. Printre cei care au încercat să o împiedice s-a numărat și Gheorghe Dabija, locotenent-colonel la acea dată. Dacă unii, cum ar fi Alexandru Averescu, au criticat decizia cu scopul de a ajunge ei în fotoliul de șef al Marelui Stat Major, demersul locotenent-colonelului Dabija a avut o cu totul altă motivație, gestul său

fiind determinat de dorința de a asigura succesul viitoarelor operații.

În *Amintiri din cariera militară 1893-1920*. Oameni, tipuri, obiceiuri și sisteme de altă dată, scriere rămasă inedită, el redă pe larg împrejurările și consecințele inițiativei sale.

La începutul lunii martie 1916, s-a stabilit ordinea de bătaie a armatei care urma să funcționeze odată cu intrarea României în război. Gh. Dabija, în acel moment comandant al Batalionului 2 Vânători, care asigura garda Palatului Regal, a aflat că generalul Dumitru Iliescu va conduce Marele Stat Major, fie din postura de adjunct al generalului Vasile Zottu, fie ca șef

Flachat, o numea „cea mai frumoasă biserică pe care o știu în lumea grecilor“, adică la ortodocși.

Am fost avertizat de ceea ce se întâmpla la Văcărești de arhitectul Gheorghe Leahu, care lucra la proiectul viitorului tribunal ce trebuia să se înalțe în această zonă, în decembrie 1984. Dinu C. Giurescu, independent de mine, și eu, independent de el, am avut aceeași idee, de a-l contacta pe generalul Ilie Ceaușescu. Academicianul Ștefan Pascu mi-a spus că într-o anumită zi acesta se va afla la Academie, la un colocvii. M-am prezentat. Mă cunoștea pentru că participase la Congresul de studii sud-est europene de la Ankara, unde prezentasem un raport. I-am înmănat copia unui memoriu făcut către fratele lui, Nicolae Ceaușescu. A părut că îi

pun o bombă în brațe. L-a luat și după câteva zile, în preajma Anului Nou, arhitectul Gheorghe Leahu mi-a spus că utilajele au început să se retragă de la Văcărești. Am pus acest lucru pe seama intervenției lui Ilie Ceaușescu.

După alte câteva zile, tot Leahu mi-a spus că utilajele s-au reîntors și au început să lucreze. Abia după revoluție, de la niște surse foarte credibile, am aflat că Nicolae Ceaușescu, primind

de la fratele lui acel memoriu, a dat dispoziție să înceteze acțiunea. Tot atunci am aflat că Elena Ceaușescu l-a înțrebat pe vicepreședintele Consiliului Popular al Capitalei, Dumitru Necșoiu, de ce s-a oprit demolarea. Acesta i-a răspuns

că din cauză că trei tovarăși (Grigore Ionescu, Dinu C. Giurescu și cu mine) s-au adresat partidului, cerând să se stopeze lucrările de demolare. Ea i-a cerut să găsească alți trei tovarăși care să facă un raport pentru a continua acțiunea. Au fost găsiți trei ingineri – nu știu cine au fost și nici nu pot să-i acuz, pentru că ei au analizat doar problema seismicității și, într-adevăr, după 1973 înce-

puseră mari lucrări la ansamblul mănăstiresc, dar nu se făcuse cu adevărat o consolidare – care au spus că la un cutremur major construcția se poate prăbuși. Și așa a dispărut Mănăstirea Văcărești. Din acest motiv, cu titlu absolut personal, în 1990 am anunțat că dacă Ilie Ceaușescu este judecat, voi merge ca martor al apărării. Nu a mai fost cazul pentru că a murit.

În ziua de 3 ianuarie 1990, la Televiziunea Română, am lansat ideea refacerii Văcăreștilor. M-am dus apoi pe locul acela și am văzut imensa masă de beton turnată deja pentru construcțiile ce ar fi trebuit să se înalțe. Am realizat că era imposibil să mai refaci Mănăstirea Văcărești acolo.

Pentru că am avut un rol în refacerea bisericii de la Cotroceni, în 2004, când am participat la inaugurare, am propus Patriarhului Teoctist și președintelui Iliescu ca zona altarului să rămână ca și cum ar fi o ruină, ca un remember al distrugerilor tuturor lăcașurilor. S-a acceptat, așa a rămas. Apoi, noul patriarh și președintele Traian Băsescu au convenit că monumentul trebuie încheiat și la altar și s-a renunțat la acest remember și s-a declarat chiar că va fi o biserică parohială, ceea ce mi se pare puțin bizar.

Mai târziu m-am gândit la un soi de refacere a monumentului Văcărești în altă parte. Acum, după atâta vreme, gândesc că unele părți păstrate din Văcărești ar trebui încorporate în Catedrala Mântuirii Neamului, ca o pioasă rememorare a jertfei.

La 300 de ani de la ridicarea monumentului nu putem decât să deplângem dispariția, acum mai bine de un sfert de veac, a acestui giuvaer al artei noastre vechi. ■

Rămășițele pronaosului și chipuri de îngeri, detaliu din „Botezul Domnului, pictură murală din naos, absida sudică, așa cum arată după restaurarea din anul 2012

ralului Iliescu spre a-l convinge să renunțe la intenția sa. În timpul acesteia, Dabija i-a sugerat să ceară postul de ministru de Război, ocupat în acel moment de Ion I.C. Brătianu, prim-ministru. Această propunere se baza pe considerentul că în calitate sa de secretar general, Iliescu era *factotum* al ministerului. Răspunsul primit a fost dezamăgitor, generalul Iliescu fiind tranșant: „Dar pentru ce? Eu vreau să fiu șeful Marelui Stat Major, războiul contra Austro-Ungariei va merge ca în unt. Îți închipui tu un cuțit fierbinte vârat în unt? Să știi că așa vom merge noi până la Buda-Pesta”.

Locotenent-colonelul Dabija a încercat să-l convingă că o asemenea perspectivă este puțin probabilă, întrucât va interveni armata germană, care chiar dacă era obosită (în acel moment era în plină desfășurare sângeroasa bătălie de la Verdun), nu va lăsa să fie înțors flancul armatei austro-ungare.

... și consecințele sale

Argumentele nu l-au convins pe generalul Iliescu. Acesta l-a întrebat pe Dabija care ar fi cei mai îndreptățiți generali să acceadă la acea funcție. El a făcut imprudența să-i numească pe Alexandru Averescu și Constantin Christescu. Ambii mai exercitaseră

funcția, primul în anii 1911-1913, iar cel de-al doilea în perioada 2 decembrie 1913-1 aprilie 1914.

Generalul Iliescu a tras concluzia că locotenent-colonelul Dabija este parte a unei conspirații menite să-l împiedice să-și atingă scopul. Regele Ferdinand îi ceruse lui Iliescu în mai multe rânduri să se deplaseze la Craiova, sediul comandamentului Corpului 1 Armată, pentru a stinge conflictul mai vechi cu Averescu.

Trupele române trec Carpații în august 1916

În spatele unei asemenea cerințe, după opinia lui Iliescu, se afla locotenent-colonelul Dabija. „Acum pricep eu chestia, i-a spus generalul, tu ai vorbit cu Prințul [Dabija comanda în acel moment Batalionul 2 Vânători, iar prințul moștenitor Carol, cu gradul de căpitan, era comandantul companiei 1 – n.n.], el a vorbit cu regele, acesta s-a lăsat influențat de o intrigă”.

Dezmințirile hotărâte ale lui Dabija, care i-a declarat că inițiativa era pur personală, fără niciun gând ascuns, nu au avut niciun rezultat, generalul Iliescu fiind convins că era „lucrat”. Rezultatul supărării lui s-a concretizat în ștergerea

locotenent-colonelului Dabija de pe tabloul ofițerilor ce urma a fi înaintați în grad la 1 aprilie 1916.

Aflând de această măsură a generalului Iliescu, Gheorghe Dabija și-a înaintat demisia din armată. Demersul a ajuns la cunoștința prințului Carol, care l-a informat pe regele Ferdinand. Monarhul l-a invitat pe locotenent-colonelul Dabija la ceai, aducându-i la cunoștință că a dat ordin Ministerului de Război să i se

respingă demisia indiferent care ar fi fost motivele ei. Trebuie spus că monarhul a insistat să le afle, dar ofițerul a refuzat să le dezvăluie.

Gheorghe Dabija a fost chemat și de prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, care l-a chestionat îndelung despre demisia sa, motivul

aflându-l, probabil, de la generalul Iliescu. Prim-ministrul i-a spus: „Colonel Dabija mă pui în foarte grea situație ca să aleg între simțămintele de veche prietenie ce am pentru Iliescu și simțământul de simpatie ce am pentru dumneata; înțelegi bine că între prietenie și simpatie, trebuie să aleg prietenia”.

Ion I.C. Brătianu i-a confirmat că va fi avansat colonel la 10 mai 1916 și i-a oferit fie comanda unui regiment din București, fie o plecare în Franța. Cum a doua variantă a fost refuzată, Gh. Dabija a fost numit la 1 aprilie 1916 comandant al Regimentului 6 „Mihai Viteazul” din

direct al instituției. O asemenea perspectivă l-a îngrijorat, întrucât niciunul dintre cei doi nu avea calitățile necesare pentru această înaltă și decisivă funcție. „Pe generalul Zottu, notează Dabija, nu-l vedeam deloc șeful de Stat Major al armatei de operații, era desigur un om cult, poate și un bun ofițer de geniu, dar atâtă și nimic mai mult“.

Cât privește pe generalul Iliescu, „era un om foarte cult, avea o vastă cultură generală, era un bun tehnician și matematician, scripitoare inteligentă, cu o bună memorie, conversa variat, vioi și spiritual, plin de humor și tinerețe. Era simpatizat pentru calitățile lui sufletești, gata să îndatorească, dar nu întotdeauna în raport cu valoarea solicitatorului. Avea

deci multiple calități de militar și om, dar nu-l vedeam deloc strategician“.

Pe baza acestor aprecieri, ce aveau la bază un contact permanent cu propozabilii șefi și o foarte bună cunoaștere a situației armatei române și a corpului ei de comandă, locotenent-colonelul Dabija a încercat să împiedice numirea. A solicitat o audiență gene-

Gheorghe Dabija s-a născut la Iași, la 20 septembrie 1872, într-o familie înstărită, cu preocupări intelectuale, fapt care i-a asigurat o educație aleasă. A optat pentru cariera militară urmând, în anii 1891-1893, cursurile Școlii militare, la absolvire alegând arma infanterie. S-a dedicat profesiei, astfel că a ajuns un foarte bun ofițer în specialitatea sa, el fiind preocupat și de partea teoretică, nu numai de cea practică. Prin studiu intens, Gheorghe Dabija a devenit treptat un teoretician cunoscut, având contribuții valoroase la perfecționarea procesului de instrucție.

A absolvit Școala Superioară de Război, promoția a noua (1897-1899), după care a efectuat un stagiu în armata austro-ungară, în orașul Graz (1901-1903), ambele etape fiind foarte productive pentru viitoarea carieră militară. A fost șef de cabinet al generalului Grigore Crăiniceanu, în calitatea acestuia de șef al Marelui Stat Major și ministru de Război, și apoi atașat militar în Bulgaria (1910-1913), despre care a lăsat prețioase amintiri.

În anii 1916-1920 a lucrat în statul major al Armatei a 2-a, condusă de generalul Alexandru Averescu, a comandat două brigăzi de infanterie și mai multe divizii. La 1 decembrie 1917 a fost avansat general de brigadă. În urma unui conflict cu generalul Gheorghe Mărdărescu, comandantul trupelor

ce operau împotriva armatei bolșevice ungare, generalul Dabija și-a dat, la 1 iulie 1920, demisia din armată.

După trecerea în rezervă, el a funcționat mulți ani în Comitetul director al Societății „Mărăști“, creată în toamna anului 1917, la inițiativa generalului Mărgineanu. În calitate de director general a coordonat lucrările la câmpul istoric Mărăști, realizare importantă a societății cu același nume.

Generalul Dabija este unul dintre cei mai importanți teoreticieni și istorici militari români din prima jumătate a secolului al XX-lea. Pe lângă lucrările consacrate îmbunătățirii instrucției la diverse eșaloane, el a elaborat sinteze valoroase de istorie militară. Amintim pe cele consacrate participării armatei române la Primul Război Mondial (în patru volume) și operațiunilor de pe frontul germano-polonez din 1939. De asemenea, el este autorul a două lucrări aflate în manuscris – *Pregătirea diplomatică a războiului României și Amintiri din cariera militară 1893-1920. Oameni, tipuri, obiceiuri și sisteme de altă dată* –, ambele oferind informații esențiale despre evoluția vieții militare românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea, cu deosebire despre „Războiul cel mare“ al României.

A murit în anul 1957.

generalul Dumitru Iliescu din funcția de șef al Marelui Stat Major (fusesse avansat din subșef în șef al instituției la 25 octombrie 1916). Persoana asupra căruia s-a oprit a fost nu generalul Alexandru Averescu (preferatul lui Dabija), ci generalul Constantin Prezan, numit la 5 decembrie 1916. Despre acesta, Dabija avea o părere foarte proastă: îl aprecia ca un general slab, convingere ce i-a fost întărită de pierderea bătăliei Bucureștilor, confruntare condusă de Prezan. În pofida acestei convingeri, generalul Prezan s-a ridicat la înălțimea misiunii încredințate, el conducând Marele Stat Major în două perioade: 5 decembrie 1916-1 aprilie 1918; 28 octombrie 1918-20 martie 1920.

Numirea generalului Dumitru Iliescu în funcția de subșef al Marelui Stat Major și apoi de șef al acestei instituții a fost o eroare, ea datorându-se prieteniei cu Ion I.C. Brătianu, prim-ministru și ministru de Război. Cei doi fuseseră colegi în timpul studiilor efectuate în capitala Franței, iar camaraderia dintre ei a fost decisivă în alegerea făcută. Din acest punct de

Militari români în bătălia Bucureștilor

vedere percepția lui Gheorghe Dabija a fost corectă, generalul Iliescu nereușind să se ridice la înălțimea misiunii încredințate.

Dar numirea lui Alexandru Averescu sau a altui general cu recunoscute abilități strategice în funcția de șef al Marelui Cartier General nu ar fi putut duce la un alt deznodământ al campaniei din anul 1916. Poate ar fi fost evitate o serie de situații umilitoare, s-ar fi comis mai puține erori, dar după opinia noastră situația nu s-ar fi schimbat radical. După doi ani de neutralitate,

România nu era pregătită să facă față unui conflict cu totul deosebit față de cele care avuseseră loc până atunci.

După cum aprecia Constantin Argetoianu în celebrele sale memorii, marea vină a prim-ministrului Ion I.C. Brătianu este aceea de a nu fi pregătit țara

pentru situația unei înfrângeri, previzibilă pentru mințile lucide ale epocii. Așa se explică impactul uriaș asupra opiniei publice și a moralului armatei pe care l-a avut înfrângerea tactică de la Tur-tucaia, care a fost proiectată drept o catastrofă națională, când în realitate se pierduse doar un cap de pod la sudul Dunării, este adevărat fără... pod (Magazin istoric, nr. 11/2006).

Din acest punct de vedere, cele relatate de Gheorghe Dabija întăresc ideea că mare parte din înaltul comandament

român a văzut viitorul război prin prisma campaniei din anul 1913, soldată cum se știe cu un deznodământ facil, și nu în conformitate cu desfășurările politice și militare din anii 1914-1916. În viață, dar mai ales în război, când în joc sunt destinele unui stat, ale unei națiuni, iluziile se plătesc întotdeauna scump. ■

Secția Operații a Marelui Cartier General; în centrul imaginii, Ion Antonescu

Coloană de militari germani în Pasul Surduc

București, iar de Ziua Națională a fost avansat colonel.

Mea culpa regală

Pe la începutul lunii iulie 1916, colonelul Dabija a fost sunat de căpitanul Slăniceanu, din cabinetul secretarului general al Ministerului de Război, care i-a transmis invitația generalului Iliescu de a participa la o masă la un restaurant din Herăstrău. Se sărbătorea numirea acestuia în funcția de subșef al Marelui Stat Major. Invitația avea darul de a-i arăta lui Dabija că, în pofida opoziției sale și a altor colegi mai mari în grad, generalul Iliescu își atinsese scopul. Devenise subșef al acestui organism, însărcinat de Brătianu să conducă armata română în viitorul război.

Erau prezenți, între alții, colonelul Paul Angelescu, adjutant regal, viitor general și ministru de Război în perioada interbelică în două rânduri (4 iunie 1927-9 noiembrie 1928; 27 aprilie 1934-8 august 1937), colonelul Ion Rășcanu, în acel moment șeful Secției operații din Marele Stat Major, și el viitor general și ministru de Război în primii ani

postbelici (27 septembrie 1919-01 martie 1920; 12 martie 1920-15 decembrie 1921), maiorul Grigore Sârbu, șeful de cabinet al generalului Iliescu, maiorul Toma Dumitrescu, acesta funcționând în toamna anului 1916 ca șef de cabinet al lui Iliescu, Grigore Sârbu fiind grav bolnav, ș.a. Atmosfera era una de sărbătoare, toți fiind convinși de victoria facilă ce va fi obținută de armata română din momentul

La sfârșitul lunii noiembrie 1916, după suita de înfrângeri pe toate fronturile și pierderea bătăliei Bucureștilor („bătălia de pe Neajlov-Argeș”), colonelul Dabija, în acel moment șeful Secției operații al Armatei a 2-a, se afla în restaurantul gării din Buzău, împreună cu generalul Averescu și maiorul Carol Ressel, șeful de cabinet al comandantului Armatei a 2-a. La o masă alăturată se găseau generalul Iliescu și o parte dintre colaboratorii săi. Anunțându-se sosirea trenului regal, cei trei au venit pe peron pentru a saluta pe regele Ferdinand și suita sa.

Generalul Averescu a fost chemat în vagonul regal și a discutat cu Ferdinand câteva minute. Când au ieșit la scara vagonului amândoi aveau ochii înlăcrimați. A fost chemat apoi colonelul Dabija, căruia regele i-a spus: „Acum știu motivul demisiei duminale din martie; trebuia să fii sincer

Generalul Prezan îi salută pe voluntarii transilvăneni, la Iași

intrării în război. Colonelul Dabija a fost sceptic, mulțumindu-se să ureze împlinirea celor spuse în toasturile rostite de cei prezenți.

cu mine și să-mi spui atunci tot adevărul [...] poate că multe se evitau”.

În fața dezastrului, regele Ferdinand l-a înlocuit pe

Convoi al armatei române trecând Dunărea la Flămânda, 1916

crede că cetesc episoade din epocile lui Napoleon.

În schimb, avem nervii tociți de cântecul contrabandelor. Sunetele banilor ne fac să credem că suntem în altă lume și alte vremuri. Întrunirile ce se țin nu mai au nici un răsunet. Pare că sunt trambuline pentru situațiile înalte la care ținesc tinerii ce vor să speculeze chestiunile la ordinea zilei, iar lumea ce asistă, mai lihnită după bani ca oricând, lipsită de ideal și simțăminte, pare că e la teatru, venită să asculte un actor ce ar fi pe punctul să debuteze.

Intrarea în război a României, atât de dorită de Nicolae Brăiloiu, se petrece în cele din urmă. În notița biografică deja menționată, din ziarul *Tribuna* de luni, 21 iulie 1919, se spune despre Nicu Brăiloiu: „[...] s-a prezentat la mobilizare încă din prima zi, disprețuind pe cei ce nu-și fac datoria către Patrie, punându-se la adăpost prin diferite posturi administrative și de sinecură, în marea-i dorință ce avea de a putea contribui, după puterile sale, la înfăptuirea idealului nostru de reîntregire a neamului și a României Mari, idee ce-l încălzea de copil, ca pe toți bunii români.”

Ajuns pe front, îi scrie tatălui despre entuziasmul românilor transilvăneni, la sosirea armatei române:

„Dragă Papa,
Plec chiar acum la Brașov cu regimentul. Sunt șef de

secție la bateria a 5-a. Ofițeri buni sunt doi. Primim flori și ovații; oamenii entuziaști, soldații plini de avânt. Vă sărut pe toți din inimă și sănătate și cu bine”.

Acest mesaj plin de optimism este, probabil, ultimul pe care Nicolae Brăiloiu l-a trimis familiei de la Craiova. Știm că au existat mai multe astfel de mesaje, minimum zece, dar numai două dintre ele s-au păstrat în arhiva familiei.

Cu cinci zile înainte de moarte, la 20 septembrie 1916, Nicu Brăiloiu îi scrie mătușii Hélène. De data aceasta, nu mai e vorba de o carte poștală, ci de o scrisoare închisă pe care o trimite la București printr-un alt ofițer, ceea ce îi permite să ofere mai multe detalii de pe front, în special despre luptele de la Flămânda. Își avertizează, totuși, mătușa să nu dezvăluie conținutul scrisorii cuiva străin. În text vom găsi informații și despre alți doi urmași de boieri care au luat parte la lupte: fiul doctorului Ion Cantacuzino, rănit la Flămânda, și un Glogoveanu.

„Dragă Tante Hélène,
Sunt în măsură de a-ți da mai multe nuvele [vești], având norocul ca locotenentul Orleanu să meargă la București. Azi sosim de la Flămânda, unde plecasem, după cum ți-am spus, sâmbătă. Duminică am avut de suportat o luptă grozavă cu aeroplanele. Au fost mulți răniți, căci era armată multă. La noi a fost rănit, între alții, maiorul Predescu. A doua zi, ajunși la podul peste Dunăre, am avut norocul și plăcerea să întâlnesc pe Jean Filipescu. Nu-ți poți închipui bucuria noastră. Mi-a spus că o duce bine. În lupta cu aeroplanele, calul său a fost ucis. Noroc că el era destul de departe de cal în momentul acela. Să vezi cât de grandios era să privești la trecerea trupelor pe pod și ce splendid găsesc, seara mai ales, spectacolul incendiului ce se întinsese în Bulgaria, cât vedeai cu ochii. Luni, regimentul nostru a avut de dus o luptă foarte grea cu niște monitoare [nave de război] austriece care aveau o artilerie superioară celei a noastră și care voiau să scufunde podul. Curgeau proiectilele în jurul nostru de te înspăimânta. La noi în baterie, au fost răniți doi soldați și șapte cai au fost uciși. În regiment s-au făcut pagube mari. Sublocotenent-

Artileriști români

NICOLAE BRĂILOIU, UN EROU DIN 1916

FILIP-LUCIAN IORGA

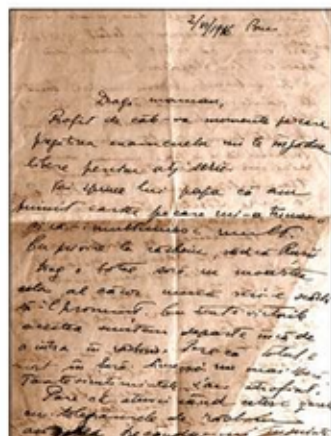
Purtător al unui ilustru nume boieresc, Nicolae (Nicu) Th. Brăiloiu, născut la 8 decembrie 1892, în Craiova, a căzut în primele săptămâni ale Marelui Război. Era foarte tânăr, nu avea decât 23 de ani când a murit pe front, era deja licențiat în Litere, doctor în Drept și avocat. A plecat pe front ca sublocotenent în rezervă al Regimentului 10 Artilerie (Obuziere) din București. Tatăl lui, Theodor Anton Brăiloiu (1863-1938), era consilier la Curtea de Apel din Craiova. Bunicul, Anton Brăiloiu (1824-1903), fusese senator de Dolj, din partea conservatorilor, prefect, și era descendent direct al lui Barbu de Drăgoiani și de Rugi, mort în 1617. Mama lui Nicolae Brăiloiu, Elena, era născută în vechiul neam al Glogovenilor, „cei mai de seamă boieri de pe Motru“, cum îi numește Sarmiza Cretzianu.

După absolvirea Liceului „Carol I“ din Craiova, Nicolae Brăiloiu și-a continuat studiile la București. Într-o notiță biografică dedicată lui, pe prima pagină a ziarului conservator craiovean *Tribuna* de luni, 21 iulie 1919, se menționează că, prin sânguința lui, studentul Nicolae Brăiloiu îi atrăsese simpatia profesorului Dimitrie Onciul, care îi apreciasse o lucrare și i-o prezentase la Fundațiunea Universitară „Carol I“, Brăiloiu primind și un premiu. Din aceeași notiță biografică aflăm că Nicolae Brăiloiu se înscrisese pentru a participa, ca voluntar, la războiul balcanic din 1913, dar nu ajunsese să lupte.

La 2 iunie 1916, cu mai puțin de trei luni înaintea intrării României în război, de partea Antantei, Nicolae Brăiloiu îi scria, de la București,

mamei sale, care se afla la Craiova. Scrisoarea, păstrată în arhiva nepotului Alexandru Vălimărescu, este aceea a

Prima pagină din scrisoarea trimisă de N. Brăiloiu, mamei sale, la 2 iunie 1916 (fotografiile din paginile 21, 23 jos, 24 sus și 25 sus fac parte din colecția domnului Alexandru Vălimărescu, nepotul lui Nicolae Brăiloiu)

unui tânăr înflăcărat, idealist, dar lucid și foarte critic la adresa conaționalilor săi.

„Dragă mame,

Profit de câteva momente pe care pregătirea examenelor mi le îngăduie libere, pentru a-ți scrie. Vei spune lui papa că am primit cartea pe care mi-a trimis-o și că-i mulțumesc mult. Cu privire la război, văd că rușii trag o bătaie soră cu moartea celor al căror nume mi-e scârbă să-l pronunț. Cu toate victoriile acestea, suntem departe încă de a intra în război. Pare că totul e mort în țară. Nimeni nu mai speră. Toate simțămintele s-au atrofiat.

Pare că, atunci când cetesc ziarele cu telegramele de război, aș vedea trecându-mi înaintea cine știe ce lupte din secole trecute. Dacă nu aș observa antetul ziarului, cu data, aș

„Stimate Domn,
Cu toate că n-am avut o-
noarea să vă cunosc personal,
sunt convins că-mi fac o
datorie de conștiință dacă îmi
permit să vă scriu aceasta.

Fiul dumneavoastră, Ni-
colae Brăiloiu, a fost coman-
dantul secției I în bateria a
V-a din Regimentul 10 Ar-
tilerie, pe care subsemnatul o
comand. Împrejurările în care
și-a dat sfârșitul îl ridică
deasupra noastră a tuturor,
căci chiar în clipa morții a
îmbărbătat trupa, strigând din
toată inima: «Ura, Trăiască
România Mare!». Aceste
cuvinte ne-au impresionat
adânc, căci Nicolae Brăiloiu
ne-a dovedit pe deplin că a
fost un erou. Pierderea lui și a
celorlalți camarazi ai noștri
ne-a umplut sufletul de durere
și am jurat să-i răzbunăm!!!
Din partea bateriei a V-a, care
s-a distins în luptele de la
Ungra-Köhalom [Rupea],
Flămânda și Brașov, vă rugăm
să primiți admirațiunea și
respectul ce se cuvin unor pă-
rinți cu asemenea fiu.

Căpitanul
Haralamb Constantin,
Reg. 10 Artilerie, Divizia 21“

Sublocotenentul N.V. Ione-
nescu oferă detalii despre felul
curajos în care au fost recupe-

rate rămășițele
pământești ale
lui Nicolae Bră-
iloiu și despre
înmormântare.
Tonul empatic
al mesajului este
dictat și de sen-
timentul de soli-
daritate: Ione-
nescu a fost cole-
g și de breaslă,
și de școală mili-
tară cu Brăiloiu.

„Mă adresez
părinților bra-
vului sublocotenent rezervă
din Regimentul 10 Artilerie,
Brăiloiu Nicolae, și cu
inima îndurerată să le aduc la
știre că în ziua de 25 septem-
brie a căzut pe câmpul de
onoare, lângă tunul lui, în
luptele din preajma Brașo-
vului.

În puterea nopții ne-am
furișat până aproape de
pozițiile germane, i-am luat
trupul neînsuflețit și l-am în-
humat în satul Nyén-Teliu, la
ieșirea defileului făcut de râul
Buzău, împreună cu un ca-
poral din bateria sa. Mi-am
 luat această dureroasă sar-
cină de a vă aduce la cunoș-
tință această grozavă veste,
deoarece Brăiloiu N. a fost
colegul meu în Școala de Ar-

Carte poștală trimisă de căpitanul
Haralamb Constantin familiei Brăiloiu
în care relatează moartea eroică
a tânărului sublocotenent

tilerie de Rezervă și, pe de altă
parte, sunt coleg de Barou cu
dânsul.

Vă rog să primiți condo-
leanțele mele și rog pe Dum-
nezeu să vă dea putere ca să
înfrunțați această mare durere.
Al dumneavoastră,

Sublocotenent
N.V. Ionescu,
Regiment 3 Obuziere,
Divizionul 2, Corpul III,
Divizia 6“

Un alt mesaj a fost cel al
brigadierului furier Vasile
Damian. Tonul este foarte stă-
pănit, dar își arată disponibi-
litatea de a oferi detalii despre
locul în care Brăiloiu a fost
înmormântat.

„Onorată Familie,
Prin aceasta vă fac cunoscut
o tristă veste, și anume: Fiul
dumneavoastră, domnul sub-
locotenent Brăiloiu Nicolae,
din Regimentul 10 Artilerie,
a fost omorât pe câmpul de
luptă, în ziua de 25 septem-
brie, și l-am înmormântat noi.
Orice informație vă pot da
numai personal sau după ter-
minarea campaniei. După
considerație,

Brigadier furier
Damian Vasile,
Regimentul 3 Obuziere,
Bateria a 6-a, Divizionul 2,
Corp 3 Armată.
Poșta de război.“

Slujba de înmormântare a unui ofițer român căzut pe front

tul Manoliu a fost ucis pe loc. Fiul domnului Cantacuzino [sublocotenentul de artilerie Ion (Jean) Cantacuzino (1897-1985) a fost grav rănit la picior; era fiul lui Ion Cantacuzino (1863-1934), medic și microbiolog, profesor universitar, membru al Academiei Române, ministru al Sănătății, partizan al intrării României în Primul Război Mondial alături de Antanta, semnată din partea României al Tratatului de la Trianon, în 1920], savantul, e rănit, iar un alt ofițer, locotenentul Popovici, cu ochiul scos. Impresia era teribilă, mai ales că a trebuit să stea în frig o noapte întreagă. În fine, am reușit să alungăm monitoarele, așa că podul a rămas neatins. De dimineață azi am văzut, la plecarea noastră, pe Jean Filipesco, care trecuse în Bulgaria și care se

reîntorcea cu regimentul la Puieni. Vei ști că ne reîntorcem, căci demonstrația care s-a făcut a reușit. Turtucaia a fost reluată de trupele din Dobrogea. Vom sta aici câteva zile, căci suntem nedormiți și cam turtiți după o noapte de nesomn, petrecută în ploaie. Am aflat că și Gică Glogoveanu [ofițerul de carieră George N. Glogoveanu, fratele mamei lui Nicolae Brăiloiu; avea să fie rănit în luptă, în Primul Război Mondial], care e bine, a trecut Dunărea. Nu știu dacă s-a întors îndărăt sau e încă acolo.

Dragă Tante Hélène, te rog foarte mult să nu spui la cineva străin detaliile ce-ți dau, căci mi-ar face rău. Dacă ai ocazia vreodată, trimete și lui Papa știrile astea.

Din campanie voi aduce unele mici suveniruri din Transilvania, schije de bombe de aeroplane și de tun.

Te sărut, dragă Tante Hélène, de mii de ori, precum și celelalte.

Nepotul Dumitale,

Nicu

P.S.: Dacă vrei, scrie-mi. Dacă nu poți imediat, vei ști că locotenentul Orleanu are adresa: str. Cobălcescu, nr. 49."

Cu doar două zile înainte de moartea lui Nicolae Brăiloiu, la 23 septembrie 1916, tatălui, Theodor Brăiloiu, îi este adresată, de către o rudă sau un prieten neidentificat deocamdată o carte poștală care conține detalii emoționante despre starea de spirit a tânărului sublocotenent. Aflată în arhiva Alexandru Văllimărescu, avea să ajungă, probabil, la Craiova, după moartea lui Nicolae Brăiloiu.

„Dragă Théodore,

Ieri pe la ora 9 dimineața a venit Nicu. Gândește-te ce bucurie pe noi. A stat o oră și

ne-a povestit multe. Este propus de două ori pe tabloul de decorare, este vesel, mulțumit și spune că o duce bine. M-a întrebat de voi toți și spunea c-a primit cărțile voastre poștale. În ajunul venirii lui, îmi scrisese prin doi ofițeri. Îmi pare rău că nu am ocazie să vă trimit scrisorile, dar vi le păstrez. Pe lângă Dunăre a întâlnit pe Jean Filipesco. Bucuria lor. Nicu cu regimentul a plecat în Transilvania. Poate va întâlni pe Dinu sau pe [...] acolo. Nicu are un colonel foarte bun.

Georges cu Nonel"

La 25 septembrie 1916, în jurul orei 14.30, Nicolae Brăiloiu moare pe front, la Teliu, în apropiere de Brașov, în urma rănilor provocate de loviturile proiectilelor inamice. Superiori și camarazi scriu familiei despre cel căzut. Gradul, nivelul de instrucție și tonul din mesaje celor trei camarazi de pe front, de la care ne-au rămas mărturii despre moartea lui Nicolae Brăiloiu, diferă. Căpitanul Constantin Haralamb, comandantul bateriei a 5-a din Regimentul 10 Artilerie, superiorul lui Brăiloiu, scrie de pe o poziție oficială, dar găsește un ton plin de admirație pentru cel dispărut și de compasiune pentru familie. De la căpitanul Haralamb rămâne relatarea dramatică a momentului morții eroului, care se jertfește pentru idealul colectiv, strigând „Trăiască România Mare!”, și devine astfel exemplu pentru camarazii lui. Jertfă coerentă cu originile nobile, împlinire a unui destin de patriot, sfârșit tragic al unui dintre milioanele de tineri morți în Primul Război Mondial, poveste utilă propagandei oficiale. Probabil, câte ceva din toate acestea.

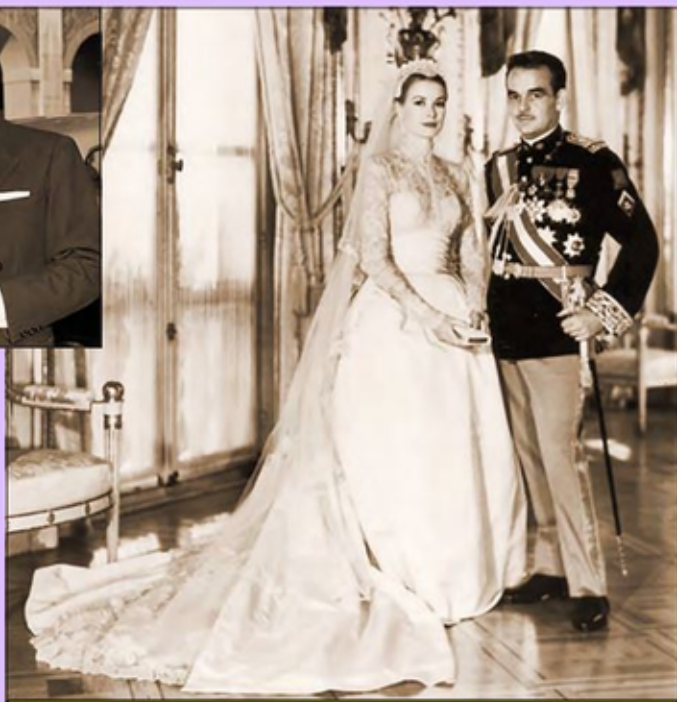

Nicolae Th. Brăiloiu în uniformă de sublocotenent

O NUNTĂ DE POVESTE

Iubirea i-a lovit fulgerător: s-au întâlnit în timpul Festivalului de la Cannes, iar opt luni mai târziu a venit și inelul de logodnă. Nunta fastuoasă a avut loc în primăvara anului următor. Protagonisti: Grace Kelly, una dintre divele Hollywoodului din anii '50, și Rainier de Monaco, poate cel mai vânat burlac al secolului trecut.

Grace și prințul Rainier de Monaco, în perioada logodnei și fotografia oficială a tânărului cuplu princiar

THEO STĂNESCU-STANCIU

Moștenitorul tronului monegasch la doar 26 de ani era o figură cunoscută în lumea largă. După o aventură destul de îndelungată cu actrița franceză Gisele Pascal (1921-2007, care se și vedea, spuneau gurile rele, prințesă de Monaco), din 1953 Rainier era din nou singur. Un bărbat extrem de interesant: „ochi albaștri, păr negru ca pana corbului, corp athletic, de înălțime medie, bun vorbitor de engleză și mereu surâzător“. Avea o pasiune pentru mare, dar și pentru mașinile de curse, filmările subacvatice sau animalele exotice.

O întâlnire întâmplătoare?

Câștigătoare, în 1954, a Oscarului pentru rolul principal Georgie Elgin din drama

Grace își admiră inelul de logodnă

The Country Girl (Fata de la țară), Grace Kelly întruchipa visul american. Născută la 12 noiembrie 1929, în Philadelphia, din părinți ce veniseră de peste Ocean, din Irlanda (Jack Kelly) și, respectiv, Germania (Margaret Katherine Majer, 1898-1990), Grace a moștenit de la mamă atât frumusețea, cât și inteligența. În ochii multora părea o divă de gheață, intangibilă. Însă, după cum a mărturisit presci

o prietenă, Maree Rambo, „era timidă. Tocmai de aici venea impresia de răceală. Ea nu era nici pe departe o ființă rece. Îi plăceau jocurile, glumele, toate lucrurile prostești care le atrag pe tinere. Mereu o vedeai cu zâmbetul pe buze, gata oricând să înfulece un hamburger sau să dea pe gât o bere la un restaurant de cartier“.

Căzuți pe câmpul de onoare

Anunțul din ziarul Universul, luni, 24 octombrie 1916

După câteva săptămâni, vestea morții tânărului sublocotenent de neam boierească este tipărită și în presă. Anunțul morții și o fotografie a lui Nicolae Brăiloiu apar pe prima pagină a ziarului *Dimineața* din 15 octombrie 1916, la rubrica „Eroii noștri”. În ediția de dimineață a ziarului *Universul* de luni, 24 octombrie 1916, în care știrea de primă pagină este înmormântarea Principelui Mircea, fiul cel mai mic al regelui Ferdinand și al reginei Maria, mort de febră tifoidă, apar, tot pe prima pagină, și fotografiile a patru ofițeri „căzuți pe câmpul de onoare”. Printre ele, se află și fotografia lui Nicolae Brăiloiu.

La 25 noiembrie 1918 a avut loc, la Palatul Justiției din Craiova, în prezența prefectului județului, a co-

mandantului militar al orașului, a comandantului școlii militare, solemnitatea dezvelirii plăcii comemorative cu numele avocaților din

Decorația și brevetul „Crucea comemorativă a războiului 1916-1918 cu bareta Ardeal primită postmortem de N. Brăiloiu

Baroul Dolj căzuți în Marele Război. Printre aceste nume, se află și cel al lui Nicolae Brăiloiu, alături de Mihail Becherescu, Iancu Ciocâlteu, Mircea Constantinescu, George Demetriad, Măndiță Donescu, Petre Georgescu, Ștefan Georgescu, Ionel Păraianu, George Petrescu, George Râmnicănu. Este vorba despre una dintre primele ceremonii dedicate, în România, eroilor din Primul Război Mondial.

La 8 ianuarie 1922, familia va organiza ceremonia de reînviere a rămășițelor pământești ale lui Nicolae Brăiloiu, aduse de la Teliu în cavoul familiei de la Cimitirul Sineasca din Craiova. Pe ferpar pot fi citite numele părinților eroului și cele ale rudelor din vechile familii boierești Brăiloiu, Glogoveanu, Cesianu, Arion, Pleșoianu, Rioșanu și din familia franceză Philippon.

În 1925, Nicu Brăiloiu va primi, post-mortem, Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918, cu baretele „Ardeal”. Aceeași decorație (dar fără barete) o primise, în 1921, mama lui, Elena Brăiloiu, pentru serviciul de supraveghetare la Spitalul de Campanie numărul 17 al Filialei Crucii Roșii Craiova.

Dorința familiei de a păstra vie memoria celui căzut în Marele Război reiese și din existența unui portret în ulei al lui Nicolae Brăiloiu, realizat post-mortem, după o fotografie. Portretul este semnat „Negoșanu”, iar sub semnătură există notația: „După fotografie”. Autorul picturii este portretistul buzoian Grigore Negoșanu (1885-1953), cumnat cu Tonitza și studentul favorit al pictorului german Franz von Stuck (1863-1928). ■

Acest studiu a fost realizat în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Un capitol dedicat lui Nicolae Brăiloiu este inclus în cartea lui Filip-Lucian Iorga, *Urmasii boierimii române în Primul Război Mondial*, aflată în pregătire la Editura Corint.

arătat fericiți de alegerea făcută. Declarația lui Alfred Hitchcock, de altfel recunoscut pentru atracția specială dovedită față de Grace, a făcut istorie: „Mă bucur că a prins o partidă atât de bună!”.

Știrea logodnei anunțată în cadrul unei conferințe de presă susținute la Philadelphia la 5 ianuarie 1956 a făcut înconjurul lumii. Mai ales că dragostea astfel mărturisită a fost materializată și printr-un spectaculos inel cu diamante și rubine, special creat pentru actriță în culorile alb-roșu ale Principatului Monaco.

Printul scapă inelul

Timpul aproape că s-a scurs printre degete și iat-o pe diva americană plecând, împreună cu un impresionant alai, spre Monaco. S-au îmbarcat pe nava S.S. „Constitution”, aparținând companiei American Export. Mai întâi au fost aduse bagajele actriței: 84 de valize!

Era 4 aprilie 1956; pe cheiul nr. 84, mulțimea aproape că s-a călcat în picioare. Inițial, Grace a avut intenția să susțină o mini-conferință de presă. Dar, la vederea celor peste 300 de membri ai presei, planurile s-au schimbat radical. Pentru a putea ajunge pe punte, actrița a avut nevoie de escortă. Jurnaliștii prea insistenți au fost, la propriu, scoși... din cadru.

Călătoria a durat opt zile. În dimineața zilei de 12 aprilie, prințul Rainier, la bordul iahtului „Deo Juvante”, a ieșit în larg să-și întâmpine aleasa. Aproape de ora 10, nava americană a intrat în apele golfului Hercule. Străzile Monaco-ului răsunau de acordurile celor mai

cunoscute melodii de peste Ocean, iar oamenii se îmbulzeau ca la spectacol. Și, pentru ca povestea să fie completă,

...în care frumusețea ...

Începutul unei căsnicii de poveste ...

dintr-un hidroavion aparținând lui Aristotel Onassis au fost aruncate mii de garoafe roșii și albe, iar salve de tun au conferit solemnitate momentului.

Când fericitul cuplu a pus piciorul pe pământ monegasc, toți au fost curioși să privească aleasa. Deziluzie!, Grace, renumită pentru toaletele speciale, a optat pentru o ținută care îi acoperea mare parte din corp și, mai ales, din față: o haină trei-sferturi albastru naval și o pălărie albă, cu boruri foarte largi. Rainier, în schimb, nu și-a ascuns fericirea.

Codul napoleonian al Principatului a impus organizarea a două ceremonii de căsătorie: una civilă și una religioasă. Prima a avut loc la 18 aprilie în Sala Tronului. La ora 11 fix, într-o ceremonie la care au participat 80 de invitați, reprezentând 24 de națiuni, Marcel Portanier, Președintele Consiliului de Stat din Monaco, i-a cerut permisiunea prințului să înceapă. După ce Rainier a răspuns afirmativ, Portanier a citit articolele din Codul Civil care detaliau drepturile și obligațiile perechii regale, dar și o listă ce cuprindea cele 142 de titluri oficiale deținute de mire. Ziua a fost încununată de o petrecere la care au participat peste 3.000 de persoane. „Am strâns atâtea mâini în acea seară, că palmele aproape mi-au amorțit și m-au durut mai multe zile” – s-a confesat, mai târziu, actrița.

Ceremonia religioasă a fost cu mult mai fastuoasă. Eroii principali au eclipsat aproape întreaga atmosferă din Catedrala „Sf. Nicolae”. La 10.30, Grace, însoțită de tată și de invitații ei au plecat spre biserica ornată cu flori de liliac alb și crini. A fost o apariție de vis. Grace a pășit maiestuos,

**Mireasa condusă spre biserică de tată,
multimilionarul american John Kelly
și domnișoarele de onoare**

Fiecare auzise unul despre celălalt, după cum era și firesc în lumea celebrităților (mai ales că mulți dintre prietenii lui Rainier erau stele ale marelui ecran: Cary Grant, Clark Gable, Frank Sinatra...), însă față în față s-au aflat pentru întâia oară în mai 1956. Și, după cum își amintesc unii dintre apropiații actriței, puțin a lipsit ca întâlnirea să nu mai aibă loc. Obosită și destul de stresată de turneul de prezentare a unui nou film, presărat cu numeroase interviuri, dineuri de gală și schimbări de ținute, Grace ar fi preferat să se odihnească, mai ales că inima îi era împărțită între o relație cu unul dintre celebrii creatori de modă ai timpului, sofisticatul Oleg Cassini (1913-2006), cu rădăcini imperiale rusești, și actorul francez Jean-Pierre Aumont (1911-2001), posesor al unei Legiuni de Onoare și al unei Cruci de Război pentru curajul dovedit pe fronturile celei de-a doua conflagrații mondiale. Însă, soarta nu a vrut altfel!

Se pare că inițiatorul a întrevederii ar fi fost revista *Paris Match* și mai ales jurnalistul său Pierre Galante (1909-1998), în colaborare cu soția, mult mai cunoscuta actriță Olivia de Havilland. Primul contact nu a avut nimic exploziv, doar o după-amiază plăcută, petrecută în atmosfera relaxantă a grădinilor palatului lui Rainier al III-lea, un tur al parcului său zoo și conversații politicoase, întrerupte mereu de *flash*-urile numeroșilor fotografi. Rainier, entuziasmat, le-a mărturisit apropiaților că a fost vrăjit de prospețimea, sensibilitatea, dar și maturitatea și cunoștințele pe care le-a demonstrat actrița. Și Grace, în discuțiile cu prietenii, l-a catalogat „șarmant”. Se înfiripase o legătură specială.

Maroc sau Monaco?

Au trecut mai multe luni până Rainier s-a decis să facă ultimul pas. Dar pentru a o cere în căsătorie era nevoie să o aibă față în față. Capelanul regal, cu rădăcini irlandeze și americane, a fost cel care a intermediat vederea. Pentru a-și vedea monarhul fericit, părintele Richard Tucker i-a trimis o emoționantă scrisoare actriței, în care nu s-a sfiit să-i descrie sentimentele lui Rainier. „Vreau să vă mulțumesc că i-ați arătat prințului cum poate cu adevărat fi o credincioasă catolică de origine americană, dar și pentru profunda impresie pe care i-ați lăsat-o”. Fără întârziere, Grace a răspuns că de-abia aștepta să îl întâlnească din nou, poate la următoarea sa vizită în Europa. Numai că putea trece mult timp până când aceasta s-ar fi și materializat. Așa că preotul a trecut de la vorbe la fapte. A aranjat pentru el și suveranul monegasc o călătorie în Statele Unite, pentru a vizita o familie de prieteni din Philadelphia. Cu puține zile înaintea Crăciunului lui 1955, cei doi s-au urcat la bordul unui transatlantic cu direcția New York. De acolo, cu trenul, au ajuns la destinație. Coincidență, sau mai bine spus, planuri bine chitite, acei Austin erau și prieteni apropiați cu familia Kelly, pe care, de altfel, au și invitat-o să petreacă împreună sărbătoarea Crăciunului. A urmat o săptămână de vis.

La început, Grace s-a arătat temătoare. Relația cu părinții lui Grace, în special cu tatăl, multimilionarul John Kelly (1889-1960), care și-a clădit averea pe succesul unei afaceri cu cărămizi, nu era una tocmai fericită. Tatăl nu s-a arătat deloc încântat de iubirea celor doi. După unele surse ar fi susținut chiar că „fika mea nu are nevoie de banii nimănui!”. Însă, și rudele lui Grace au fost cucerite de Rainier. Mai mult, au învățat unde se află principatul pe care se spunea că îl conduce. Nepoata lui Grace Kelly, Meg Packer, își amintește că, odată împărtășită vestea noii iubiri, mulți din familie au rămas nedumeriți: este Maroc (Morocco, în engleză) sau... Monaco?!

Ajunul Anului Nou, într-un New York poleit de zăpadă, a adus și cererea în căsătorie. „Atunci când l-am ales pe Rainier, am ales omul, și nu ceea ce reprezenta sau ceea ce era le-a declarat jurnaliștilor, mai târziu, Grace Kelly. M-am îndrăgostit de el, pur și simplu, fără a mă gândi nici măcar o secundă la altceva”. Și mulți dintre prietenii actriței s-au

Livanos. Din tabăra americană s-au evidențiat Alfred Hitchcock, pe post de martor al miresei; Barney Balaban (1887-1971), fondatorul studiourilor Paramount; scriitorul Somerset Maugham (1874-1965) sau producătorul de pe Broadway – Gant Gaither (1917-2004). Nu puteau trece neobservate, bineînțeles, stelele marelui ecran: Ava Gardner, Gloria Swanson, David Niven și soția Hjördis Paulina Tersmeden (1919-1997), fostul fotomodel suedez, sau Cary Grant. Din nefericire, cu toate că fusese invitat, ca prieten al ambilor miri, Frank Sinatra nu a mai putut ajunge (unele voci au susținut că s-a simțit afectat și chiar gelos pe alegerea făcută de Grace, însă mai târziu a fost un prieten de nădejde al cuplului, devenind naș de botez pentru ultima născută, sălbatica Stéphanie).

Festinul a fost, bineînțeles, unul regal. Bufetul suedez i-a pus oarecum în dificultate pe cei aproximativ 600 de invitați. Ei au fost nevoiți să jongleze cu stoicism printre plături cu somon afumat, creveți, brânză, homari, caviar, pahare de șampanie, dar și cu pălării, genți de firmă, mănuși sau orice alte nimicuri pe care le aveau cu ei. Tortul a fost unul special. Cu șase niveluri, care i-au conferit o înălțime considerabilă, cu mult mai mare decât cea a mirilor, a fost decorat cu atenție de cofetarii de la „Hotel du Paris”. Primul etaj avea replici tridimensionale ale palatului Principatului, realizate din zahăr roz. Celelalte prezentau scene importante din istoria monegască; între al patrulea și al cincilea nivel trona o reproducere a hărții micuțului stat, colorată în alb și roșu. În vârf, doi heruvimi stăteau pe un nor, ținând coroana regală.

A doua zi, la cinci după-amiaza, la bordul iahtului „Deo Juvante II”, un cadou din partea excentricului Onassis, cuplul regal își începea luna de miere. Sub auspicii însă nu prea fericite, căci Grace s-a simțit rău, astfel că echipajul, la comanda lui Rainier, a lăsat ancora și a așteptat ca prințesa să își revină peste noapte. Din păcate, ceea ce s-a considerat a fi doar un simplu rău de mare, s-a dovedit o răceală destul de urâtă, iar Grace a fost nevoită să o ducă pe

picioare în prima sa săptămână de femeie căsătorită. Dar amintirile mai puțin frumoase au fost date imediat uitării, căci au urmat momente minunate, petrecute pe Riviera franceză, coasta Spaniei și Corsica.

Epilog

Următorii ani, fosta, de acum, divă a marelui ecran și i-a petrecut implicându-se în acțiuni caritabile și creșterea copiilor: Caroline (n. 1957), Albert (n. 1958) și Stéphanie (1965). Viața i-a fost curmată de un tragic accident, provocat de un atac cerebral (14 septembrie 1982).

A rămas în urmă povestea, basmul! Dar, și... destule cârcoteli tăioase. Multe au fost stărnite odată cu publicarea memoriilor producătorului american

Robert Evans *The Fat Lady Sang* (Doamna cea grasă a cântat, 2013). Potrivit acestuia, istoria ar fi stat cu totul și cu totul altfel. Maestrul punerii în scenă al romanticei povești de dragoste ar fi fost Ari Onassis, interesat, ca investitor la cazinoul din Monte Carlo (pe atunci într-o perioadă de declin, aproape de faliment!), în promovarea micuțului Principat. Lui i-ar fi

Grace și Rainier de Monaco la bordul iahtului primit cadou de nuntă de la Aristotel Onassis

venit, astfel, ideea de a-l căsători pe chipeșul Rainier cu o stea a marelui ecran. Prima propunere – voluptoasă Marilyn Monroe. Diva, pe atunci într-o relație cu Arthur Miller, nu s-a arătat deloc interesată; mai ales crezând că Monaco s-ar fi aflat în... Africa! „Mișcă-ți fundul regal și găsește-ți o mireasă pe măsură! și-ar fi împuns Onassis prietenul. O mireasă potrivită ar putea transforma Monaco; turismul său ar putea să renască, așa cum s-a petrecut cu Marea Britanie odată cu încoronarea reginei Elisabeta!”.

Căsnicia celor doi nu a fost lipsită de probleme. Zvonuri legate de aventuri extraconjugale (în special ale lui Rainier, care se pare că prinsese o pasiune pentru tinerele actrițe blonde!), de problemele amoroase ale celor două fiice, imposibilitatea de a mai juca toate și-au pus amprenta pe existența lui Grace de Monaco. ■

...dragostea...

lăsând să-i fie admirată ținuta. Și chiar erau multe de admirat! În primul rând, rochia de mireasă creație a casei Helen Rose (de altfel atât prietenă, cât și designer al actriței), cadou din partea studiourilor Metro Goldwin Mayer. A fost considerată una dintre cele mai elegante și de neuitat purtate vreodată. Pentru realizarea ei, au fost utilizate aproape 300 m de dantelă de Bruxelles, veche de 125 de ani, achiziționată de la un muzeu cu suma de 2.500 dolari, și peste 130 m de mătase de trei tipuri diferite. Au lucrat la ea mai bine de trei săptămâni aproape 40 de croitorese. Ținuta a fost completată cu pantofi de firmă, desenați și lucrați manual de David Evins; un voal și o tocă în stil Julieta, bogat ornată cu perle, ce lăsa totuși la iveală și atent aranjatele bucle de *hairstylist*-ul MGM-ului, Sydney Guilaroff.

La câteva minute după, și-a făcut apariția și Rainier. Îmbrăcat într-o uniformă al cărui model i-a aparținut, creație în stil napoleonian, și etalând pe piept atât câteva medalii ce reprezentau legăturile prințului cu istoria militară italiană și franceză, cât și Ordinul „St. Charles”, s-a arătat destul de emoționat. Mai ales că înalții prelați l-au sfătuit să nu-și privească în ochi mireasa, pentru că ar fi reprezentat un semn rău. Slujba a fost oficiată de arhiepiscopul de Monaco, monseniorul Gilles Barthes, în stil tradițional catolic. Au fost și câteva momente confuze și mici scăpări. Inelul i-a alunecat prințului din mână tremurândă și, apoi, gestul în sine al punerii pe degetul aleei i-a luat câteva secunde bune. După ce mirii și-au jurat credință în limba franceză, monseniorul Paul Marella, reprezentantul Papei Pius al XII-lea, le-a acordat binecuvântarea papală.

Odată terminată ceremonia religioasă, cei doi proaspăt căsătoriți au fost felicitați de o

mulțime entuziastă, în sunet de tobe și confeti. S-au urcat într-un impresionant Rolls-Royce decapotabil, cadou oferit de locuitorii Principatului, și au plecat să-și salute supușii. Mulți ani mai târziu, Grace ar fi mărturisit apropiatilor că preferata ei a fost cununia civilă, mult mai intimă, și nu cea religioasă, la care a participat atâta lume, fiind, de asemenea, prezente și camerele operatorilor de la MGM, cu care familia regală semnase un contract special de reprezentare (în urma căruia a rezultat documentarul tehnicolor *Căsătoria din Monaco*, realizat de cineastul Jean Masson).

Un iaht, cadou de nuntă

Petrecerea care a urmat a scos peste două milioane de dolari din buzunarele tatălui miresei. Au fost prezenți reprezentanți ai celor mai importante case regale, dar și ale celor mai puternice state (inclusiv trimisul special al președintelui american D. Eisenhower, Conrad Hilton, sau François Mitterrand, pe atunci ministru al Justiției). Oricât de bolnav s-a simțit, Aga Khan al III-lea (1877-1957) nu a putut să nu fie prezent. În scaunul său cu rotile, bătrânul ce își pusese amprenta pe modernizarea lumii islamice și-a făcut apariția, alături de cea de-a patra soție, Yvonne Blanche Labrousse (1906-2000). Nelipsit de la orice eveniment de gală din Principat, fostul rege al Egiptului, Farouk, a făcut furori și de această dată, atrăgând privirile curioșilor, dar și inimile domnișoarelor. Ari Onassis și-a etalat soția, Athina Livanos (1929-1974), fiica armatorului grec Stavros

...și popularitatea s-au îmbinat

„... A fost trimis Îngerul Gavriil de la Dumnezeu, într-o cetate din Galileea, al cărui nume era Nazaret, către o fecioară logodită cu un bărbat care se chema Iosif, din casa lui David; iar numele ei era Maria. Și Îngerul i-a zis: nu te teme Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu. Și iată vei lua în pântece și vei naște fiu și vei chema numele Lui, Iisus“.

(Mineiul pe martie)

pusă în scaldă fetelor sau a feciorilor pentru a fi iubite (iubiți) și căutate (căutați) de persoanele îndrăgite...

Imaginarul colectiv „deținea“ și o cheie a decodării locului și momentului în care era auzit cucul cântând prima dată. Dacă omul auzea cucul cântându-i în spate, de dimineața, pe stomacul gol și nespălat pe față, era semn rău: „Cucu-n spate mi-a cântat./ Și moartea m-a săgetat“. Fetele și feciorii se adresau cucului pentru a ști când își vor afla ursita: „Cucule, voinicule,/ Câți ani îmi vei da/ Pân'm-oi mărita (însura)?“ Dacă tinerii rosteau versurile și cucul se oprea din cântat, era semn că urma o căsătorie grabnică; dacă pasărea cânta de mai multe ori la rând, se credea că încheierea căsătoriei se amâna pentru unul sau mai mulți ani.

Mentalul popular acorda cucului un loc deosebit de important în viața omului și a colectivității, fiind considerat simbolul primăverii, al timpului frumos, al dragostei. Adevărat este antropomorfizat în argat sau haiduc; era ori iubit ori soț; ba chiar i se iartă și faptul că este singura pasăre care nu-și face cuib și-și pune ouăle în cuibul altor păsări. Cum puii de cuc sunt mai mari și cresc mai repede decât cei ai altor specii, aceștia își aruncă din cuib „frații vitregi“, ucigând astfel un număr mare de pui ai acestora. Prin prezența sa în viața omului cucul marchează două momente astronomice importante: echinocliul de primăvară (momentul când începe să cânte), de

fapt, ziua de Bunăvestire (25 martie), de aici venind și numele de Ziua Cucului dat acestei sărbători, și solstiul de vară.

Iconografic, Bunăvestire este reprezentată astfel: în stânga icoanei, în registrul inferior este zugrăvit Arhanghelul Gavriil, reprezentat cu mâna dreaptă întinsă, binecuvântând-o pe Fecioara Maria, aflată în fața sa, în dreapta

Icoana Bunevestiri (imagine din colecția Muzeului Național al Țăranului Român); Arhanghelul Gavriil o binecuvântează pe Fecioara Maria

imaginii; Arhanghelul Gavriil ține în mâna stângă un toiag, simbolul investirii sale ca mesager al lui Dumnezeu (uneori ține o floare de crin, simbolul purității, al fecioriei Mariei). Stă ușor aplecat în fața Mariei, ținând o aripă coborâtă, iar pe cealaltă ridicată, sugerând învăluirea acesteia de protecția divină.

Fecioara este reprezentată stând în picioare, purtând veșminte lungi, care-i lasă desco-

perite doar fața, gâtul și mâinile. Chipul ei emană smerenie și prudență schițând prin înclinarea ușoară a capului acceptarea veștii. În mâna stângă ține fie un fus, fie o năframă. Arhanghelul Gavriil poartă tunică și himation (mantie); chipul lui degajă solemnitate și smerenie. În registrul superior, la mijlocul icoanei, este reprezentată bolta cerească, locul de unde izvorăște raza de lumină, simbolul Sfântului Duh, sub forma porumbelului, care se oprește deasupra aureolei Fecioarei. Pe umeri și pe cap Fecioara Maria poartă omoforul (eșarfa bisericească) de culoare brună, pe care sunt așezate trei stelute, semnul fecioriei perpetue a acesteia înainte, în timpul și după nașterea Fiului.

Credincioșii ortodocși pot găsi icoana Bunevestiri în biserică, pe catapeteasmă, în registrul praznicelor împărătești, fie pe ușile împărătești. În satul tradițional, în casele țăranilor, era una dintre cele mai prezente icoane, alături de acelea reprezentând Nașterea lui Iisus Hristos, pe Maica Domnului Împărătită sau pe Maica Domnului cu Pruncul.

În zilele noastre Bunăvestirea „este cinstită“ mai ales prin consumarea mâncărilor făcute din pește, acesta fiind (alături de cuc) celălalt actant important al sărbătorii. Consumarea ritualică a peștelui este justificată prin credința că toți cei care mănâncă pește vor fi sănătoși tot anul, simțindu-se ca peștele în apă.

A doua zi, 26 martie, este sărbătorit Arhanghelul Gavriil, cel care a dat vestea cea bună Fecioarei Maria. Sărbătoarea poartă numele Blagoveșnicul și este „ținută“ mai ales de femei, pentru ca „să fie curate la față, să nu li se calicească copiii“, să nu le fie atacate vitele de animalele sălbatice. ■

**A fost odată
ca niciodată**

BUNAVESTIRE (BLAGOVEȘTENIA) SAU ZIUA CUCULUI

Dr. GEORGETA ROȘU

Sărbătoarea Bunavestire este cunoscută în popor și sub numele de Blagoveștenia sau Ziua Cucului și se prăznuiește la 25 martie, foarte aproape de echinocliul de primăvară, perioadă care corespunde cu întoarcerea păsărilor călătoare (cucul, rândunelele). În calendarul popular sărbătoarea se mai numește și Ziua Cucului.

Bunavestire este o zi de mare bucurie, prin care se vestește tuturor că „Maica Domnului, mai cinstită decât heruvimii și mai mărită decât serafimii, fără de asemănare, este aleasă pentru a-L naște pe fiul lui Dumnezeu, mântuitorul nostru”. Este prima sărbătoare dintre praznicele din ciclul marial și deoarece „cade” în Postul Mare al Paștilor, Biserica dă dezlegare la pește, untdelemn și vin. Credincioșii împlinească în această zi acte de curățire a locurilor, de alungare a șerpilor din vecinătatea casei, de îndepărtare a omizilor și insectelor care ar putea distruge grădina sau livada.

Se spune că în această zi „se dezleagă” limba păsărilor, cântecul acestora fiind auzit de toată

lumea; se duc stupii la câmp și se scot vitele la pășune.

În ziua de Bunavestire nu este permis să te cești cu cei din familie sau cu vecinii, pentru că ai putea să rămâi supărat cu aceștia tot anul. În Banat și Transilvania sătenii afumau casele, grajdurile și curțile cu fum de cârpă arsă; pentru a îndepărta relele de casele lor își legau la picior

un clopoțel, zgomotul făcut de acesta având menirea de a alunga forțele malefice care ar fi putut cauza necazuri în familie și în gospodărie. În grădini și liveze erau aprinse focuri purificatoare.

Deși este o sărbătoare de cinstire a fertilității divine, în această zi nu era permis să se pună cloști (imaginarul popular acreditând ideea că puii ar fi putut ieși cu două capete); vacile nu se duceau la montă; nu se semăna porumbul (ziua fiind neprielnică, în general, pentru înmulțirea animalelor și rodul ogoarelor). Se făceau însă previziuni asupra timpului sau pentru aflarea norocului, mai ales de către tineri, care urmăreau cucul pentru a vedea de pe ce creangă a cântat. Aceasta era tăiată și

În grădini se aprind focuri purificatoare

Sosirea la Waldorf Astoria, la petrecerea de logodnă

Ceremonia căsătoriei civile

ALBUM ISTORIC

Căsătoria divei americane Grace Kelly, câștigătoare a Premiului Oscar în 1954, cu prințul Rainier de Monaco, cel mai râvnit prinț al Europei din acea perioadă, a fost evenimentul secolului al XX-lea în micul principat Monaco, cu cele două ceremonii: căsătoria civilă (18 aprilie 1956) și căsătoria religioasă (19 aprilie 1956)

*Fotografia oficială de la căsătoria actriței Grace Kelly
cu prințul Rainier de Monaco*

*Grace și Rainier în ziua logodnei, alături de părinții actriței:
Margaret Mayer și John B. Kelly*

Mireasa alături de domnișoarele de onoare

Tortul miresei

Momentul binecuvântării papale în timpul ceremoniei religioase

Cuplul princiar părăsește Catedrala „Sfântul Nicolae“

intelectuali de stânga și chiar radicali de stânga au fost puși la treabă tocmai după 1945. Războiul rece nu a condus cercetarea într-o singură direcție; foarte multe științe umaniste, sociologia, politologia, istoria, au evoluat în diferite direcții, adesea contradictorii.

– Schimbările din 1940 s-au produs pentru că guvernul a început să dea mai mulți bani universităților și să le controleze?

– Bani, da, control, nu întotdeauna. Controlul a fost adesea indirect, guvernul s-a preocupat ca universitățile să pregătească experți pentru CIA, Departamentul de Stat și alte structuri. Dar cum i-au pregătit pe acești oameni a interesat prea puțin guvernul. Ei trebuia să cunoască Rusia, Uniunea Sovietică, asta era important. S-a pus accent pe studierea nu numai a Biroului Politic și a lui Lenin, ci și a lui Pușkin și Lermontov.

– Acum la ce lucrați?

– Războiul rece economic în India, ajutorul economic și militar și prezența S.U.A. și U.R.S.S. în India.

– Aveți deja concluzii noi?

– La ele lucrez. Americanii au spus întotdeauna că U.R.S.S. a câștigat în India. Dar *de facto* Sovietele au câștigat numai lupta pentru opinia publică; au existat însă multe probleme de structură privind ajutorul economic sovietic. Planul sovietic urmărea să finalizeze construcția sectorului de stat, să organizeze conducerea statului, ceva în stilul socialismului. Ceea ce nu s-a realizat. În 1968-1969 funcționarii sovietici au

sosit în India și au spus cât de prost lucrează sectorul de stat și cum trebuie reformat. Și că trebuie făcut în așa fel, încât muncitorii să muncească mai bine. Asemenea probleme erau și în U.R.S.S. Sovietele voiau cu adevărat să exporte reforma lui Kosișhin. Iar concluzia mea ar fi că U.R.S.S. nu a fost niciodată atât de victorios în India cum se temeau americanii și cum ar fi vrut Sovietele. Americanii au băgat de cinci-zece ori mai mulți bani în India.

– S-ar zice că Sovietele au fost mai eficiente ca politică. Au investit bani puțini, și-au atras de partea lor opinia publică și influența politică, adică exact de ce aveau nevoie.

– Opinia publică într-o oarecare măsură da, dar în ce privește influența politică, problema este mai complicată.

Blocada Berlinului (iunie 1948-mai 1949), prima criză majoră a războiului rece

Scriu în carte despre faptul că în India au fost la început mulți care voiau sincer creșterea sectorului de stat în economie, dezvoltarea industriei grele și de aceea nu e de mirare că aceștia priveau cu speranță la Uniunea Sovietică.

Existau și alții, mai interesați de dezvoltarea sectorului privat, a agriculturii și economiei de piață. Și nu e de mirare că aceștia sprijineau S.U.A. și lucrau cu americanii. În acest sens ajutorul economic acordat de superputeri Indiei a fost arma cu care ele au luptat pentru această țară. Dar în realitate țara s-a dezvoltat ea însăși, iar întreprinzătorii și funcționarii, diferite grupări au folosit influența străină pentru a-și realiza propriile idei în ce privea viitorul țării, dar și al lor personal. Eu sunt destul de rezervat în ce privește influența sovietică în India.

– S.U.A. au avut întotdeauna bani mai mulți decât U.R.S.S. și au încă.

– Kaganovici, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, a spus în Biroul Politic în 1955 că nu au suficienți bani ca să se opună S.U.A. Hrușciiov a investit resurse imense ale U.R.S.S. în Lumea a Treia, nu numai în India.

– Ce mituri circulau în epoca sovietică în lumea științifică occidentală despre politica externă a U.R.S.S. și despre războiul rece?

– Unul dintre ele era că U.R.S.S. era un stat totalitar în sensul în care a scris Hannah Arendt, că totul era uniformizat și hotărât de sus. Mulți sunt cei care nu au observat disputele din interiorul U.R.S.S. privind politica

Exclusivitate

Profesorul american
David Engerman

„PUTIN NU DUCE UN RĂZBOI RECE“

DAVID ENGERMAN, profesor de istorie la Universitatea Brandeis, de lângă Boston, a acceptat să-și împărtășească gândurile despre tendințele existente în lumea academică americană în ce privește studierea politicii externe a U.R.S.S. și Rusiei. Cunoscător de rusă și germană, profesorul Engerman a absolvit un masterat pe tema ajutorului acordat Rusiei de o organizație de binefacere în timpul foametei din anii 1920. Pentru lucrarea de doctorat, a cercetat cum anume au perceput experții americani – diplomați, ziariști, oameni de știință – Rusia, în anii 1917-1940, îndeosebi dezvoltarea ei economică; ce știau ei, cât și ce gândeau și cum se exprimau cu privire la subiect. La Universitatea Berkeley din California, unde și-a susținut doctoratul, David Engerman i-a avut conducători științifici pe David Hollinger, Dian Clemens și Iuri Sliozkin. Tot acolo a audiat cursurile profesorilor Reginald Zelnik și Nikolai Riazanovski. Cartea cu care s-a impus pe această temă este Modernizarea de pe malul celălalt.

– **A doua dumneavoastră carte are titlul Cunoaște-ți dușmanul.**

– Da, cercetarea începe din anii 1940 și merge cronologic până la prăbușirea U.R.S.S. Ea analizează schimbarea reprezentării americane despre U.R.S.S., ca imagine a dușmanului. În anii 1940 s-au produs multe schimbări în U.R.S.S., dar și altele în interiorul S.U.A. A crescut numărul cercetărilor în politologie, s-a creionat ideea că universitățile trebuie să ofere analize și expertiză pentru guvern, să pregătească viitorii experți

pe politica și economia sovietică.

Cei care au scris înainte de 1940 despre Rusia nu erau oameni de știință, academicieni de elită, nici măcar nu erau personalități importante. Unul era publicist, altul ziarist, altul se situa undeva între jurnalistică și viața universitară. Însă în timpul celui de Al Doilea Război Mondial a apărut un număr semnificativ de experți care lucrau în universități.

În ultimii zece ani s-au publicat câteva cărți despre „universitățile războiului

rece“ sau despre „științele sociale ale războiului rece“, iar pe mine m-a preocupat modul cum a influențat războiul rece viața intelectuală americană. Multe schimbări cruciale în științele sociale au avut loc înaintea războiului rece, concret, în anii celui de Al Doilea Război Mondial. Războiul a fost cel care a impus creșterea investițiilor în cercetările întreprinse atât asupra dușmanilor, cât și a aliaților. Influența războiului rece asupra științelor umaniste se supradimensionează adesea, astfel încât nu puțini

ternă Stalin a fost un oportunism. De pildă, în Grecia, în episodul grecesc al războiului rece, s-a comportat ca un laș și a ratat multe posibilități.

Unul dintre miturile americane privind războiul rece este că ideologia nu a avut niciun rol. Eu cred totuși că ideologia este esența a tot ce s-a întâmplat, cu ea a avut de furcă războiul rece. A fost ideologie contra realitate. Majoritatea liderilor U.R.R.S. credeau că comunismul va cuprinde toată lumea.

– Care a fost diferența în politica externă, ca obiective, între Hrușciov și Brejnev? Și prin ce s-a diferențiat politica lor externă de cea a lui Stalin?

– Au avut situații diferite. Deja din 1949 linia de demarcație în Europa fusese în mare trasată. Americanii în principiu recunoșteau sfera de influență sovietică, inclusiv în Germania Răsăriteană. Chiar și în momentul blocadei Berlinului, principal n-au vrut să se ia la trântă unii cu alții. Războiul rece al lui Stalin a fost concentrat în mod esențial în Europa de Răsărit. Hrușciov și Brejnev au acționat mai mult în Lumea a Treia. Hrușciov a acordat o mai mare atenție ajutorului economic și *soft power*-ului, deși și el a spus „Noi vă îngropăm!” Ceea ce nu însemna neapărat „noi vă distrugem”, putea să însemne și „noi vom fi cei dintâi”. În general, diferența între Stalin și Hrușciov a fost mai mult de metode decât de scopuri. Nu era obligatoriu să declanșeze o agresiune propriu-zisă, ci să o ia înaintea Americii.

Jawaharlal Nehru și Nikita Hrușciov în 1955

Dacă e să comparăm pe Hrușciov cu Brejnev, putem presupune că Hrușciov a fost mai puțin atent la resursele Uniunii Sovietice, iar Brejnev mult mai lucid în ce privește posibilitățile economice sovietice. Brejnev l-a învinuit pe Hrușciov de voluntarism și parțial a avut dreptate. El a înțeles că a acorda „ajutor” militar este adesea mai ieftin decât ajutor economic.

– Mihail Voslenski (1920-1997), diplomat, disident, a scris că nomenclatura nu a vrut războiul, a vrut victoria.

– Uniunea Sovietică nu și-a dorit un război mondial, chiar și Stalin credea că țara lui la sfârșitul anilor 1940 nu poate purta un război de anvergură. Dar, sigur, el își dorea victoria. Problema era când? Și dacă se răspundea la această întrebare, era clar și

„cum”. Răspândind revoluția în întreaga lume sau așteptând până ce capitalismul va cădea singur.

– Care este astăzi situația accesului la arhivele Rusiei, unde se păstrează documentele de politică externă? Auzim adesea că există două tendințe contradictorii: pe de o parte, unui mare volum de documente li se apropie momentul desecretizării, pe de alta, se vorbește aproape la unison despre închiderea arhivelor. Care dintre aceste tendințe este mai puternică?

– În ultimii doi-trei ani secretizarea este în mod clar mai puternică, în sensul închiderii arhivelor. Dar și așa situația nu se poate compara cu perioada războiului rece.

Când am lucrat la teza de doctorat, în 1995, era perioada de vârf a deschiderii, dar și atunci existau anumite limite. Unele provocate de proasta folosire a acestor arhive în Occident; cel mai cunoscut incident s-a petrecut în Franța, la mijlocul anilor 1990, când un ziar a publicat o copie scanată a unui document pe care scria „fără drept de publicare!” Oricare arhivă ar fi mai prudentă după un asemenea incident. Acum, în ultimii doi ani, chiar dacă nu există indicația expresă, sus, pe colțul paginii, în logica birocratului este să se teamă, mai bine să-i creze un disconfort cercetătorului, să nu-i dea ce are nevoie, decât să primească el apoi o săpuneală de la șefi.

– Există dificultăți în accesarea docu-

Liderul sirian Hafez Al-Assad, întâmpinat la Moscova de Leonid Ilici Brejnev (octombrie 1978)

externă sovietică. Dacă citești ce au scris oamenii de știință din cadrul Academiei de Științe, din Institutul de Relații Internaționale de la Moscova (MGIMO), de la Institutul de Studii Orientale, poți să-ți dai seama că aveau loc acolo, chiar dacă în limbaj esopic, dezbateri despre relațiile U.R.S.S. cu lumea întreagă. Nu există mulți savanți occidentali care au știut despre aceste dezbateri. Nu neg totalitarismul, dar eu vorbesc despre faptul că nu totul se hotăra de sus, de Biroul politic. Existau și alte idei care circulau în U.R.S.S.

Un al doilea mit este că politica externă sovietică a fost exclusiv o propagare irațională a autorității și forței. Au existat mulți factori, îndeosebi în anii 1960-1970; guvernul sovietic a făcut calcule minuțioase câți bani să cheltuiască, pentru că înțelegea foarte bine că are bani puțini. Sovieticii nu erau interesați în expansiunea și propagarea ideilor lor cu orice preț. Politica sovietică nu a fost infailibilă.

Un al treilea mit ar fi, mai ales în faza de început a războiului rece, că U.R.S.S. și-a propagat influența în Lumea a Treia numai cu bani și cu forța. De fapt, mulți oameni din Lumea a Treia au aderat ca opțiune la U.R.S.S. din motive proprii. Pe acești oameni nu întotdeauna îi interesa comunismul, dar voiau să urmeze politica promovată de U.R.S.S.: sector de stat, centralizare, industrie grea. Credeau sincer că este cea mai bună soluție pentru complexitatea economică a momentului pe care îl traversau.

Cuba a fost una dintre primele țări ale Lumii a Treia care s-a orientat către modelul sovietic. Aprilie 1963. Vizita lui Fidel Castro în U.R.S.S., la invitația lui Nikita Hrușciov, la câteva luni după criza rachetelor

Influența sovietică se manifesta adesea mai mult ca inspirație decât ca pomeni.

– Ce mituri există azi în Occident cu privire la politica externă a U.R.S.S.?

– Mulți cercetători dezbăt încă, și o fac de multă vreme, rolul lui Stalin în declanșarea războiului rece, unii supradimensionându-l, alții, dimpotrivă, diminuându-l. Astăzi mulți acordă o mai mare atenție rolului aliaților U.R.S.S.

Aleksei Kosighin, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. (1964-1980), cu liderul irakian Saddam Hussein

– Dacă mulți exagerează influența economică a U.R.S.S. în Lumea a Treia, asta înseamnă că ei, acești specialiști, subestimează influența politică a Sovietelor?

– Cred că da. Multe s-au realizat prin influența militară sovietică, dar mulți experți nu înțeleg și nesocotesc *soft power*-ul Uniunii Sovietice îndeosebi în anii 1950-1960. Mulți lideri din țările Lumii a Treia credeau sincer că în U.R.S.S. tehnologia este excelentă și chiar că modelul economic sovietic poate fi util țărilor lor. Iar din anii 1968-1969 a început deja „ajutorul” militar sovietic pentru țările Lumii a Treia, în locul celui economic.

– Cine este vinovat de războiul rece?

– În 1992 a apărut cartea *Noi toți am pierdut războiul rece*. Dinamica relațiilor internaționale arată că liderii marilor puteri și-au avut cu toții rolul lor. Ceea ce e trist. Dar eu cred că, dacă vorbim despre rădăcinile războiului rece, Uniunea Sovietică poartă răspunderea principală, însă uneori reacția Occidentului a fost inutilă, nu totdeauna s-a bazat pe aprecierea corectă a forțelor sovietice; a fost și neînțelegere la mijloc.

– Care a fost granița expansionismului stalinist, scopurile lui politice?

– Nu cred că dincolo de Europa Centrală și Răsăriteană a avut scopuri concrete. Sunt de părerea lui George Kennan, deși este opinia unei minorități, că în materie de politică ex-

Articolul reprezintă versiunea pentru tipar a prelegerii prezentate, la 25 martie 2015, în cadrul proiectului Provocările diversității. Ardelenii din 1848 până în prezent, organizate de Institutul Balassi – Institutul Maghiar din București.

Evrei deportați din Transilvania de Nord

Deportările din Transilvania de Nord au început la 16 mai 1944, la Sighetul Marmăției, și au luat sfârșit la 7 iunie, la Cluj. Autoritățile maghiare au trimis la Auschwitz-Birkenau 131.639 de evrei din acest teritoriu. Holocaustul a afectat mult mai multe persoane, deoarece potrivit legilor rasiale maghiare, 164.052 de locuitori din Transilvania de Nord erau considerați evrei (6,4% din populația din zonă), dintre care aproximativ 35.000-40.000 au supraviețuit Holocaustului.

Majoritatea supraviețuitorilor, aproximativ 25.000-30.000 de persoane, proveneau din rândurile celor deportați, iar ceilalți s-au eliberat din serviciul de muncă forțată sau au supraviețuit perioadei în alt mod: de exemplu, s-au ascuns ori s-au refugiat în România.

GIDÓ ATTILA

După arestarea la București, la 23 august 1944, a mareșalului Ion Antonescu și trecerea României de partea Aliaților, armata sovietică și cea română au pătruns în Transilvania de Nord. Soldații germani și maghiari, precum și administrația maghiară și o parte a populației civile s-au retras spre Occi-

dent. În decursul lunilor septembrie și octombrie 1944 românii și sovieticii au reușit să preia prin luptă acest teritoriu.

Pentru organizarea administrației publice și pentru administrarea teritoriului s-a înființat Comisariatul pentru Administrarea Regiunilor Eliberate din Transilvania,

subordonat noului guvern român condus de generalul Constantin Sănătescu.

Comisariatul guvernamental, înființat printr-un ordin din 10 octombrie 1944, era condus de Ionel Pop, nepotul lui Iuliu Maniu. Sovieticii s-au împotrivit instaurării administrației românești, așa că eficiența acestui comisariat a

mentelor americane privind războiul rece?

– În principiu, accesul este deschis la toate sau, dacă nu este, conform legii privind protejarea informației, există mecanismul de desecretizare. Cea mai mare problemă este însă că CIA nu vrea să dea totul.

– Dar informațiile militare?

– Situația este asemănătoare. Serviciile secrete au reguli speciale, tot ce privește securitatea are regim special.

– Între cititorii din Europa de Est este răspândită opinia că Kremlinul influențează ceea ce scriu specialiștii occidentali cu ajutorul accesului la arhive. V-ați lovit de asemenea situații?

– Eu n-am auzit de așa ceva, dar sigur că există în Occident unii cercetători de anumite orientări și uneori ei au acces la arhivele rusești mai ușor decât unii colegi de-ai lor. Asemenea zvonuri au circulat în anii războiului rece, cum că acela care avea idei pro-sovietice a primit mai repede documente de la Moscova.

Altfel, eu am și o explicație prozaică la aceste cazuri, nu totul se rezolvă „de sus”, dar poate sunt naiv.

– Astăzi mulți vorbesc despre un nou război rece între Rusia și Occident, pornind de la anexarea Crimeii și implicarea Rusiei în Siria. Ce asemănări și ce diferențe vedeți între fenomenul de atunci și cel de acum?

Sprrijinul Bisericii ruse este esențial...

– Între situația din anii 1970, când U.R.S.S. a fost marginalizat în Orientul Apropiat și Egiptul a preferat ajutorul american celui sovietic, și actuala politică a Kremlinului în Siria este o diferență clară. Există câteva elemente de politică rusească îndreptate spre recrearea influenței sovietice de altădată, crearea de alianțe, exportul de putere. Arată cam asemănător, mai ales dacă luăm în calcul complicațiile din regiune, complicații cu care se confruntă acolo guvernul american. Dar cam la asta se limitează asemănările. Dacă privim scopurile lui Putin, ele nu coincid în niciun caz cu ce voia U.R.S.S. în anii 1970. Kremlinul nu-și dorește acum revizuirea consecințelor războiului. Putin nu ideologizează. El face multe gesturi

împotriva S.U.A., dar nu are obiective globale, nici măcar în reprezentările sale despre hegemonia rusă în lume.

– Se vorbește mult despre activitatea serviciilor secrete rusești în universitățile din Vest. Același lucru face China. Ceva asemănător a organizat la vremea lui KGB-ul. Prin ce se diferențiază propaganda dusă atunci de Kremlin în interiorul lumii academice occidentale de activitatea serviciilor secrete ale lui Putin?

– În S.U.A. eu văd mai bine activitatea serviciilor secrete chineze, îndeosebi în universități. Din câte știu eu cercurile academice americane nu se prea gândesc acum la spionii ruși din rândurile lor; mai degrabă în anii războiului rece aveau asemenea preocupare. Dar prin ce se deosebesc precis vremurile de acum de perioada sovietică este că dacă atunci erai de stânga, automat erai învinuit că primești o recompensă directă sau indirectă de la partea sovietică. Acum nu mai vedem mâna ideologică rusească, este un proiect național sau imperial, de aceea nici propaganda

nu este orientată ideologic. Atunci Sovietele îi foloseau mai mult pe activiștii de stânga. Învinuirile de colaborare cu Sovietele în anii războiului rece erau adesea legate de luptele strict interne și de dezbaterile politice din viața academică americană.

Interviu realizat de Aleksandr GOGUN

În românește de Florentina DOLGHIN

... pentru Putin, în proiectul său național sau imperial

Ernest Marton într-o fotografie păstrată în arhiva Institutului Strochlit din Haifa

din Transilvania de Nord, a aprobat înființarea și a unui alt organ, denumit Departamentul Special pentru Problemele Evreilor din Teritoriile Eliberate. În fruntea acestui organ a fost numit același Ernest Marton.

Marton, împreună cu conducătorii evrei bucureșteni au încercat în octombrie 1944, în repetate rânduri, să exercite presiune asupra guvernului român ca acesta să ia contact cu guvernele german și maghiar, prin intermediul Crucii Roșii Internaționale și a statelor neutre, pentru a salva evreii din Transilvania de Nord, care mai erau în viață.

Curatoriul a trimis totodată memorandumuri Crucii Roșii, Comisiei Aliate de Control din București și organizațiilor evreiești internaționale, iar de la mijlocul lunii noiembrie 1944 și guvernelor sovietic, american și britanic.

În perioada 525 noiembrie 1944, cu ocazia călătoriei făcute în Transilvania de Nord de Ernest Marton și de delegația condusă de el, s-a încercat să se facă demersuri și pentru salvarea evreilor care

mai erau în viață în această zonă. În răspunsurile la memorandumuri, guvernele american și britanic solicitau noi informații despre ghetouri, deportări și evreii care se aflau în toamna anului 1944 în Transilvania de Nord. Această călătorie din noiembrie, așadar, avea drept scop obținerea și oferirea, pentru diferitele organizații evreiești bucureștene și internaționale, respectiv pentru guvernul român, a unei imagini cât mai exacte despre supraviețuitorii evrei din Transilvania de Nord și condițiile lor de viață.

Statutul Transilvaniei de Nord era pe acea vreme nesigur; în unele localități funcționa administrația română, alte localități fiind sub control sovietic, iar de la mijlocul lui

după eliberare. Datele se bazează pe evaluări, deoarece din cauza fluctuației permanente a populației evreiești, dar și a celei ne-evreiești, numărul locuitorilor și condițiile lor de viață se modificau permanent.

Autorul documentului, Ernest Marton în contradicție cu alte surse din acele timpuri pare să fie destul de informat în ce privește soarta evreilor deportați. Acest lucru se poate explica poate și prin faptul că șefii evrei din Cluj, printre care și Marton, știau deja înainte de 3 mai 1944, adică înainte de a începe trimiterea evreilor în ghetouri, ce îi așteaptă pe aceștia. Așadar, în toamna anului 1944, Marton probabil că nu

mai avea dubii în ce privește faptul că marea majoritate a evreilor deportați din Transilvania de Nord nu se va întoarce acasă.

Raportul delegației conduse de Marton nu este un document chiar necunoscut pentru istorici. Tamás Stark a publicat pasaje scurte dintr-o variantă aflată la Yad Vashem, datată (poate tocmai

Convoi cu evrei deportați în 1944

noiembrie regiunea a ajuns în totalitate sub control sovietic. În zonă s-a generalizat lipsa de alimente, starea sănătății publice era catastrofală, drumurile erau în ruină. Delegația a călătorit sub protecția Crucii Roșii Internaționale, cu permisiunea autorităților sovietice. Raportul lui Marton oferă în primul rând o imagine despre condițiile de viață ale evreilor supraviețuitori din zonă, dar într-o anumită măsură devine vizibilă și starea generală din Transilvania. De fapt, acest document este prima informație detaliată despre evreii din Transilvania de Nord de

de Stark) diferit (20 noiembrie 1944), dar cu conținut în totalitate identic, datele publicate în raport utilizându-le în lucrările sale referitoare la pierderile de vieți omenești ale comunității evreilor maghiari. Aceste cifre au fost preluate ulterior de la Stark și de alți autori.

Din perspectiva cercetării Holocaustului și a cercetărilor referitoare la supraviețuitori, este importantă cunoașterea în detaliu a acestui document. Nu numai evaluările referitoare la numărul supraviețuitorilor au valoare de informație, ci și pasajele care se referă la starea

fost pusă sub semnul întrebării în multe locuri, începând cu 25 octombrie, când guvernul român a instaurat în Transilvania de Nord administrația militară provizorie.

Între timp sovieticii, profitând de atrocitățile provocate de autoritățile române și de prejudiciul suferit de populația civilă, au expulzat din teritoriile Transilvaniei de Nord, la data de 12 noiembrie 1944 cu efect din 14 noiembrie administrația română. Substratul deciziei însă nu avea intenția de a opri atrocitățile, ci de a exercita presiune în vederea modificării componenței guvernului român și astfel să sprijine partidele de stânga printre care și Partidul Comunist Român în procesul de acaparare a puterii.

Comunitatea evreiască a fost decimată. Puținii membri care mai trăiau în acea perioadă în Transilvania de Nord au fost cei care prestau muncă

Clujul după bombardamentele din 1944

rămăși în viață nu știau nimic de soarta rudelor deportate sau duse la muncă obligatorie în afara teritoriului Transilvaniei de Nord.

Reorganizarea vieții cotidiene și instituționale evreiești a fost începută după eliberare, de supraviețuitorii care se mai aflau în Transilvania de Nord. Întâi s-au reînființat comunitățile de cult evreiești și cele

două organizații ale acestora, *Biroul Central Israelit Ortodox* din Ardeal și *Banat*, respectiv *Uniunea Comunităților de Rit Occidental* din Ardeal. Reprezentanții evreilor erau prezenți și în structura auto-

rităților interimare ale localităților.

La începutul toamnei 1944 au apărut și Grupările Democratice Evreiești, ca organe de reprezentare a intereselor politice ale evreilor, care după un an, în toamna lui 1945, s-au contopit în Comitetul Democratic Evreiesc, aflat sub influența și îndrumarea P.C.R.

Soarta evreilor din Transilvania de Nord a luat o în-

torsătură tragică începând din martie 1944, după ce germanii au ocupat regiunea (*Magazin istoric*, nr. 10/1989). Evreii de origine transilvăneană, care trăiau în Transilvania de Sud și la București, în primele săptămâni ale ocupației au încercat să ofere ajutor în mod organizat evreilor care s-au refugiat din Ungaria în România.

Chiar înainte de mutarea forțată a evreilor din Transilvania de Nord în ghetouri, la începutul lunii mai 1944, s-a refugiat în România Ernest Marton, o personalitate de marcă a evreilor din Transilvania.

În iunie 1944 a luat ființă Comitetul de Ajutorare a Refugiaților Evrei pentru Transilvania de Nord, condus de Marton. În această perioadă comitetul se ocupa de amplasarea și asistarea persoanelor care doreau să emigreze în Palestina, respectiv cu organizarea călătoriei lor. După 23 august 1944, organizația a căpătat statut oficial și din 20 octombrie și-a continuat activitatea sub numele de Curatoriul General Evreiesc pentru Ardealul de Nord.

La 4 noiembrie 1944 Ionel Pop, comisarul guvernamental

Ionel Pop (al doilea din dreapta) nepotul lui Iuliu Maniu, conducea Comisariatul pentru Administrarea Regiunilor Eliberate din Transilvania

obligatorie în teritoriu, cei care s-au ascuns ori au trăit cu acte false sau au fost exceptați. Ei au fost eliberați în toamna anului 1944. Puținii erau însă cei cărora le-a fost dat să se bucure de eliberare, marea majoritate a evreilor fiind victime ale Holocaustului din Ungaria. S-au frânt existențe, s-au fărâmat familii, instituțiile evreiești au încetat să existe în spatele frontului. Cei

tori, nu există nicio prăvălie de alimente sau vreo altă prăvălie deschisă. Nici în orele zilei nu se zăresc trecători pe stradă. Locuitorii nu îndrăznesc să-și părăsească casele devastate și preferă să stea mai mult ascunși. Grozăviile războiului mișcător i-au învățat să prefere a nu intra în contact cu armatele trecătoare.

Pe șoselele circulă exclusiv vehicule militare. Automobilele nici nu mai există în Ardealul de Nord, dar în urma rechizițiilor repetate nici căruțele cu cai ori vite nu îndrăznesc să mai circule [...]

Una dintre problemele cele mai importante ale delegației a fost cunoașterea și studierea situației evreilor rămași sau reveniți în vederea reintegrării lor într-o viață normală și productivă.

După calculele făcute, astăzi în Ardealul de Nord există cca 6.500-7.000 de evrei. Din aceștia aproximativ 1.000-1.500 sunt evrei exceptați, cari au stat ascunși, și refugiați întorși, iar cca 5.000-5.500 se recrutează dintre cei concentrați în cadrele armatei maghiare, cari lucrând în dosul frontului, cu ocazia înaintării Armatei Roșii, au reușit să evadeze și să treacă în rândul trupelor eliberatoare ruso-române.

În ce privește pe evreii din categoria I, situația lor deși este gravă, totuși e suportabilă.

25 noiembrie 1991, în fața „Sinagogii deportării”, șase parlamentari unguri îi cer iertare rabinului Moses Rosen

Au reușit să-și salveze o mare parte din îmbrăcăminte, averea mobilă și chiar și locuințele lor; deși existența lor pentru moment nu le este asigurată, au totuși șanse să reușescă a-și înfiripa o nouă viață. Majoritatea lor au trecut peste dezastru împreună cu familiile lor, ceea ce constituie în sine o favoare, în actuala configurație a vieții evreiești din Ardealul de Nord.

Cealaltă categorie a evreilor nord-ardeleni, anume aceia cari au evadat din detașamentele de muncă, se află într-o situație mult mai grea și tragică. Acești bărbați, între 20-40 de ani, au revenit în zdrențe, extenuați fizicește și zdrobiți sufletește. La casele lor au găsit totul jefuit, pe ai lor, rude și prieteni, deportați în locuri necunoscute. Ușor se poate înțelege că acești nenorociți ai soartei nu se pot împăca cu realitatea și să se readapteze la o viață normală și productivă, care progresa foarte anevoios. Cei mai mulți caută pe ai lor și lucrurile dispărute.

Fiecare nutrește credința că poate membrii familiei lor vor reapare din vreun colț ascuns [...]

Astfel, viața evreilor nord-ardeleni scoate la iveală probleme neobișnuite și excepționale. Condițiile preliminare ale vieții familiale lipsesc cu desăvârșire. Bărbații, în cea mai mare parte

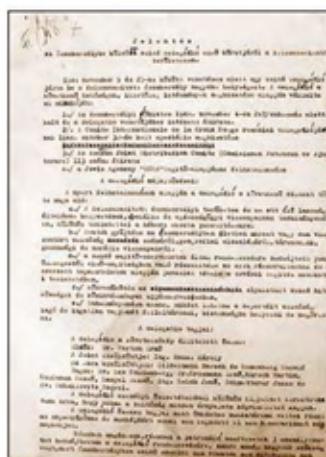
a lor, sunt fără femei, și majoritatea nici nu pot măcar să se gândească să-și caute femei în alte părți, fiindcă așteaptă cu înfrigurare revenirea soțiilor lor. La Cluj sunt 1.000 de bărbați evrei și cel mult 20-30 de femei. La Oradea 1.500 de bărbați și 50-60 de femei. Cam aceasta este proporția și în celelalte orașe din Ardealul de Nord. Această împrejurare va îngreuna și mai mult în viitor revenirea evreilor la treburile lor de fiecare zi [...]

Instituțiile evreiești, comunitățile, spitalele, școlile, templele, băile rituale s-au distrus complet. O parte din sinagogi au fost dinamitate ori incendiate de armatele nemțești și maghiare în retragere. Templul neolog din Cluj e în ruine. Templul mare ortodox [evreu ortodox] din Sighet a căzut pradă flăcărilor. În general sinagogile au fost transformate de către nemți în garajuri, grajduri sau depozite.

(Continuare în p. 58)

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

Prima pagină a raportului lui Ernest Marton

generală din Transilvania de Nord în noiembrie 1944, respectiv cele referitoare la problemele și ajutorarea evreilor. Este interesant de constatat în ce fel au interpretat conducătorii evrei și membrii delegației evenimentele istorice și situațiile sociale la care înșiși erau părtași.

Exemplarul original, scris în limba maghiară, l-am cercetat în 2012 în Colecția lui Ernest Marton aflată la arhiva Institutului „Strochlitz” din Haifa. Colecția a fost depusă de Gizella Deutsch, văduva lui Marton, după moartea politicianului și ziaristului, în 1960. Un alt exemplar, nedat și redactat în limba română, poate fi consultat la Direcția Arhivelor Naționale Istoric-Centrale, fondul Președinției Consiliului de Miniștri. Textul îl publicăm prescurtat, cu ortografia neschimbată.

Raport,
asupra voiajului de documentare al delegației evreiești în teritoriile eliberate.
Sub conducerea mea, între 5-25 noiembrie 1944, o de-

legațiune evreiască a cercetat centrele mai importante ale Ardealului de Nord eliberat [...]

Membrii delegației, împreună în grupuri, au vizitat localitățile mai mari din Ardealul de Nord eliberat și au luat contact cu populația evreiască și cu reprezentanții autorităților locale. Localitățile cele mai importante au fost cercetate chiar și de mai multe ori, după cum se ivea necesitatea. Localitățile vizitate au fost următoarele: 1) Cluj; 2) Oradea Mare; 3) Satu-Mare; 4) Sighetul Marmăției; 5) Careii Mari; 6) Zalău; 7) Huedin; 8) Șomcuta Mare; 9) Târgu Mureș; 10) Dej; 11) Baia Mare; 12) Bistrița [...]

Eliberarea Ardealului de Nord de sub jugul fascismului

Jandarmi unguri escortează un transport de evrei

maghiaro-german s-a efectuat cu prețul unor lupte grele. Pentru stăpânirea acestui teritoriu, armatele eliberatoare rusești și românești au adus sacrificii de sânge. În jurul unor localități mai însemnate, luptele au durat săptămâni întregi. Aceste lupte, duse cu arme moderne de distrugere, și-au lăsat adânc urmele în peisagiul nord-ardelean, iar orașele vor păstra încă multă vreme caracteristicile luptelor. Începând de la Aiud, la fiecare pas am întâlnit urmele ravagiilor provocate de război. Pe ambele părți ale șoselei, pe câmpuri, pe colinele mărgi-

nașe, tot mai des se văd tancuri și tunuri distruse, automobile lovite de obuze, cadavre de oameni și animale. De asemenea, mormintele soldaților căzuți se înșiruie de-a lungul șoselelor, cu steaua sovietică sau crucea la căpătâiul lor. În piețele satelor și orașelor am observat morminte ale soldaților sovietici căzuți în luptă.

Circulația este anevoioasă, deoarece podurile care legau malurile râurilor și ale pâraielor au fost dinamitate de către armatele maghiare și germane în retragere. Podurile provizorii nu sunt încă construite peste tot, astfel automobilul uneori e nevoit să facă ocoluri mari pentru a răzbate pe malul celălalt. Din cauza podurilor distruse, circulația trenurilor nu este posibilă. În timpul călătoriei delegației, circulația trenurilor dintre Oradea și Arad a fost reluată.

Orașele din Ardealul de Nord au suferit pagube însemnate în urma bombardamentelor aeriene, a tirului de artilerie și în urma luptelor de stradă, incendiile și dinamită-

rile armatelor în retragere au desăvârșit opera de distrugere. Cea mai mare parte a orașului Satu-Mare este în ruine. Cartiere întregi ale Clujului și Orăzii [ale Oradei] sunt nimicite [...]

Înainte de retragerea lor, germanii au distrus și uzinele publice ale orașelor (uzinele de apă și electricitate etc.) și în multe locuri nici astăzi distrugerile acestea nu au putut fi reparate.

Atât orașele cât și satele sunt pustii. Prăvăliile au fost complet devastate de trupele în retragere și de populație. În orașe cu sute de mii de locui-

toarea comunicare: „Un om numit Vasile Stoica a venit din Ungaria pentru a asasina pe M.S. Regele. Știrea este foarte sigură. Stoica trebuie să se întâlnească cu tovarășii săi la Buzău, pe B-dul Brătianu nr. 17. Este posibil ca acum să fie în București”. Complicii săi ar fi anarhiștii Maiorescu, d-ra Elena Ionescu și Margot din Moscova, care se aflau în Buzău.

Morțun l-a informat pe premierul Ion I.C. Brătianu, iar la ora 23.00 a fost anunțat Corbescu, prefectul Poliției Capitalei, pentru a întări măsurile de siguranță în jurul reședințelor regale și al membrilor familiei regale care se aflau în București. De asemenea, s-a telegrafiat la Sinaia inspectorului Wili Georgescu, șeful pazei regale, pentru a întări protecția monarhului, iar

Document din dosar privind informația despre intenția lui Vasile Stoica de a-l asasina pe rege și imagine din București din acele ani

comisarul Costescu și o echipă de agenți au fost trimiși la Buzău pentru cercetări.

D.P.S.G. l-a invitat pe Vasile Stoica la sediu, la 26 septembrie 1914, sub pretextul rezolvării unor probleme în legătură cu actele

sale. Între altele, tânărul ardelean a declarat care au fost motivele pentru care a venit în România: „fiind împiedicat să-mi continui profesiunea cât și activitatea ziaristică, din cauza supravegherii strânse exercitate de autoritățile ungare, care mă taxau drept un cetățean ce

Comunicare

Un om numit Vasile Stoica a venit din Ungaria pentru a asasina pe M.S. Regele. Știrea este foarte sigură. Stoica trebuie să se întâlnească cu tovarășii săi la Buzău, pe B-dul Brătianu nr. 17. Este posibil ca acum să fie în București.

lucrează în contra monarhiei, am găsit cu cale că este mai potrivit să vin aici”.

A fost identificată o doamnă Elena Popescu în Buzău, pensionară și văduvă, care avea două fete,

dintre care una se numea tot Elena. Puse sub supraveghere, „nu s-a constatat nimic suspect”. Nici monitorizarea lui Stoica nu a adus mai multe confirmări în caz. El avea legături cu publiciști cunoscuți și după ce a renunțat să mai stea la Hotel „Union” a închiriat o

cameră mobilată împreună cu Aurel Escă, în str. Primăverii nr. 15. Cei cu care se afla în contact îl apreciau și îl considerau „înzestrat cu alese calități sufletești, o vie inteligență și o cultură intensă față de vârsta sa”. Nu s-a lăsat întreținut de prieteni și s-a angajat ca suplitor la Institutul Franco-Român, apoi a obținut o catedră de limbă latină la Liceul „Mihai Viteazu”. Și-a

relnut activitatea publicistică și primele articole publicate în cotidianul *Adevărul* – *Infanteristul ungur*, *Războiul și românii din Ardeal* și *Tragedia din Ardeal* – au produs „oarecare senzație” în opinia publică.

Pe baza verificărilor efectuate timp de o lună, D.P.S.G. a întocmit, la 21 octombrie 1914, un raport către ministrul de Interne. Practic, nu s-a confirmat nimic din denunțul „binevoitor” al autorităților austro-ungare la adresa refugiatului transilvănean. După citirea raportului, Vasile G. Morțun a decis încetarea urmăririi lui Vasile Stoica, însă Ion Panaitescu, directorul general al D.P.S.G., a cerut Brigăzii I Informațiuni și Controlul Străinilor să se intereseze „din când în când de numitul, de activitatea și atitudinea sa”. Acesta părea să fie finalul unei acțiuni de dezinformare îndreptată contra lui Vasile Stoica.

Asalt cu sabia

Dar povestea nu se termină aici. Stoica era perceput drept un pericol major pentru monarhia dualistă. S-a pus la cale o acțiune diversionistă, al cărei final trebuia să fie arestarea, judecarea și con-

Tragedia din Ardeal

Ce sufar cei rămași, pe cind ceilalți mor pentru împărat

de VASILE STOICA

În Ardeal, Școala este deschisă în toată țara. Ardeii și alții care au rămas în România, se văd în cele ce au rămas, pe toate se vede, căpătâșul de apă, de pământ, de aer, de soare, de lună, de stele, de toate.

Școala, dintr-o dată, este deschisă în toată țara. Ardeii și alții care au rămas în România, se văd în cele ce au rămas, pe toate se vede, căpătâșul de apă, de pământ, de aer, de soare, de lună, de stele, de toate.

Școala, dintr-o dată, este deschisă în toată țara. Ardeii și alții care au rămas în România, se văd în cele ce au rămas, pe toate se vede, căpătâșul de apă, de pământ, de aer, de soare, de lună, de stele, de toate.

AUREL ESCĂ

Școala, dintr-o dată, este deschisă în toată țara. Ardeii și alții care au rămas în România, se văd în cele ce au rămas, pe toate se vede, căpătâșul de apă, de pământ, de aer, de soare, de lună, de stele, de toate.

Școala, dintr-o dată, este deschisă în toată țara. Ardeii și alții care au rămas în România, se văd în cele ce au rămas, pe toate se vede, căpătâșul de apă, de pământ, de aer, de soare, de lună, de stele, de toate.

Școala, dintr-o dată, este deschisă în toată țara. Ardeii și alții care au rămas în România, se văd în cele ce au rămas, pe toate se vede, căpătâșul de apă, de pământ, de aer, de soare, de lună, de stele, de toate.

IL CHEMA ÎMPĂRĂTUL !

Unul dintre articolele semnate de Vasile Stoica ce au stârnit furia autorităților austro-ungare

1914

VASILE STOICA, VICTIMA UNEI TENTATIVE DE RĂPIRE

În septembrie 1914, viitorul mare diplomat Vasile Stoica (născut la 1 ianuarie 1889 în Avrig, comitatul Sibiu) a trecut munții. Avea experiența politicii, fiind membru al Partidului Național Român (din 1909) și președinte al organizației culturale „Petru Maior” a studenților români din Budapesta (1913). Cunosător a 14 limbi străine, s-a angajat profesor la Școala de fete a „Astreii” din Sibiu (1913-1914) și redactor la cotidianul Românul din Arad (august-septembrie 1914). A intrat în atenția serviciilor de informații austro-ungare, care au declanșat împotriva sa acțiuni de șicanare, izolare și marginalizare, ce au culminat cu intenția de a-l trimite pe front. După trecerea în România, acțiunile serviciilor de informații din Imperiul Austro-Ungar contra lui au continuat.

ALIN SPÂNU

În jurul datei de 20 septembrie 1914 ardeleanul a trecut granița fără acte și s-a dus la primul post de jandarmi din România. A fost trimis la Prefectura Vâlcea, unde a fost interogată și a primit un act de identitate. A declarat că îi cunoaște în țară pe Bogdan Duică, cel care i-a înlesnit un ajutor financiar pentru studii, pe Coriolan Babeș, student la Facultatea de Medicină, Petre Hanea, profesor la Liceul „Mihai Viteazu”, Aurel Esca, funcționar la Banca „Albina”,

și pe Iosif Schiopul. La rândul său, părintele Vasile Lucaci a fost chestionat despre tânărul Stoica și a răspuns că „îl cunoaște ca un om cumsecade”.

Prea binevoitorul denunță

La 24 septembrie 1914 agentul Siguranței nr. 28 din Brigada I Informațiuni și Controlul Străinilor din Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale (D.P.S.G.) a informat că la Hotelul „Union” a descins pasagerul Vasile Stoica, „de loc din Avrig, Transilvania. Numitul nu are pașaport. Pretinde că e profesor”.

A doua zi, seara, atașatul militar austro-ungar la București, maiorul Randa, a solicitat de urgență o întrevedere cu ministrul de Interne, Vasile G.

Ottokar Theobald Otto Maria
Graf Czernin von und zu
Chudenitz

Morțun. Primit, a afirmat că a fost trimis de ministrul plenipotențiar al Imperiului, Ottokar Theobald Otto Maria graf (conte) Czernin von und zu Chudenitz, pentru urmă-

împreună cu finanții unguri au întrebuințat violențe asupra lui Vasile Stoica pentru a-l menține arestat și o luptă de apărare a început din partea acestuia ca să scape. Raportul a fost înaintat ministrului de Interne spre a decide măsurile pe care le va considera de cuviință.

Doi spioni

Victima atacului a dat și ea o declarație despre cele întâmplate. „Mă ridicai deci. În clipa aceasta König mă declară arestat, iar ceilalți șapte-opt năvăliră asupra mea. Zadarnic protestam eu că n-au drept, că suntem pe pământ românesc, că trenul nu-i extraterritorial. Ei începură să mă bată cu pumnii și picioarele, îmi rupseră hainele [...] Eu mă zbăteam. Izbutisem să-i scot o dată din compartiment

hotărâi deci să culc pe trei inși, să-l dobor cu mâna pe al patrulea și să sar pe fereastră sau să smulg sabia unui finanț și să-mi fac drum. Îi aruncai deci într-un colț, sării înapoi pe canapea și punând mâna pe armă zisei lui Moldoveanu să deschidă geamul. Atunci însă sosi plutonierul [...] Astfel am scăpat, grație energiei plutonierului Luca Stanciu și celor doi grăniceri care îl întovărășeau“.

Cazul a ajuns și la urechile opiniei publice. Primul care a luat atitudine a fost cotidianul *Dimineața*. La 9 noiembrie 1914 a publicat pe prima pagină, cu litere mari, titlul *O nouă obrăznicie ungurească*, apoi cu litere puțin mai mici: *Polițaiul din Turnu Roșu încearcă să aresteze pe teritoriul nostru pe ziaristul transilvănean Vasile Stoica*. Articolul semnat de I. Rusu-

Romulus Voinescu

poliției ungare în spațiul românesc.

D.P.S.G. a inițiat cercetări pentru a identifica persoana/persoanele care l-au urmărit în România și denunțat pe tânărul transilvănean autorităților imperiale. După aproximativ o săptămână de verificări au fost identificați vinovații. Aceștia erau Adolf Erlich, reprezentant al Casei de cereale „Moritz & Cohn” din Craiova, și Albrecht Karoly, comisar intendent al armatei austro-ungare însărcinat să asiste la predarea grăului în gara Căineni. Primul l-a urmărit pe Stoica în România și s-a arătat prea curios de „chestiuni referitoare la armata noastră”, iar al doilea l-a denunțat pe fostul redactor de la *Românul* comisarului König. Măsura luată împotriva acestora a fost interzicerea „de a mai sta în localitatea Căineni” pentru motive legate de siguranța statului. Romulus P. Voinescu a mers și mai departe și a raportat ministrului Morțun că asemenea indivizi bântuie toate garile de frontieră, mai ales Predeal, „și o măsură luată împotriva lor pentru a-i izgoni ar fi nimerită în împrejurările actuale”. Ministrul Morțun s-a arătat de acord cu cele propuse de inspectorul general al Poliției. ■

Știrea despre încercarea de răpire a lui Vasile Stoica apărută în presă

și să-mi deschid drum. Mă covârșiră însă și mă aduseră înapoi. Încuiară apoi și ușile vagonului și compartimentului. Patru inși se încuiară cu mine și cu Moldoveanu, iar patru rămaseră pe coridor. Temeându-mă să nu plece cumva trenul și să mă treacă pe coridor unguresc, unde cu siguranță aș fi fost împușcat ca «trădător de patrie», mă hotărâi să scap cu orice preț. Revolverul mi-l mutasem încă de la început în palton. Aveam trei gloanțe într-însul. Mă

României. Ceea ce nu înțelegem este cum de nu s-au arestat imediat, pe loc, cei cinci zbiri ungurești, a căror cutezanță întrece orice închipuire omenească. A doua zi, același cotidian a inserat pe prima pagină un nou articol pe acest subiect: *Ungurii încep să opereze pe teritoriul României. Arestarea d-lui Vasile Stoica la Râul Vadului. Amănunte culese de la dl Stoica*. Alte ziare au alocat spații mai mari sau mai mici, criticând acțiunea

damnarea lui Vasile Stoica, totul pentru a arăta transilvănenilor că mâna lungă a imperiului ajunge peste tot. Pretextul a fost intenția lui Vasile Stoica de a-și recupera cărțile și manuscrisele din casa părintească. El a rugat un prieten, notarul I. David din Porcești, să i le aducă. Între hârtii se aflau și cercetări efectuate la Viena și în Ungaria despre literatura română veche și „copii ale unor manuscrise românești de pe la 1640-1650 care conțineau peste 120 de poezii românești calvine”. David a venit cu ele la graniță, însă autoritățile n-au permis trecerea în România și le-au înapoiat la Sibiu. O a doua tentativă trebuia făcută de părinții lui Vasile, care au venit personal la graniță. Îngrijorat de situația părinților și a bagajului, Stoica a luat inițiativa să meargă personal la Căineni și Râul Vadului, să se intereseze dacă cei dragi lui au ajuns. La Căineni este primit de locotenentul de grăniceri I. Teodorescu, care îi oferă toate informațiile și sprijin în acțiunea sa. La 6 noiembrie 1914 tânărul intelectual ardelean, agentul vamal Petre Moldoveanu (care avea domiciliul la Râul Vadului) și plutonierul de grăniceri Luca Stanciu (trimis de locotenentul Teodorescu) s-au urcat într-un tren la Căineni pentru a merge la halta Pârâul Frate. Trenul venise de

Ion Panaitescu

la Turnu Roșu (Verestorony) și se întorcea gol. În el nu se mai aflau călători, ci doar câțiva agenți vamali unguri, funcționari ai căilor ferate ungare (finanți) și un comisar de poliție de graniță.

Acțiunea care urmează pare desprinsă dintr-un film, însă este cât se poate de reală. „După ce trenul s-a pus în mișcare – menționează raportul semnat de Romulus P. Voinescu, inspectorul general al Polițiilor, la jumătatea lunii noiembrie 1914 – finanții unguri, șeful stației Turnu Roșu, cât și comisarul König, care se aflau și dâșii în acest tren, au început a supraveghea compartimentul în care se găsea Vasile Stoica împreună cu agentul vamal și plutonierul de grăniceri. După câțva timp,

comisarul König intrând în compartiment s-a adresat lui Vasile Stoica întrebându-l dacă este Vasile Stoica. În primul moment Vasile Stoica și-a tăgăduit identitatea, pe urmă însă și-a declarat numele, netemându-se că i s-ar putea întâmpla ceva pe teritoriul românesc, și o conversație cu totul afară de orice bănuială a început între dâșii. Când trenul era aproape de stația română Râul Vadului comisarul König declară în numele legii arestat pe Vasile Stoica, postând în același timp o gardă de finanți la ușa compartimentului. În timpul conversației, plutonierul Luca Stanciu, bănuind intențiile comisarului König, ieșise din compartiment pe sală și când trenul micșorase viteza pentru a intra în gara Râul Vadului, auzind și cuvintele de arestare ce se adresaseră lui Vasile Stoica, sare jos din tren și alergând la conductorul mașinii postează un grănicer cu ordinul de a nu lăsa pe mașinist a merge mai departe și, ca măsură de precauție, roagă pe impiegatul de mișcare din gara Râul Vadului a deplasa acul schimbător de linii pentru a nu mai putea pleca trenul.

După aceasta, se întoarce la vagonul în care se afla Vasile Stoica, unde, găsim ușile închise, somează pe cei dinăuntru a-i deschide și când vede că nu i se răspunde, amenință că sparge ușa. După această amenințare și mai mult cu forța plutonierul reușește a deschide ușa, intră pe sala vagonului și somează pe cei care arestaseră pe Vasile Stoica a-l libera, dar somația nu are efect decât după ce-i amenință cu sabia și astfel poate scăpa Vasile Stoica din mâinile comisarului și finanților unguri și-l coboară din tren.

În timpul absenței plutonierului, comisarul König

Calea ferată la Turnu Roșu

Generalul Mackensen pe Frontul de Est

franceze, iar România va fi „inundată” de armata rusă. La 9 mai 1915, un titlu al *Adevărului* anunța că „Rusia încearcă să pună presiune asupra României”, rușii arătându-se „intratabili”, neacordându-ne Cernăuțiul (capturat de la austrieci) și Banatul în schimbul intrării în război. În acest timp, ofensiva lui Mackensen înainta pe Vistula, dar comunicatele rusești stăteau bine mersi în pagină alături de cele germane, ambele anunțând victorii pe front și pierderi provocate adversarului. Accentele critice la adresa Rusiei din *Adevărul* nu au urmărit neapărat ca articolele favorabile arogantului și adesea ostilului imperiu vecin să devină credibile, ci au constituit ecoul unei poziții autentice patriotice, în slujba interesului național al statului român. Constantin Mille, oricât de antantist și anti-habsburgic ar fi fost, nu putea ignora realitățile socio-politice și militare țariste, dar mai ales pericolul potențial și politica agresiv-imperială a Rusiei, care-și urmărea îndeplinirea obiectivelor stra-

tegice chiar și în dauna unor potențiali aliați.

Stil patetic de elogiare

Semnatarul majorității articolelor apărute începând din a doua jumătate a anului 1915 vizând în mod limpede ameliorarea imaginii amenințătoare a Rusiei în mentalul românesc a fost dr. I. Duscian. Despre biografia acestuia se știe destul de puține lucruri. Rămâne de verificat în arhivele poliției române dacă domnul dr. I. Duscian a fost sau nu stipendiat ca agent de influență de Legația rusă de la București. Foarte posibil ca lista agenților de influență plătiți de ruși să fie mai amplă și să-l includă, spre exemplu, și pe deputatul Constantin Ștefănescu, cel care spera ca rușii să ne retrocedeze Basarabia doar pentru a ne capta bunăvoința. Faptul că a fost un amic al domnului I.L. Caragiale (vezi scrisoarea dra-

maturgului trimisă din Berlin către „stimatul doctor și con-frate” Duscian, la 17 ianuarie 1908) nu reprezintă automat un certificat de bună-credință pentru dr. I. Duscian, dat fiind faptul că și înverșunatul socialist, viitor comisar bolșevic și antiromân Christian Rakovski i-a fost apropiat și a reușit să-l influențeze pe marele nostru dramaturg în privința răskoalei din 1907 (a se vedea pamfletul 1907. *Din primăvară până-n toamnă*).

Lucrurile pe front mergeau prost pentru ruși în momentul în care Duscian explica în paginile *Adevărului* din 23 și 26 iunie 1915 că înfrângerile Rusiei se explicau doar prin spionajul și trădările germanilor rezidenți în Imperiul Rus, cu complicități chiar și la Curtea Imperială, opinând savant că pe când Germania se

Voioșia militarilor ruși îi surprindea pe germani, potrivit lui I. Duscian

istovea (prin victorii), Rusia se întărea (prin înfrângeri), teză halucinantă la care autorul va mai apela. Justificările lui Duscian au fost întărite de comentariile lui Charles Rivet, corespondentul *Adevărului* și al lui *Le Temps* la Petrograd, care scria despre însuflețirea întregii Rusii în a-și zdrobi redutabilul vecin și de ura rușilor împotriva germanilor

Propaganda rusă în paginile ziarului Adevărul, în anii neutralității noastre (1914-1916), constituie tema acestui articol, a cărui primă parte am publicat-o în numărul trecut al revistei.

Constantin Mille și frontispiciul ziarului pe care îl conducea

PROPAGANDA RUSĂ ÎN PERIOADA NEUTRALITĂȚII STUDIU DE CAZ: „ADEVĂRUL”

Oscilațiile de atitudine pro și contra Rusiei prezente în ziarul Adevărul de-a lungul anului 1915 (timp în care ostilitatea față de Austro-Ungaria a fost constantă) au continuat și în prima jumătate a anului 1916. Cu toate acestea, politica editorială a ziarului a rămas orientată în mod limpede pentru susținerea discretă și fără vehemență a unei posibile alianțe a României cu Rusia, pilonul estic al Triplei și apoi (după aderarea Italiei) al Împătritei Înțelegeri.

CĂLIN HENTEA

Critica punctuală, pe baza interesului național, a unor reacții arogant-imperiale ale rușilor nu a dispărut din paginile ziarului, cu atât mai mult cu cât aceste critici asigurau credibilitatea celorlalte articole pro-ruse sub aspectul obiectivității politicii editoriale. Astfel, dacă eradicarea opoziției față de Rusia nu era posibilă, trebuia cel puțin diminuate prejudecățile, temerile, raționamentele, întregul eșafodaj de argumente antirusești ce

domina opinia cititorilor de presă, atât cât însemna aceasta în perioada 1914-1916, adică vreo câteva sute de mii de cetățeni ai regatului, restul fiind analfabeți.

O critică soft

O argumentație în spațiul public de tipul celei privind alianța cu Franța nu era, desigur, posibilă în cazul Rusiei, cum nici problema eliberării și redobândirii Transilvaniei nu se putea

compara cu cea din cazul Basarabiei. Deși în ambele situații era vorba, cum spuneam, despre idealurile și interesele naționale.

Astfel, la 26 martie 1916, Adevărul publica într-o notă din josul paginii o știre preluată din *Hamburger Fremdenblatt* care denunța articolele apărute în ziarul moscovit *Russkoe Slovo*, conform cărora, dacă nu se alăturau în curând Antantei, Italia urma să fie „flămânzită” de blocada flotei anglo-

Presiuni și amenințări voalate

Paginile *Adevărului* lasă să se întrevadă destul de limpede atmosfera tensionată, pe alocuri încrâncenată, care domnea în Regatul român în lunile premergătoare intrării sale în război. Pe acest fundal, știrilor și comentariilor pe marginea ofensivei Brusilov le-a fost rezervat un spațiu amplu în *Adevărul*, iar generalul rus a beneficiat la 10 iunie 1916 de un portret mai amplu decât cel rezervat în mod obișnuit comandanților militari străini din ambele tabere. La 6 iunie 1916, Constantin Mille anunțase că ofensiva rusă din Galiția și Bucovina „a făcut harceaparcea biata armată austriacă, în care a intrat panica”; în aceste condiții, directorul politic se întreba revoltat ce mai aștepta guvernul Brătianu pentru a intra în război. Același Constantin Mille, în editorialul din 24 iulie 1916, îl făcea vinovat pe Brătianu pentru faptul că cei peste 100.000 de prizonieri români din armata austro-ungară căzuți la ruși nu sunt reorganizați și aruncați în luptă împotriva Austro-Ungariei. La fel cum se procedează în mod curent în zilele noastre, în ziar au apărut și doi militari, locotenent-colonelul Constantin Găvănescu și locotenent-colonelul I. Manolescu, drept comentatori ai ofensivei Brusilov și care, aidoma lui Duscian, apreciau că victoriile reale ale germanilor sunt insuficiente pentru înfrângerea Rusiei.

Un articol entuziast din *Adevărul*, din 11 iulie 1916, intitulat *Duma și țărănimea rusă*, comenta laudativ legislația egalității țărănimii ruse în fața legilor și abolirea privilegiilor acordate până atunci doar nobilimii și burgheziei ruse, text ce urmărea estomparea imaginii de stat

O altă caricatură din *Adevărul*, a cărei victimă este Ion I.C. Brătianu, care-i cere cazacului să-i aducă bucovinenii în țară prin... contrabandă

feudal înapoiat pe care o avea Rusia. Mai mult chiar, Rusia era dată drept exemplu în ziarul din 1 august 1916 privind modul în care se luaseră măsuri împotriva „speculatorilor”, o serie de bancheri și fabricanți ruși fiind arestați.

Înfocatul antantist intervenționist Take Ionescu, stipendiator al *Adevărului*, nu putea lipsi cu al său punct de vedere exprimat la 24 iulie 1916, în care recunoștea că deși „opinia publică din Rusia nu este deloc bine-dispusă față de România”, el era sigur că România va intra în curând în luptă alături de Rusia, pentru satisfacerea idealului său de unitate națională.

Opinia publică rusă – atât cât aceasta exista și putea reprezenta ceva într-un regim absolutist – având o puternică poliție secretă la dispoziție – devenise un argument de presiune împotriva României. La 11 august 1916, atunci când jocurile politice erau deja făcute, dar nu și cunoscute, dr. I. Duscian a preluat un fragment dintr-un interviu cu un diplomat rus publicat de ziarul *Kopeika* din Petrograd, în care acesta spunea: „Acum, când armatele noastre au reușit să alunge pe vrăjmaș și când ne găsim în rolul de învingători, orice concurs străin ne este mai puțin trebuincios ca să ducem războiul până la sfârșit. Acum un an, când armatele noastre erau în retragere, se putea vorbi și se putea dori ajutorul unei alte națiuni; azi, nu pricep de ce opinia publică rusă cere cu atâta insistență concursul României”.

Ecourile mediatice ale presiunilor politice veneau din toate părțile Antantei: *Le Matin* avertiza de la Paris, la 22 iunie 1916, că „România trebuie să știe de acum dacă ceasul ei a sunat”, iar ziarul rus *Birjeve Vedomosti* puncta fără ocolișuri: „Să nădăjduim că ceea ce n-a putut fi obținut de la România de către diplomația noastră vom realiza cu ajutorul strategiei noastre”.

Erau și acestea câteva dintre multele amenințări, șantaje și presiuni mai mult sau mai puțin voalate sau arogante care se făceau asupra României, pe un ton ultimativ, pentru a intra în război, cu costuri de moment sau viitoare cât mai mici pentru aliați. ■

Germanii intră în Varșovia, primiți ca eliberatori

pe fondul măsurilor înțelepte luate de țară pentru a obține victoria cu orice preț.

Duscian nu s-a lăsat și a continuat pledoaria în favoarea rușilor la 27 iunie 1915, chiar dacă a fost nevoit să admită retragerea Rusiei din Galiția, deși „nu se putea vorbi de o înfrângere”; mai mult chiar, el a anunțat că marele duce Nicolae nu va ceda Varșovia germanilor, spre recunoștința eternă a polonezilor, care – neștiind despre considerațiile redactorului *Adevărul* – au întâmpinat după doar o lună trupele germane ca eliberatoare și au refuzat ucazul rusesc de distrugere a orașului lor. Ferm convinși de cauza rusă, Duscian și-a continuat șarja afirmând că, sacrificându-se pentru a trece de la defensivă în care era imbatabilă la ofensiva anti-germană, în care era vulnerabilă, Rusia a salvat astfel Franța, care ar fi fost înfrântă de germani la fel ca în 1870. Tot în condiții defavorabile pe front pentru Rusia, inepuizabilul dr. I. Duscian a scris în *Adevărul* din 12 august 1915 că deși germanii cucereau teritoriu, ei nu-i vor învinge pe ruși, pentru că toate partidele erau

unite în jurul guvernului rus, care putea mobiliza opt milioane de soldați. În aceeași irepresibilă și entuziastă logică, Duscian a afirmat la 21 octombrie 1915, într-o replică la un interviu al rusofobului Constantin Stere, că Rusia va deveni un stat democrat după înfrângerea germanilor, teză pe care o va repeta și la 22 martie 1916, atunci când pleda cu înfocare pentru apropierea dintre România și Rusia înainte de terminarea războiului. În fine, deplasarea d-lui dr. I. Duscian de la sfârșitul lunii octombrie 1915 la moșia cumnatului său din sudul Belarusului, la Pinsk, în apropierea liniei de front germano-ruse, i-a dat ocazia unui amplu reportaj în trei părți, publicat de *Adevărul* la începutul lunii noiembrie. De data aceasta, ceea ce l-a surprins pe reporterul și comentatorul de război a fost „voioșia soldatului rus”, care în pauza dintre lupte se pune pe joc și cânta la armonică, în contrast cu aroganța observată de el la prizonierii germani; această veselie a trupelor rusești era de natură să-i descurajeze pe soldații germani, cărora li se repeta de către

superiorii lor că rușii mor de foame și sunt disperați.

În 1916, dr. I. Duscian a început să contraatace propagandistic și pe frontul intern, pe măsură ce tonul ziarului condus de Constantin Mille se înăsprea împotriva guvernului Brătianu, ca urmare a exasperării că șeful liberalilor nu dădea semne vizibile că s-ar hotărî să intre în război de partea Antantei. La 3 iunie 1916, Duscian afirma că în doi ani de propagandă în România, „germanii nu au putut cumpăra decât ceea ce era de vânzare, adică Slavici, Bogdan-Pitești, Griguță Cantacuzino”, iar la 11 iunie le dădea sfaturi, cu subînțeles, românilor care urma să călătorească în Rusia, spre a nu fi luați drept spioni, mai ales evreii purtători de nume nemțești. Totul era redactat într-un stil patetic de elogiare a Rusiei cea plină de cele mai înalte idealuri și a uriașelor sale eforturi de război.

– Arde Ardealul, fraților, unde o să-mi vii?
– Ard și eu, speranță ai de ar și fără pe voi! Măi, alinați de mări!

Prima pagină a ziarului *Adevărul* din 1 ianuarie 1916;
„Arde Ardealul frățioare, când o să-mi vii?”
iar soldatul din regat îi răspunde:
„Ard și eu surioară și de ar fi fost pe voia mea, zburam de mult!”

Selwyn Jepson,
scriitor și agent britanic

recomanda pentru plecarea în Franța: „cea mai mare slăbiciune a sa este refuzul de a admite că se poate înșela”. I s-a oferit totuși un loc în Secțiunea F a SOE.

Viața de spion britanic a început în octombrie 1942, când în loc să fie

parașutată, așa cum se pregătise, a fost dusă cu o barcă până la țărmul francez, undeva lângă Cannes. Prima misiune a fost să ia legătura cu un grup de pe Riviera franceză, apoi să plece spre nord, în Auxerre, și să organizeze un loc sigur pentru tranzitul tuturor agenților SOE.

Odette Sansom a devenit Odette Métayer, văduvă, și a luat legătură cu Raul, căpitanul Peter Churchill. Peter Churchill conducea o rețea cu nume de cod „Spindle”, era un personaj interesant, trecuse pe la Cambridge, unde studiasse limbi moderne, un om de lume care și-a făcut rapid legături în Franța. Printre acești prieteni – André Girard, un artist obscur care spunea că are relații în armata franceză și în cercurile financiare din zona ocupată.

Situația Rezistenței era grea, Gestapoul supraveghea din ce în ce mai dur sudul Franței, ocupat la 11 noiembrie 1942 după debarcarea aliată în Nordul Africii. Odette, care aduna informații de la francezi și le transmitea cu ajutorul undelor radio britanicilor, trebuia să părăsească regiunea și să meargă în Burgundia. Dar idila înfiripată între ea și Peter Churchill i-a făcut pe amândoi să rămână în acea zonă fierbinte.

In ianuarie 1943 au fost la un pas să fie prinși într-o ambuscadă de Gestapo. Și-au mutat casa conspirativă la Saint Joriotz, un sătuc aflat la granița cu Elveția și Italia. Se comportau ca un cuplu obișnuit.

Churchill a fost chemat la Londra, în martie 1943, pentru a primi noi instrucțiuni, fiind parașutat înapoi în Franța, în aprilie 1943.

Între timp spionajul german a infiltrat rețeaua „Spindle” cu ajutorul unui agent dublu, „colonelul Henri”. După o perioadă, agentul german i-a atras pe cei doi la Hotel de la Poste, în Saint-Jorioz. „Colonelul Henri” a venit însoțit de soldați, cei doi spioni britanici neavând nicio șansă de scăpare.

În momentul arestării, pentru a fi protejați, Odette a inventat o poveste. Peter Churchill era

nepotul lui Winston Churchill, iar Odette era soția acestuia. Importanța capturii i-a făcut pe naziști să-i transporte rapid la Paris.

Odette echipată
pentru un salt cu parașuta

Din FANY a făcut parte,
în timpul celui de Al Doilea
Război Mondial, și viitoarea
regină Elisabeta a II-a

First Aid Nursing Yeomanry (FANY) a fost creat în 1907 și era alcătuit exclusiv din femei care desfășurau activități ca asistente medicale sau în domeniul culegerii de informații în caz de război. Deși purtau uniformă, nu făceau parte din trupele regulate ale Ministerului Apărării. Creatorul corpului, Edward Baker, a descoperit în timpul celui de al doilea război cu burii (în Africa de Sud) că un călăreț putea ajunge mai ușor decât o ambulanță la un rănit pe câmpul de luptă pentru a-i acorda primul ajutor și a-l evacua. În timpul celui de Al Doilea Război Mondial un număr de membre FANY au format o unitate ultrasecretă care a furnizat personal pentru SOE. Dintre cele 50 de femei trimise de SOE în Franța, 31 provin din cadrul FANY; 13 au fost capturate și executate de germani.

ODETTE, CASNICA AJUNSĂ SPION

CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ

S-au scris biblioteci întregi despre întâmplări reale sau imaginare cu femeile-spion. Între aceste personaje Odette Sansom a fost o figură aparte: casnica devenită spion și trimisă să sprijine rezistența franceză în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

Odette Marie Celline Brailly s-a născut în anul 1912 la Amiens, Franța, fiind fiica eroului de război Gaston Brailly, ucis la Verdun în 1918, chiar înainte de sfârșitul războiului. La vârsta de șapte ani s-a îmbolnăvit de poliomielită și timp de un an a zăcut în pat oarbă. Recuperarea sa a fost considerată o adevărată minune medicală pentru acei ani.

La 19 ani l-a întâlnit pe hotelierul englez Roy Sansom cu care s-a căsătorit rapid. S-a mutat în Anglia. Au avut trei fiice: Françoise, Lily și Marianne. La începutul războiului, Roy a fost înrolat, iar Odette s-a mutat în comitatul Somerset împreună cu mama și fetele.

În 1942, viața i s-a schimbat radical din momentul în care a auzit un apel făcut la radio BBC adresat populației care deținea fotografii de pe coasta franceză, belgiană sau daneză ce puteau fi folosite de armata britanică pentru pregătirea debarcării în Europa.

Odette, pasionată de fotografie, avea imagini din zona Boulogne și a trimis o scrisoare Ministerului de Război. Scrisoarea a ajuns la scriitorul Selwyn Jepson, mobilizat în cadrul SOE, serviciu creat la cererea lui Winston

Churchill pentru a desfășura operațiuni speciale în teritoriile ocupate de trupele Axei. Acesta a recrutat-o după un interviu în care s-a convins că stăpâna franceza și engleza și că poate trece drept localnică. A început pregătirea, pentru a fi trimisă în Franța ocupată și a colabora cu Rezistența franceză, în cadrul FANY (First Aid Nursing Yeomanry).

După instruirea pentru munca pe teritoriul inamic, inclusiv cursuri de parașutism, a primit o caracterizare ce nu o

Odette și Peter Churchill, fotografie de la căsătoria lor din 1947

vițuise miraculos lagărelor Sachsenhausen, Flossenburg și Dachau.

Odette Sansom a fost prima femeie decorată cu „George Cross“ cea mai importantă decorație destinată civililor – în aprilie 1946 – „pentru acte de eroism și marele său curaj de a înfrunta Gestapoul“, alături de o altă eroină a spionajului britanic, prietena sa de la Ravensbrück, Violette Szabo, decorată însă postum.

A rămas până astăzi singura femeie care a primit „George Cross“ în timpul vieții. Această decorație a prilejuit o întâmplare aparte. În 1951, hoții i-au spart casa și au furat, printre altele, și decorația. Mama sa a făcut apel public la aceștia să o înapoieze, deoarece era foarte importantă pentru fiica sa. Câteva zile mai târziu, decorația a fost lăsată în fața casei împreună cu următorul bilet: „Stimată doamnă, pari a fi o bătrânică de treabă. Dumnezeu să te binecuvânteze pe tine și pe copiii tăi! Mulțumesc pentru că ai avut încredere în mine. Nu sunt chiar așa de rău. Cățelușul dumneavoastră chiar mă iubește. I-am dat o bucată de carne și la plecare am mai lăsat o

perioada în care ea fusese internată acolo.

A depus mărturie la procesul tortionarilor de la Ravensbrück.

Spitalizată pentru o scurtă perioadă, fiind foarte bolnavă, s-a întors în Anglia, la cei trei copii. A divorțat de primul soț și s-a căsătorit în 1947 cu Peter Churchill, care supra-

bucată scoasă din frigider. Al dumneavoastră ...“

Franța i-a oferit „Legiunea de Onoare“ pentru eroismul de care a dat dovadă. De-a lungul vieții a primit multe alte ordine și distincții.

Povestea de dragoste a Odettei și a lui Peter Churchill a fost pe larg mediatizată, devenind un cuplu popular, simbol al eroismului de război.

In 1949, Jerrard Tickell a scris romanul biografic *Odette*, care s-a bucurat de un mare succes. Un an mai târziu, în 1950, Herbert Wilcox a realizat filmul ce-i purta numele, având încasări record.

Familia Churchill a contribuit la realizarea filmului, fiind prezenți pe platourile de filmare, intervenind în scenariu, ajungând mai populari decât vedetele de cinema care au jucat în film. La premieră a participat însuși regele Marii Britanii George al VI-lea, încasările fiind donate victimelor Gestapoului și urmașilor acestora. Romanul și filmul *Odette* au conturat imaginea-tip a femeii spion care îndură tortura pentru a-și apăra camarazii și țara.

Povestea reală de dragoste nu a durat prea mult. A urmat divorțul celor doi în anul 1955, divorț cauzat și de publicitatea creată în jurul lor. Au existat și mulți delatori care au declarat că adevărul a fost altul, că s-au folosit de suferința miilor de victime pentru a deveni faimoși și bogați.

Odette și-a refăcut viața alături de Geoffrey Hallows, un alt agent al SOE, și el erou al celui de Al Doilea Război Mondial.

După război nu și-a mai dorit nicio funcție publică, fiind o simplă casnică. Și-a dedi-

cat viața acțiunilor de caritate, răniților, săracilor, cu o forță și competență admirate de contemporani. A ținut prelegeri, a condus asociații caritabile, a militat pentru drepturile omului, a participat la construirea memorialului de la Ravensbrück.

S-a stins din viață în anul 1995, la 82 de ani. ■

Fritz Suhren,
comandantul lagărului
de la Ravensbrück,
condamnat
pentru ororile comise

Odette a fost dusă la închisoarea pariziană Fresnes. În acea perioadă Fresnes era populată cu agenți SOE, membri ai Rezistenței franceze, disidenți francezi, dar și deținuți de drept comun.

A refuzat orice colaborare, cu toate că i s-a promis libertatea. A fost interogată și torturată luni de zile de Sicherheitsdienst – serviciul de informații al partidului nazist. A fost bătută cu bestialitate, i-au fost smulse unghiile, a fost arsă, dar

și-a păstrat declarația inițială. Ea era conducătorul rețelei, nu Peter Churchill, și fuseseră trimiși pentru a supraveghea acțiunile germane din sudul Franței. Nu a divulgat niciun nume din grupul lor sau din mișcarea de Rezistență, protejându-i pe toți membrii rețelei.

După câteva luni de tortură ajunsese de nerecunoscut, slabă, bolnavă, o umbră. Peter Churchill fusese mutat la Berlin, fiind tratat ca o rudă apropiată a prim-ministrului britanic, dar soarta „soției” sale Odette nu fusese decisă.

A urmat un proces rapid, fără avocat și fără dreptul de a se apăra, în urma căruia a fost condamnată la moarte, fără menționarea perioadei în care sentința trebuia pusă în aplicare. În mai 1944 a fost trimisă în Germania, călătorind cu trenul împreună cu André Borrel, Diana Rowden, Madeleine Damerment, Yolande Beekman, Sonya Olschanezky, Vera Leigh, Eliane Plewman, toate agente ale SOE, până în lagărul de la Ravensbrück. Presupusa înrădărire cu premierul Marii Britanii,

Winston Churchill, a salvat-o de la moartea prin spânzurare.

Germanii nu l-au executat nici pe „soțul” ei Peter Churchill pentru a avea un instrument de presiune împotriva britanicilor și la nevoie o monedă prețioasă de schimb.

Ravensbrück era unul dintre cele mai dure lagăre germane, destinat în exclusivitate femeilor. Comandantul lagărului, Fritz Suhren, a supus-o unui regim „special” – o celulă complet fără lumină și fără căldură. A fost în pragul morții prin înfometare, fiind găsită fără cunoștință de mai multe ori și resuscitată. Regimul lagărului era extrem de dur: bătaie, tortură, muncă, înfometare. A supraviețuit pentru că Aliații câștigau teren și comandantul lagărului dorea să o folosească în eventualitatea pierderii războiului. A fost martora a mii de execuții, celula sa fiind plasată lângă crematoriu unde prizonierele bolnave erau arse de vii.

În ianuarie 1945, au fost împușcate cu un glonț în ceafă trei dintre agentele din secția franceză a SOE: Denise Bloch, Violette Szabo și Lilian Rolfe.

Atunci când soarta războiului s-a schimbat, Odette a fost trimisă de comandantul lagărului de la Ravensbrück să negocieze predarea acestuia armatei americane. Ajunsă în tabăra aliată, le-a povestit americanilor ororile comise în lagăr, nominalizându-i pe toți cei care au săvârșit crime de război, au torturat și ucis în

Scenă din filmul Odette, regizat și produs de Herbert Wilcox

profesor la o școală superioară de comerț. Ceea ce ne recomanda era din ceea ce citea din literatura lui economică obișnuită. Ce s-a hotărât? Să introducem sistemul sovietic la noi era plan de trezorerie cu credite. Iar ei aveau hozrasciotul [din limba rusă; hozrascet gospodărire socialistă], pe care l-au copiat și au făcut normative. Eu n-am fost de acord cum se introduce sistemul. Uite ce rezultate, îi spun lui Dobrohotov. El: „Să te pregătești, că vin cu întrebări“. Vine la mine și mi-a pus 32 de întrebări și i-am răspuns la fiecare întrebare. El: „Nu-mi rămâne altceva decât să-mi iau geamantanul să plec, dacă arăți că nimic nu e bun“. Voia să ajute, nu mai mult.

Consilierii sovietici voiau să ne dea un ajutor nu cu alte gânduri (Sovromurile erau altceva). Prima dată când am schimbat sistemul diferit de cel sovietic, în 1955 acuzații: „De ce schimbăm o cărare bătută?“. A trebuit să schimb conducerea Băncii Naționale. Eu am fost la [Arseni Grigorievici] Zverev [ministrul de Finanțe al U.R.S.S.], când eram guvernator. Zverev spunea: „Nu vă luați după noi! Dacă facem noi prost, spuneți-ne!“.

La noi se mergea exact pe copiere, motivată de neîncrederea noastră în forțele noastre și supraestimarea U.R.S.S.

Subiectiv, din ilegalitate, condiționați de încrederea nemaipomenită în Stalin. Apoi principiile unui sistem socialist necunoscut la noi erau valabile. Dar am aplicat prost.

Eu am văzut ce se aplică prost și am făcut o carte, care s-a tradus în rusește, și au și aplicat câte ceva. Eu la C.A.E.R., fiind de meserie, am avut o mare trecere. Ceilalți finanțiști din C.A.E.R. nu erau de meserie. Eu eram pasionat de finanțe încă din 1921-1925. Eram orfan de ambii părinți, îmi ajutam frații, lucram și la finanțe în timp ce învățam. Era o atmosferă defavorabilă comuniștilor și am vrut să dovedesc contrariul, că sunt comunist și capabil. Am avut și înțelegere.

Toți din conducere copiau pe sovietici, din neîncredere în propriile noastre forțe și lipsă de calificare a lor. Ei credeau în U.R.S.S., și nu în specialiștii noștri burghezi. În plus, sistemul sovietic era just, dar prost aplicat la noi.

Mai mult – am aflat ceva de la Moghioroș, când am făcut lucrarea mea de schimbare a sistemului, de tehnica finanțării, credite. Gheorghiu a spus că a trimis-o și în U.R.S.S. și au spus: „Interesant! Experimentați-o!“.

Ei s-au dovedit mai înțelecători decât ai noștri (ai noștri considerau că noi n-avem experiență). Sovromurile nu ne-au servit nici politicește. Responsabilii sovromurilor față de superiorii lor din U.R.S.S. arătau avantajele lor. Ei ne-au dat niște utilaje, dar au profitat mai mult.

Era concepția că infiltrarea pe linie economică într-o economie dă și efecte politice necesare.

În ceea ce privește prețurile, ei își impuneau punctul de vedere și ai noștri voiau să nu se pună rău cu ei. (Politica și a lui Gheorghiu.)

O dată, un sovietic mare, cu Sovromurile, a venit cu niște propuneri. Eu am tăcut. Bucur Șchiopu [economist, ministru al Industriei Alimentare, primul ambasador al R.S. România în Canada] i-a spus lui Gheorghiu că am tăcut (la întâlnirea cu Gheorghiu, [acesta]: „Ce a făcut Vijoli?“). El: „Tu de ce ai tăcut?“. Eu:

Gheorghe Gheorghiu-Dej și Vasile Luca
(Fototeca online a comunismului românesc,
cota 72/1951)

Continuăm prezentarea confesiunilor făcute de Aurel Vijoli lui Alexandru Șiperco (Magazin istoric, nr. 3/2016).

AUREL VIJOLI ÎȘI AMINTEȘTE

De la stânga la dreapta: dr. Petru Groza, C.I. Parhon, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu și Vasile Luca, la un miting în Piața Victoriei (Fototeca online a comunismului românesc, cota 20/1950)

Aurel Vijoli

ANDREI ȘIPERCO

Cuvintele marcate cu caractere italice reprezintă fie lămuriri suplimentare aduse de Aurel Vijoli, pe care Alexandru Șiperco le-a inserat în timpul discuției, fie sublinieri care îi aparțin lui Alexandru Șiperco, introduse ulterior în text. Comentariile lui Alexandru Șiperco au fost marcate cu caractere îngroșate. Cuvintele eliminate de Alexandru Șiperco au fost păstrate între paranteze drepte, cu mențiunea cuvânt/text tăiat. Cuvintele care nu au putut fi descifrate au fost marcate cu „... [indescifrabil]”.

Acolo unde formulările au fost neinteligibile sau eronate, s-a introdus (sic!). Cuvintele culese cu drept și puse între paranteze drepte au fost adăugate pentru o mai bună înțelegere a textului.

Eu când am ieșit am scris imediat o scrisoare la conducere, în care arătam că Miron și Chișinevschi au cerut să se procedeze cum s-a procedat. (Mi-e clar că acțiunea Miron-Ioșca era teleghidată de sovietici).

Luca a țipat la mine, a dat cu pumnul în masă, să impună punctul de vedere al lui Miron, și Iacob l-a susținut, așa încât am rămas în minoritate. Relațiile între Miron și Luca nu erau de dușmănie (cum susține Pascu), ci uneori chiar dimpotrivă.

Miron nu putea fi atât de prost, încât să nu-și dea seama de niște considerente elementare privind reforma bănească. Nu-mi dau seama dacă nu era o înscenare.

Miron Constantinescu

Era discutabilă însăși ideea dacă reforma din februarie 1952 era necesară. Dacă ideea însăși a reformei bănești, concepută cu sovieticii, nu era ca să-l dărâme pe Luca. Azi nu s-ar face o astfel de reformă fără rost. Aici nu pot fi clarificat.

Arestarea mea n-a avut alt scop [decât] să-l bage pe Luca, prin mine.

Au fost două reforme bănești, ambele cu consilieri sovietici speciali.

Dar noi am avut doi permanenți. Era unul – Dobrohotov,

discuții cu mine și eram împotriva și nu am modificat, cu toate fitilele lui Bărlădeanu.

La naționalizarea băncilor – De ce să ne luăm pe cap cu personal etc., când noi am mărit impozitele la bănci, că dacă le lichidăm să nu mai rămână cu nimic. De la industrie mai plătim și acum capitaliștilor. Dar celelalte bănci le-am scos falite, că nu au putut face față B.N.R. Banca a preluat toată activitatea și ei

au murit neputând să plătească. Am pregătit totul o lege de control a creditelor, care ne-a permis să băgăm în consiliul administrației. Singura care a rămas a fost cea formată, pe care am transformat-o în Banca de Investiții.

(La Securitate: „Cum, domnule, o singură bancă ai naționalizat?”)

Habar n-aveam cine m-a anchetat. Băieți foarte tineri.

7.V.1979

Povestește cum a fost schingiuit. Nu e adevărată nici povestea cu sacul cu pisici, în care ar fi fost băgat, nici [cea cu] turnatul apei peste el iarna, ca să înghețe. Dar bătaie cruntă, statul în picioare ore și ore la interogatoriu, zile și zile de nesomn, când cum îl vedeau prin vizetă că adoarme, se bătea în ușă sau se intra înăuntru să-l trezească.

A fost încontinuu cercetat despre Maurer. Voiau să-l implice pe Maurer.

Modoran a recunoscut sabotajul, a început apoi să primească hrană bună, să se întremeze și a declarat că se dezice de declarațiile sale. A fost luat iar și bătut cumplit. ■

RAPORT DESPRE SITUAȚIA EVREILOR DIN TRANSILVANIA DE NORD

(Urmare din p. 42)

Evreimea reîntoarșă în mod instinctiv a început să redea instituțiilor sale destinația firească. În fiecare localitate au pus bazele comunităților care, în afară de caracterul lor religios, servesc scopuri etnice și sociale. Comunitățile astfel constituite depun eforturi onorabile pe de o parte pentru organizarea evreimii, pe de alta pentru refacerea instituțiilor lor. În fiecare localitate mai mare au refăcut o sinagogă, unde elementele mai devotate cultului au reînceput oficiile de slujbe religioase. În numeroase locuri au fost reparate în stare de funcționare băile rituale, cari constituiesc astăzi unicele băi publice ale orașelor respective [...]

Depinde de comandanții militari și șefii administrativi ai orașelor în ce măsură se reușește a se asigura interesele bunurilor celor deportați. În unele locuri s-au permis concentrarea, inventarierea și păstrarea în securitate a averilor evreiești mobile, în alte locuri însă, autoritățile nu au permis această operațiune. În noțiunea „imobile” natural se înțeleg doar mobilierile, căci celelalte obiecte, ca articole de menaj, îmbrăcăminte au fost risipite ori jefuite de armatele cari au trecut și de către lepădăturile locului.

O și mai mare dezordine domnește pe planul administrării imobilelor cât și pe acela al întreprinderii comerciale și industriale evreiești. Comunitățile speră să preia administrarea acestor bunuri importante pentru a le fructifica în favoarea proprietarilor deportați. În urmărirea acestui scop se izbesc însă de două mari piedici: una este lipsa de

înțelegere a autorităților locale militare și civile, uneori chiar opunerea formală a acestora, alta este lipsa capacității și a brațelor de muncă evreiești, care se resimte îndeosebi în orașele mai mici [...]

Din cele arătate până acum, rezultă că situația economică și socială a evreimii din Ardealul de Nord e peste măsură de gravă și critică. În afara momentelor de criză generale îi mai apasă și necazurile specifice evreiești. Plasarea în domeniile de activitate anterioare se lovește de piedici extraordinare. Comercianții nu și-au găsit prăvălia și depozitul de mărfuri, meseriașului i-au dispărut sculele, funcționarii au găsit întreprinderile unde erau angajați distruse. Toți sunt nevoiți să reînceapă totul de la început și puțini sunt cei favorizați de noroc, cari s-au putut plasa în locurile și domeniile de activitate vechi [...]

[București, 28 noiembrie 1944] ■

Caricatură apărută în presa comunistă, după stabilizare

„Păi ce, să mă fac antisovietic?“. Scandal de la Gheorghiu: „Ce, asta e problema?“.

Poziția ambiguă a lui Gheorghiu față de sovietici. Tendința de a convinge că tot ce e sovietic e superior.

Țărănimea. Cotele erau necesare la un moment dat și chiar se întreabă dacă nu le-am desființat prea devreme. Dai cote de carne, dar dacă faci contract cu mine îți dau un alt preț, chiar de trei ori mai mare decât al cotelor. Deci era o mobilizare. Dar era și concepția dușmanul de clasă, cu cât mergi mai înainte etc. (Nu era preluată, era a noastră.) La Banca Națională am luat la cantină pe unul Ionciovici, șeful renumit al restaurantului dinainte de război. L-am luat la cantină ca să gătească cât mai bine, dar fără să aibă contact cu piața. Achizițiile le făceau alții. El, ca să facă mâncare bună, freca tare pe subalternii lui, oameni de serviciu, femei.

Au venit la mine să-l scoatem, că e un exploatare! Eu: „A fost, acum nu mai este! Ne interesează mâncarea“. Șase luni a durat, m-au reclamat că apăr pe exploatare. ... [indescifrabil] pezevenghi, fiindcă cantina era cea mai bună, mâncarea cu gust. Mi-a fost imposibil să rezist. Până la urmă l-am scos. Cum l-am scos, l-am angajat la ... [indescifrabil] la restaurante, ca director, cu salariu dublu. Masa (sic!) s-a prăbușit. Au venit totăștia, să-l aducem înapoi. Ce, era prost să mai vină? Era mentalitatea cu dosarul, cu exploatare. Era o concepție a noastră, nu impusă. Am păcătuit mult. Nu toate țările au făcut ca noi, ca și cooperativizarea, ca și imobilele naționalizate, că am închis cabinetele medicale. Au fost greșeli!

Era o mândrie cu cooperativizările forțate. Ne lăudam față de U.R.S.S.

C.A.E.R. Am vorbit cu fostul ambasador în Polonia [în perioada mai 1971-august 1973], Mihai Marin, despre ce este în Polonia. Am fost în Polonia. Am văzut vacile și vitele de

acolo. Eu: „De ce merg ei prost cu cooperativizarea?“. El: „Au tractoare mai multe și mașini de deservire, că până la urmă le convine mai mult în condițiile astea“. La fel în Iugoslavia. Brigăzile complexe, să legăm țărănul de producție.

Urât. Sat din Făgăraș, ieșind din grădină de la un țaran. Paște două vaci. (Înainte, în Transilvania nu se ... [indescifrabil].) Dacă se mai fură? „Dacă n-am fura, am putea trăi? Cei cu mașini fură mai mult“.

[Anton] Moiescu omul din interior. Poți fi vicepreședinte de C.S.P. [Comitetul de Stat al Planificării], acolo era o tehnică bancară! Pur și simplu n-a vrut oameni. El [Gheorghiu] m-a scos pe mine ca să-i scoată pe ceilalți Luca etc. – din circulație. Dar dacă asta a apărut pe timpul reformei sau chiar să folosească reforma ca o pârgie. Cum a vrut să-l scoată pe Pătrășcanu, așa încerca să-i scoată și pe cei trei.

Nu era neplăcut de lucrat cu el. Maurer avea câte un „bon mot“ la părerea lui Gheorghiu. Era un tip foarte abil. Cere să fie foarte respectat. Și cu Luca am lucrat bine. Curios, când a venit naționalizarea mijloacelor de producție, în 1948, mă cheamă pe mine. Aveam idei, dar tăceam. Cel mai tare am fost când eram vicepreședinte la Bancă. Cu cât am urcat, cu atât am pierdut din putere. Mi-a cerut lista de bănci, ca să le naționalizeze. Eu: „Una singură Societatea Națională de Credit Industrial, care trebuie lichidată“. Ar fi fost împotriva intereselor noastre, ar fi fost o povară. Avea încredere în mine. Totdeauna [mi-am spus părerea.

[Gheorghe] Rădoi [ginerele lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, căsătorit cu Lica, a fost director general al Uzinei „Steagul Roșu“ din Brașov și ministrul Construcțiilor de Mașini] s-a plâns la Gheorghiu că din cauză că Banca de Stat aplică penalizări, el pierde 50 milioane de lei. Gheorghiu mă cheamă să opresc penalizările. Gheorghiu de trei ori a avut

franceză, maghiară etc., tirajele fiind de-a dreptul uriașe pentru acele vremuri.

Celebre datorită imaginației creatoare și a stilului împăciuitor, optimist și umoristic, operele sale nu prezintă valoare istorică, neputând fi verificate o sumedenie de informații. Tocmai de aceea, ele au fost uitate destul de repede și nu sunt nici astăzi utilizate de lumea academică.

Iperale complete i-au fost publicate în 1994 și pot fi găsite integral aici: <http://www.filosofia.org/guevara.htm>

Lucrarea, cu titlul complet *Una década de Césares, es a saber: Las vidas de diez emperadores romanos que imperaron en los tiempos del buen Marco Aurelio* (Decada Cezarilor, adică Viețile a zece împărați romani care au domnit în vremea bunului Marcus Aurelius), a fost în mod evident inspirată de *Historia Augusta*, colecție târzie de biografii ale împăraților romani, apropiaților și ale unor uzurpatori din anii 117-248. Ca și modelul său, și *Decada* este o lucrare plină de imaginație, dialoguri, monologuri și citate fictive, iar explicațiile unor evenimente istorice sunt de-a dreptul puerile.

Lipsa de cunoștințe istorice a autorului răzbate fără încetare din paginile lucrării. Face confuzii în câteva locuri între Dacia „Traiană”, de la nordul Dunării (106-275), și Dacia „Aureliană”, sud-dunăreană (secolele III-IV); încurcă Cilicia cu Sicilia, „mutând” moartea împăratului Traian din provincia romană din Asia Mică, în insula din sudul Italiei; Dacia și Dania/Danemarca sunt același lucru. Informațiile istorice eronate culminează cu plasarea domniei lui Domițian după Traian. În unele locuri, exprimarea este imposibil de înțeles, iar unele explicații sunt ilogice și absurde. În fine, scurte pasaje sunt copiate din cronicile antice.

Piciorul de pe malul românesc
al podului ridicat de Apollodor din Damasc

În capitolul X, *Despre primul război pe care l-a făcut Traian împotriva dacilor*, vorbește despre cauzele războaielor dintre daci și romani, cunoscute din cronicile antice, și despre hotărârea împăratului de a merge în persoană în Dacia, pentru că zicea chiar el că, așa cum la masă trebuie să

duci mâncarea pe care o vei mânca, așa și la luptă trebuie să te duci cu cei care se bat.

Guevara dă totuși câteva informații militare pertinente, din cunoștințele dobândite probabil în campaniile la care a participat alături de suveranul spaniol, îmbinate însă cu explicații aiuristice. *Regele Decebal ținea ocupate toate trecătorile periculoase și distrusese toate podurile de peste râuri și furase toate navele cu care trebuia să treacă romanii și toate acestea i-au dat mult de furcă lui Traian, dar nu au fost destul de importante ca să-i oprească înaintarea sau să-i diminueze spiritul; pentru că era puternic Traian, și dacă vedea că are noroc, credea mai tare în victorie. Luă Traian înălțimile munților și de acolo umblă multe zile și nopți cu armatele sale, iar regele Decebal nu se gândise că Traian mergea prin munții aceia, pentru că nu se gândea că oamenii și animalele pot umbla pe acolo.*

Decebal se întărește în orașele din câmpii, dar Traian cucerește rapid cinci orașe și șapte castele și mulți prizonieri, printre care îl luă și pe Mirto, unchi și nobil și căpitan al regelui Decebal, baron de mare importanță și multă autoritate. Apoi, asediază orașul Mirtha, unde se dă o bătălie cruntă între armata dacilor, din care nu mai rămâne nimeni în viață, și trupe comandate de un anume Lucius Mileyus. Un Lusius Quietus, comandantul cavaleriei maure, este menționat de Dio Cassius ca foarte eficient în uciderea dacilor și luarea multora ca prizonieri. În urma

ANTONIO DE GUEVARA DESPRE RĂZBOAIELE DACO-ROMANE

ANDREI POGĂCIAȘ

O descriere puțin cunoscută a războaielor daco-romane se găsește într-una dintre operele unui scriitor spaniol renascentist, Antonio de Guevara.

Antonio de Guevara (1481-1545) a fost unul dintre cei mai importanți scriitori spanioli ai secolului al XVI-lea. Biografia lui nu este foarte clară, existând multe lacune, semne de întrebare și informații contradictorii în legătură cu viața sa. A petrecut un timp la Curtea reginei Isabela de Castilia, a intrat în Ordinul monahal franciscan (1506), a fost inchizitor (1525), istoric oficial al Curții (1526), consilier imperial, membru al Curții, predicator în capela regală (1523). L-a însoțit pe împăratul Carol Quintul în vizitele sale oficiale în Anglia (1522), Italia, în campania de cucerire a Tunisului (1535) și în diverse alte deplasări. După 1529, a ocupat funcția de episcop la Guadix și apoi Mondoñedo, unde și moare. În calitate de cronicar oficial, nu se cunoaște să fi scris vreo lucrare care să poată fi considerată cronică și care să fie într-adevăr transpunerea în scris a evenimentelor vremii sale.

Guevara a scris însă lucrări cu caracter istoric și cu țel moralizator, fiind de fapt unul dintre precursorii romanului de ficțiune cu subiect istoric. Este așadar doar prozator, nu istoric. Criticii săi au subliniat faptul că nu prezintă documentele pe care le-a studiat, unele dintre sursele rar amintite fiind falsuri sau invenții. Îi imită ca stil pe scriitorii antici – Plutarh, Xenofon, Suetonius, Cassius Dio, Herodian – din care se și inspiră, după cum singur mărturisește fugitiv la începutul scrierilor sale. Guevara nu a făcut însă altceva decât să inventeze istorii pe care le-a prezentat

drept autentice, pe lângă informațiile preluate de la autori antici. Își recunoaște involuntar lipsa de erudiție științifică (pe care o compensează însă din plin cu imaginație), menționând că are nevoie de ajutor să traducă din limba latină, că nu cunoaște deloc limba greacă, deci chiar limbile izvoarelor istorice. Lucrările sale au fost, de altfel, scrise direct în spaniolă, și nu în latină, așa cum majoritatea covârșitoare a erudiților renascentiști obișnuia să își scrie lucrările. Una dintre explicațiile date de critici pentru modul în care s-a făcut cunoscut Guevara este aceea că ar fi fost *converso*, provenind dintr-o familie de evrei convertiți la creștinism, și care, într-o Spanie ultracatolică, era automat marginalizat, având astfel nevoie de „reclamă” și faimă pentru a rămâne în cercurile înalte ale societății.

Printre lucrările sale se numără *Marco Aurelio* (1528), o colecție de anecdote fictive despre celebrul împărat; *Una década de Césares* (1539), pseudo-istorie a zece împărați romani, pornind de la Traian; eseuri satirice despre viciile vieții urbane și de Curte; epistole inventate, despre realitățile socio-politice ale vremii sale (*Epistolas familiares*, 1539); bârfe și scandaluri de la Curte; un manual de navigație etc. Foarte celebru în timpul vieții și după moarte, în Spania și în întreaga Europă, lucrările sale au fost traduse imediat după apariție în germană, engleză,

Columna lui Traian, gravură

oare ale celor trei participanți principali. Sinuciderea lui Longinus capătă valențe eroice.

Văzând că nu are nicio șansă, Decebal se sinucide, *unii zic cu otravă, alții zic că s-a aruncat în apă, alții zic că s-a spân-zurat cu o funie. În sfârșit, fu găsit mort și fără rană, la care Traian ordonă să-i fie tăiat capul și să fie trimis la Roma.* Dio Cassius, cel care scrie despre sinuciderea lui Decebal, nu menționează cum s-a sinucis, iar Guevara este clar că nu văzuse Columna Traiană, astfel că dă variante care i s-au părut plauzibile lui.

In capitolul al XIII-lea – *Despre marile edificii pe care le-a făcut Traian în regatul Daciei* – Guevara descrie cum Traian organizează noua provincie, aduce coloniști din Peninsula Italică și duce daci în Italia. Informațiile puține, cunoscute din sursele antice, sunt din nou înflorite cu invenții sau intuiții personale.

Guevara știe/ghicește că regatul dac era foarte bogat, și Decebal la fel, fiindcă regatul producea mult, iar regele dac fura mult de la toți?! Este prezentată și varianta dată de Dio Cassius cu privire la ascunderea și descoperirea tezaurului dac în pârâul Sargeția: cei care l-au îngropat au fost toți uciși de Decebal, dar un pescar a văzut totul și l-a informat pe Traian. E ciudat de ce Guevara îl înlocuiește pe celebrul trădător Bicilis cu un pescar anonim...

Traian repară podurile distruse, clădiri, drumuri, face drumuri în munți, repară și construiește noi fortificații; construiește podul de la Drobeta (fusesse construit între 102 și 105), descris în amănunțime în două paragrafe de mare întindere, autorul fiind vădit impresionat de respectiva realizare tehnică; menționează că în secolul al XVI-lea încă mai ieșeau

picioarele podului din apă. Nu precizează însă de unde are informațiile.

În fine, în capitolul al XIV-lea este descris triumful la Roma, jocurile, sacrificiile, construcțiile făcute cu această ocazie – temple, poduri, statui, biblioteci –, iar în *piața numită Dacia, puse Traian o coloană foarte înaltă, dar nu se scrie de unde i-au adus lui Traian acea coloană, nici care a fost intenția sa de a o pune în acea piață, mai mult decât ghicesc unii că a dorit-o să își facă din ea propriul mormânt, iar alții zic că nu, ci doar pentru a-i perpetua memoria.*

Aici se încheie partea despre războaiele daco-romane din secțiunea dedicată biografiei lui Traian. După cum s-a putut observa, per ansamblu, scrierea este de fapt un mic plagiat cu înfloritură al scrierii lui Dio Cassius. Unele dintre detaliile date cu abundență de autor vin în contradicție cu multe informații scrise și arheologice sau cu logica elementară: variantele sinuciderii lui Decebal, cronologia și scopul construirii podului de la Drobeta și a Columnei, participarea hunilor la războaie. Alte informații – fiul lui Decebal dat ca ostatic – sunt interesante și merită păstrate ca variante de lucru, cu rezervele de rigoare, putând fi doar rodul fanteziei autorului. ■

Radio
România
Cultural

**Știința în
cuvinte potrivite**

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

bătăliei, Traian și-a rupt propria cămașă pentru a-și obloji răniții, informație luată din descrierea lui Dio Cassius a bătăliei de la Tapae. Mirto și Mirtha nu apar însă nicăieri în vreo sursă antică.

Mulți daci se predau lui Traian, atrași de clemența și de *faptele sale bune*, iar Decebal cere pace. Condițiile păcii sunt copiate aproape în întregime tot de la Dio Cassius, în afară de informația referitoare la fiul lui Decebal, care a fost cerut și dat ostatic la romani, informație inventată sau luată dintr-o sursă cunoscută doar autorului. Totuși, cu logica unui om de Curte aflat în mijlocul tratatelor diplomatice, Guevara știa că, încă din cele mai vechi timpuri, o pace se parafa doar după acordarea de garanții, precum ostatici din rândurile familiilor nobile ale învinșilor, una dintre condițiile romanilor de a accepta în continuare un rege clientelar.

La începutul capitolului al XI-lea – *Despre cum a triumfat Traian asupra dacilor și a reformat republica* – apare din nou informația legată de fiul lui Decebal, care ajunge la Roma și participă la triumful lui Traian. *În ziua triumfului îl purtă Traian cu el în car pe fiul lui Decebal, și asta pentru că era foarte mic, iar în rest se purtă cu el nu ca și cu un prizonier, ci ca și cu propriul său fiu.* În descrierea foarte detaliată a triumfului, făcută de Dio Cassius, nu apare această informație.

Capitolul al XII-lea – *Despre al doilea război pe care l-a făcut Traian împotriva dacilor* – începe cu informația morții fiului lui Decebal, deplâns îndelung de Traian, și fiindcă știa că acest eveniment nedorit îi va aduce iar războiul cu dacii. Aceasta consideră Guevara că a fost cauza încălcării păcii de către Decebal și a începerii ultimului mare război daco-roman.

Traian trece în Dacia cu o mare armată, sperându-i pe aliații regelui dac. *Mulți dintre huni, care acum se numesc unguri, și mulți*

Bătălia de la Tapae...

dintre renani, care sunt cei care trăiesc pe lângă râul Rin, veniseră să îl ajute pe regele Decebal, dar toți, când l-au văzut venind pe Traian atât de puternic și de hotărât, l-au părăsit pe regele Decebal. Regele dac beneficiază aici de o

descriere elogioasă, inspirată din Dio Cassius. *Avea regele Decebal 42 de ani, bine făcut, grațios în conversație, mărinos, priceput cu armele, grijuliu la războaie, deși foarte nenorocos în ele, și asta a făcut să se piardă pe sine și toate pământurile lui, fiindcă prea puțin e de folos sânguința atunci când norocul e potrivnic. Fu mare ghinionist regele Decebal să îl aibă adversar pe un principe atât de norocos cum a fost Traian, fiindcă unuia îi ieșeau toate lucrurile așa cum și le dorea, iar celuilalt pe dos de cum voia.*

După cinci luni de război, Decebal este nevoit să se retragă la un castel cu toți cavalerii mai puternici din tabăra sa, după o tentativă eșuată de a-l asasina pe Traian. Urmează descrierea foarte amplă și poetică a luării ca prizonier a lui Longinus, comandantul unei legiuni romane. Din nou, textul lui Dio Cassius este folosit ca sursă, fiind augmentat, autorul prezentând mai mult trăirile interi-

... și scena sinuciderii lui Decebal, metope de pe Columnă

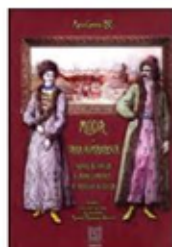
PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

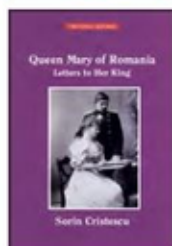
● **UN SFERT DE VEAC DE LA MARTIRIUL UNUI MONUMENT BUCUREȘTEAN. MĂNĂSTIREA VĂCĂREȘTI** (coord. Anca Beatrice Todireanu)
Editura și Tipografie Monitorul Oficial, București, 2013, 383 pp.

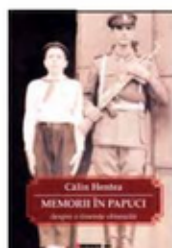
● **Ion Bulei – ROMÂNII ÎN SECOLELE XIX-XX. EUROPE- NIZAREA**
Editura Litera, București, 2011, 317 pp.

● **Maria-Camelia Ene – MODA ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ. SE- COLUL AL XVIII-LEA ȘI PRI- MA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA. VEȘMINTE ȘI ACCESORII DE EPOCĂ DIN PATRIMONIUL MUZEULUI MUNICIPIULUI BUCUREȘTI** (prefață de Adrian-Silvan Ionescu)
Editura Muzeului Municipiului București, București, 2015, 299 pp.

● **Sorin Cristescu – QUEEN MARY OF ROMANIA. LE- TTERS TO HER KING**
Editura Tritonic, București, decembrie 2015, 396 pp.

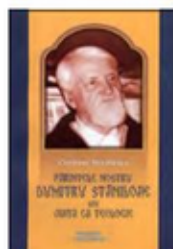
● **Călin Hentea – MEMORII ÎN PAPUCI. DESPRE O TINE- REȚE OBIȘNUITĂ**
Editura Eikon, București, 2016, 283 pp.

● **Nicolae Macovei – A 80-A ANIVERSARE. PRIMA VICTO- RIE FORD ÎN RALIUL MONTE CARLO**
București, 2015

● **Roswith Capesius – PIC- TURA DE MOBILIER LA SAȘII TRANSILVĂNENI** (cu 76 desene și 73 fotografii)
Tipografia Honterus, Sibiu, 2015, 108 pp.

● **Costion Nicolescu – PĂRIN- TELE NOSTRU DUMITRU STĂ- NILAOAIE SAU VIAȚA CA TEO- LOGIE**
Editura Meteor Publishing, București, 2015, 141 pp.

● **Adrian Șeiciuc – DIN ONO- MASTICA UCRAINEANĂ A MOLDOVEI MEDIEVALE, CU PRECĂDERE ÎN SECOLELE XIV-XVIII (1384-1625)**
Tipărit Sc Rof Imp SRL, Suceava, 2015, 224 pp.

● **Anne Applebaum – COR- TINA DE FIER. REPRESIUNEA SOVIETICĂ ÎN EUROPA DE EST 1945-1956**
Editura Litera, București, 2015, 759 pp.

● **TRANSYLVANIAN RE- VIEW** (sub egida Romanian Aca- demy, Center for Transylvanian Studies)
Volume XXII, no.4, Winter 2015, 159 pp.

● **ROMÂNIA EROICĂ** (Re- vista de cultură și educație patrio- tică, de cinstire a eroilor neamului, editată de Asociația Națională Căminul Eroilor „Regina Maria“)
Nr. 2 (51), Anul XVIII – 2015, 64 pp.

ELEGANTĂ ȘI TRADIȚIE ÎN MODA FEMININĂ

Cum se poate vorbi despre eleganță și feminitate în Belle Epoque și interbelic în anul 2016? Printr-o expoziție deschisă la Muzeul Național Cotroceni la începutul lunii martie 2016, o plimbare printre obiecte și veșminte frumoase și elegante, având la bază două colecții particulare: Iulia Gorneanu și Oana Crețu, curator fiind Ștefania Dinu.

**Port popular,
piese din colecția Iulia Gorneanu
și ținute Belle Epoque și interbelice
din colecția Oana Crețu**

În spații muzeale ale Palatului Cotroceni, sunt prezentate cele două lumi ale României interbelice, lumea urbană și lumea rurală.

În salonul Cerchez se țese o istorie cotidiană cu doamne și domnișoare din înalta societate, se deapănă nenumărate povești cu toalete de zi și de seară, pentru ceaiul de la ora 5, de plimbare, de bal, atât de vară, cât și de iarnă.

Un aer de Belle Epoque te cuprinde de cum pășești în săli. Manchetele poartă rochii diafane, fuste, bluze și pălării asortate, iar în vitrine poți admira accesorii feminine: săculeți brodați, bijuterii de toate formele (cercei, inele, brățări, medaliale, broșe cu camee, agrafe, salbe), evantaie pictate sau brodate, sticlute de parfum, bluze brodate, fotografii de familie, poșete din zale de argint, batiste, mănuși, într-un amalgam de frumusețe și ingeniozitate.

Pălăriile sunt expuse la ținute sau așezate separat, într-o îmbinare minunată de catifea, brocart, dantelă, flori artificiale, cu panglici de mătase sau de dantelă; având varii culori și volume. Ele dădeau un farmec aparte doamnelor și domnișoarelor epocii.

Ținutele sunt completate de pantofiori de mătase sau catifea, cusuți cu strasuri, adevărate bijuterii.

Clio anunță

Majoritatea acestor piese vestimentare sunt din perioada interbelică, dar câteva provin de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul

secolului al XX-lea.

În Cuhnie este prezentat portul popular din Regat, iar în Trapeză, cel din Ardeal. O altă lume, dar la fel de cocheta și colorată precum cea a „doamnelor”, care îmbină iile, maramele, fotele, brăiele, catrințele, năframele, cojoacele, pafale, colorate sau mai sobre, cu fotografiile familiei regale române și mai ales ale prințesei, apoi ale reginei Maria îmbrăcată în port popular românesc. Colecția Iuliei Gorneanu cuprinde piese din: Maramureș, Oaș, Bucovina, Banat, Dobrogea și chiar Balcik.

Un periplu printr-un secol trecut, o lume a eleganței rafinate, dar și a eleganței simple inspirate din natură, vizibilă în straiele populare. Expoziția a fost vernisată la 3 martie 2016 și este deschisă vizitatorilor până la 29 mai 2016. ■

Cristina PĂIUȘAN-NUICĂ

O DESCOPERIRE DE LA TĂRTĂRIA-GURA LUNCII

SABIN ADRIAN LUCA

Între piesele descoperite în anul 2014 în campania arheologică preventivă ce a vizat situl arheologic de la Tărtăria-Gura Luncii (jud. Alba) s-a remarcat un fragment ceramic rezultat din spargerea unui vas neolitic de dimensiuni mari pentru epoca respectivă, mai precis gâtul acestuia, găsit în jurul locuinței LXVI, în partea de est, la adâncimea de 1,83 m.

„Prometeu” descoperit la Tărtăria-Gura Luncii. Vedere din față și lateral-stânga

Vasul este cărămiziu, ars secundar, degresat cu nisip cu pietricele și face parte din specia de uz comun. Pe vas apare un personaj, realizat prin tehnica altoreliefului, este un personaj feminin (dovada fiind sânii bine evidențiați), posedând o mască vag pentagonală, mai degrabă triunghiulară, evident legată de vas prin inciziile care-i traversează mâinile (la capătul mâinii stângi se pot observa și degetele), dar și gâtul și pieptul. Pe creștet păstrează o incizie unghiulară, care pare a fi începutul unui ornament, umplut cu impresiuni – urme lăsate de un obiect ce a apăsat asupra altuia –, specific culturii Vinăa. Înălțimea corpului este de 9,2 cm, iar lățimea maximă, la vârfurile mâinilor, de 7 cm. Nivelul din care provine piesa este încadrabil în faza A a culturii Vinăa, în acest moment al cercetării. Avem de gând să dezvelim întreaga locuință și atunci vom putea afirma, desigur, mult mai multe despre încadrarea cronologică și culturală a acesteia.

Desen al descoperirii
de la Tărtăria-Gura Luncii

Ceea ce ne-a frapat, în primul rând, a fost faptul că inciziile pornesc de pe corpul vasului și nu reprezintă neapărat părți de îmbrăcăminte – ca de atâtea ori în neolitic. Mai mult, acestea înălțuiesc mâinile și gâtul personajului, „fixându-l” de vas, iar atitudinea generală este cea de „crucificare”.

Analogia cea mai apropiată pentru această piesă se află la Turdaș. Personajul respectiv este redat – mai degrabă – în maniera culturii Petrești (tehnologia de fabricație, dar, mai ales, maniera de redare a feței/măștii sunt specifice acestei culturi a eneoliticului transilvănean). Pe umărul drept, pare a fi redată o pasăre, prin metoda incizării. Mai la stânga – tot prin incizare – se redă un personaj uman. Sub brațul drept sunt o serie de incizii și mai greu de interpretat. Cităm această analogie mai ales pentru faptul că personajul pare „legat” de suport/vas printr-o serie de incizii, la fel ca personajul de la Tărtăria.

Legenda lui Prometeu s-a născut după ce Zeus le-a refuzat oamenilor darul focului. Ajutat de zeița Atena, el a intrat în Olimp și a desprins o scântie din carul Soarelui, pe care a dăruit-o oamenilor. Pentru fapta lui, Zeus l-a pedepsit cumplit, înălțându-l în vârful Muntelui Caucaz. Pentru ca supliciu să fie complet, în fiecare zi un vultur cobora și îi mânca ficatul, ce se regenera peste noapte, tortura fiind astfel fără sfârșit.

PRJER

6

1795. Prințul de Wales, înainte de a deveni regele George al IV-lea (1820-1830), se află pentru prima oară față în față cu soția, Caroline de Braunschweig, verișoară primară, în Palatul St. James. Sunt groaznic de nepotrivți. Ea este bondoacă, poartă o rochie care nu o avantajează deloc, are obraji prea colorați cu roșu. Tânărul lasă să i se vadă dezgustul. O îmbrățișează totuși, fără să scoată un cuvânt, se întoarce brusc, se retrage într-un colț al apartamentului și cere un pahar de coniac. Nici ea nu-l place. I se pare foarte gras și departe de portretul pe care i-l văzuse. Exact în acest sens va merge relația lor. Ca un război. Caroline va deveni insolentă, violentă și nesocotită.

12

1961. Dmitri Ustinov, vicepreședintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., se întoarce acasă în această zi, care este și aniversarea soției, și o felicită triumfător: „Nevastă, astăzi ți-am făcut un cadou frumos. Am trimis un om în Cosmos“, cu referire la zborul de 108 minute al lui Iuri Gagarin. Bucuria sovieticilor din acea zi este cu adevărat nemărginită. La demonstrația de sărbătoare prilejuită de acel moment un băiețel merge prin Piața Roșie purtând o pancartă pe care scrie: „Haideți cu toții în Cosmos“.

13

1204. Este o zi de marți când armatele Cruciatei a patra pătrund în Constantinopol, oraș ortodox, capitală a Imperiului Bizantin, pe care îl pradă trei zile la rând. Flota cavalerilor, în sunet de trâmbițe și bătăi de tobe, ia cu asalt zidurile orașului. Prin norii de fum, care învăluie Cornul de Aur, sub ploaia de săgeți, cade turn după turn; pe străzi apar cavaleri prădători. Întăriturile Constantinopolului se predau catolicilor una după alta. După ce a rezistat aproape 900 de ani în fața invaziilor barbare, orașul se închină sabiei latine. Împăratul Alexis al V-lea părăsește Capitala. Cavalerii nu cruță nici sanctuarele creștine. Aduc în catedrala Sfânta Sofia catări, ca să-i încarce cu comori. Dobitoacele murdăresc străvechiul mozaic al pardoselii. Pe străzi sângele curge șiroaie, învingătorii violează femeile. Jaful este oprit de o eclipsă de lună, pe care cavalerii, superstițioși, o iau drept un semn divin.

17

1607. Deja vicios, la numai 22 de ani, viitorul cardinal Armand Plessis de Richelieu merge la Roma pentru a fi consacrat episcop. Papa îl întreabă dacă are vârsta cuvenită noului rang, la care solicitantul aprobă senin. După ceremonial îi cere Papei să-l absolve de minciuna rostită un pic mai înainte și adaugă că oricum nu se mai poate schimba nimic. Papa îl privește atent și remarcă față de suită că vicleanul și ambițiosul tânăr va ajunge departe.

21

1944. O ordonanță a Comitetului Francez de Eliberare Națională semnată de generalul de Gaulle, din Alger, acordă drept de vot femeilor. Este o recompensă pentru comportarea multora dintre ele în vremea ocupației germane. Femeile vor primi însă primele buletine de vot la 29 aprilie 1945, la primele alegeri de după război, când... multe nici nu se prezintă la urne. Au luptat pentru acest drept încă din 1880, cu mai puțină vigoare în timpul războiului, într-o Franță aflată sub deviza lui Pétain: „Muncă, familie, patrie“. Multe nonagenare azi, dacă nu centenare, își amintesc de dezinteresul față de victoria de atunci. Aveau 20 de ani, nu le interesa politica, se bucurau că războiul trecuse, că țara era liberă, se simțeau foarte patriotice și fără acest nou drept câștigat.

27

1938. Regele albanez Zogu, protejat al lui Mussolini, se căsătorește cu frumoasa contesă maghiară Geraldine Appony de Nagy-Appony. Familia fetei a dat mulți șambelani la Curtea lui Franz Josef, deși nu e de sânge regal. Ungaria amiralului Horthy este domeniul rezervat pentru vânatoare al Italiei mussolinienne, așa că Zogu are aprobarea Ducei, care își trimite ginerele, pe contele Ciano, să-l reprezinte la Tirana. Hitler oferă cuplului regal un splendid Mercedes. Celor doi le merge bine, în anul următor au și un copil, dar lumii, în general, din jurul lor, nu. Micul regat albanez va fi ocupat de italieni în 1939.

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Henri Matisse

Theodor Pallady

Am început în nr. 2/2016 al revistei publicarea acestei corespondențe purtate de pictorul român Theodor Pallady și prietenul său francez Henri Matisse în anii celui de Al Doilea Război Mondial. Încheiem aici, revenind cu precizarea că am tradus din limba franceză după originalele publicate de Barbu Brezianu, la Budapesta.

Pallady către Matisse

București, 22 decembrie 1940

Dragă prietene,
Scrisoarea ta din 7 decembrie mi-a venit abia acum trei zile. M-a impresionat. „Se pierde, ca și mine, în Artă, mi-am zis eu – care a rămas rațiunea noastră de a fi“. Fiindcă trăiesc aici, în acest absolut despre care îmi atrăgeai atenția sau de fapt îmi reproșai. Concesiile, compromisul sunt poteci care riscă să ne rățăcească.

Îți mulțumesc că ai adăugat la veștile ce-mi dai imagini ale ultimei tale lucrări și adnotările care le însoțesc. Adaug aici una dintre ele, colorată după indicațiile tale; sper să nu se depărteze prea mult de original. Mă bucur de spusele tale când îți exprimi dorința de a pune, pe lângă sensibilitate, și o parte abstractă în lucrările tale. Asta e latura intimă a ființei noastre. E exprimarea sub-

conștientului nostru care ne trădează față de noi înșine.

Elementele alese ca să ne exprime țin de materie, privită de spiritul nostru, și realizate prin sensibilitatea noastră. Sunt destule, desigur, a căror viziune se oprește la materie, la obiect. Îți vorbesc de voluptatea de a picta. Acelea nu depășesc „comestibilul“.

Ție ți-a trebuit un an să descifrezi cutare pictură a inutilității; iat-o ajunsă „esență“. Ei bine, sensibilitatea (cu care ești atât de înzestrat) va face o operă unică. Aș fi așa de fericit să mai văd așa ceva! Am început să divaghez! Nu te supăra, dragă Matisse. Vechea noastră prietenie îmi este refugiu. Tu ești singurul cu care vorbesc aceste lucruri... Viața

mea aici se reduce la această cameră de hotel, unde am venit pentru 24 de ore și unde iată-mă stând de nouă luni... În așteptare, sunt redus să pictez naturi moarte (nu mă plâng, căci aici totul depinde de noi). Compun după nevoile mele. Combinații de linii, volume, culori, pe care apoi încerc să le execut.

Îți trimit una, copiată pentru tine.

Îți amintești de cochilia roz a naturilor tale moarte? O am și eu, am încercat de mai multe ori s-o folosesc, dar n-am reușit. Și pe urmă, la ce bun, îmi zic uneori... Pentru că neantul nemărginit și negru e acolo și ne așteaptă. Dacă ni s-ar da totuși răgazul să rețrăim, un moment, ce a

„Florile se usucă în vase“

O altă piesă care a făcut multe valuri este cea de la Sânpetru German, județul Arad. Personajul de aici este redat pe peretele vasului fiind realizat în altorelief, prin modelarea din peretele vasului, nu prin aplicare. Vasul descoperit este o amforă de mari dimensiuni. Caracterul special al acestuia este dat de unicitatea reprezentării – la Tărtăria fiind prima reprezentare de acest fel, altorelief plastic „ornamentat” cu incizii.

În opinia majorității cercetătorilor aceste personaje, „lipite (sic!)” de corpul vaselor, reprezintă „dansatoare”, „orante”, personaje în mișcare, nu modelări din corpul vaselor. Bibliografia domeniului este, oricum, abundentă și cuprinde personaje ale neoliticului și eneoliticului timpuriu din zona central și sud-est europeană. În Ungaria găsim multe reprezentări de acest fel în mediul cultural Körös sau la Villanykövesd, în spațiul ex-iugoslav aceste personaje se întâlnesc la Donja Branjevina, Kavadar, Vinča, Hrtkovci-Gomolava, Gradac sau Malca-Radac, în Bulgaria la Karanovo, în Grecia la Peștera Skoteini din Tharrounia, în Ucraina la Jukovfi sau Gneiding, Germania.

În România, mai găsim astfel de personaje, redată pe vase de dimensiuni medii sau mari, la Zorlențu Mare-Icreliște (jud. Caraș-Severin), Parța (jud. Timiș), Tărtăria (jud. Alba); descoperiri redată în cu totul altă ma-

„Dansatoarea”
de la Zorlențu Mare-Icreliște
(jud. Caraș-Severin)

nieră; Sânpetru German (cultura Vinča), analogiile cele mai apropiate pentru reprezentarea de aici sunt la Drassburg sau Brunn an der Wild, ambele în Austria; Scânteia și Trușești (cultura Cucuteni).

Observăm faptul că numărul vaselor cu personaje umane redată în altorelief este foarte mic, în fiecare așezare, în raport cu toate celelalte categorii de artefacte. În multe așezări nu s-a descoperit niciunul. La Turdaș s-au descoperit foarte

multe astfel de reprezentări. În opinia noastră siturile rituale conțin mai multe astfel de vase care – în mod curent – sunt câte unul în anumite locuințe. Mai apoi trebuie să accentuăm ideea de altorelief pentru modalitatea de realizare a siluetelor umane de pe vase. Unul dintre cele mai puternice argumente pentru susținerea ideii că au fost modelate din corpul vasului, nu lipit este acesta că nu am găsit în bibliografie sau pe teren, în depozitele muzeelor, o amprentă pe vreun perete de vas care să arate că o aplicație antropomorfă s-ar fi dezlipit, ar fi căzut de la locul ei. Ba mai mult, la figura de la Zorlențu Mare-Icreliște (jud. Caraș-Severin) se poate vedea faptul că și în condițiile fragmentării vasului, așa-zisa aplicație nu s-a desprins nici măcar în zonele de ruptură, unde se putea măcar ciobi. Am văzut cum arată și desprinderile în cazul aplicării lutului pe lut în cazul toartelor (mai ales a celor perforate). Acestea se desprind de multe ori și se vede faptul că au fost aplicate ulterior și sunt întărite prinderile printr-o proeminență care pătrunde în peretele vasului.

În ultimul rând, revenind la ideea de înălțuire în substanța, plămada vasului, remarcăm faptul că ideea aceasta se leagă și de naștere și regenerare. Credem că materialul depozitat în vas avea caracter magic, legat de ritualurile epocii. Poate că în acestea se afla un lichid. Poate că în ele fermenta acesta. Poate că înălțarea euforică se lega de aceste vase și de conținutul lor. Înălțuirea – mult mai rară, prometeică – are drept scop fixarea personajului, anulând efectul înălțării. Nu bănuim de ce era necesar acest lucru. Doar îl observăm, prin cele câteva exemple ajunse până la noi.

Miturile esențiale ale omenirii îmbracă, fără îndoială, forme impuse de perioade istorice distincte și succesive. ■

„Prometeu” din așezarea de la Turdaș-Luncă
(jud. Hunedoara)

Cum vezi, continui, în ciuda tuturor, să bat câmpii despre pictură, când n-o fac despre caligrafie, una dintre pasiunile mele... (Să înlănțuiești gândirea). N-o să-ți spun nimic de ce se întâmplă aici, îți vor fi parvenit ecouri. Stau tot în camera mea de hotel unde mă ajung *Zgomotele*. Gândurile îmi sunt aiurea, în trecut. Mă gândesc înduioșat la revenirea ta și te îmbrățișez.

Salutări celor din jur, al tău, T. P.

Același către același

[Fără dată]

Dragul meu prieten, ce bucuros sunt de veștile bune privitoare la sănătatea și la munca ta. Te îmbrățișez. Ce să-ți spun de mine ce tu nu știi? Căci, vai, nimic nu s-a schimbat. Mă învârtesc ca un cal la moară, în camera mea de hotel, unde florile se usucă în vase, unde fructele putrezesc în castroane, iar eu nu mă pot hotărî să le pictez. De altfel *pânza* e un obiect de negăsit (*pânza* pentru pictat). Așa că iată-mă (era să zic) obligat să desenez. Nu e asta esențialul? Frunzăresc uneori un *Album* cu desenele tale, luat de la Paris, pe rând, le critic și le admir. Nu deplâng mizeria artiștilor etc., pe care mi-o citezi din Anatole France. Trebuie să facă aluzie la *rame*, fiindcă ce știe acest burghez în papuci în materie de artă?

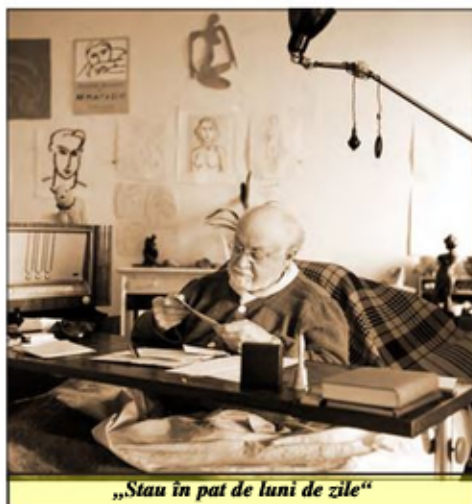
Viața fiecăruia e o incintă tainică și ce îl face pe unul să sufere, poate luneca spre vecin. Bucuria se împărtășește, suferința ne aparține. Da, a trăi înseamnă a lupta (cum spui tu, cu majuscule). [Citat din Baudelaire]. Asta nu mă împiedică să visz și să sper că mă voi întoarce acolo de unde am mai

multe amintiri decât dacă aş avea 1.000 de ani. Scrie-mi, vorbește-mi de lucrul tău. Omagii Îngerului tău Păzitor. Al tău, din suflet, T.P.

Același către același

11 decembrie 1941

Am revăzut colecția de pictură a lui Zam[baccian]. Sala franceză. Matisse, Derain, Bonnard, Utrillo, Delacroix, Corot, Césanne, Courbet. Majoritatea, lucruri

„Stau în pat de luni de zile“

de clasa a treia, zic de clasa a treia în ordinea fiecăruia. Un Matisse rămas pe drum [*Nud în atelier*, ulei pe pânză, 65/59 cm, cumpărat în 1929 de K.H. Zambaccian]. Culori fermecătoare.

[fără semnătură]

Același către același

25 decembrie 1941

Îți mulțumesc, prietene, pentru veștile pe care mi le dai, la care adaugi afecțiunea ta binefăcătoare. Hârtia înlocuiește pânza, dar *desenul* e osatura, acoperit de culoare, pe care în cele din urmă îl zăgăzuiește și îi dă expresivitate.

Ninge, e frig. Aș vrea să fiu acolo.

La mulți ani, salutări, dragoste, ție și alor tăi, T.P.

Același către același

30 septembrie [19]42

Bătrâne, cartolina primită de la tine azi dimineață risipește tăcerea ta care mă îngrijora. Te credeam în Elveția, de unde așteptam o vorbă. În fine, iată-te afară din treabă!

Sunt bucuros și te îmbrățișez cu afecțiune, dragă prietene, și deja aștept cu nerăbdare viitoarele vești bune. Eu stau pe loc și aștept!! Poate am să vin să te întâlnesc. Continui să pictez și să desenez, cât aș vrea să-ți arăt toate astea și mai ales să văd ce faci. Nu-mi zici nimic de Ron-sard. Evenimentele ne copleșesc, dar păsările continuă să cânte. Mă gândesc la ai tăi. Salutări pe cei din jurul tău.

Cu afecțiune, al tău Pallady

Ai aflat de sfârșitul lui Payret d'Or? Despre Rouveyre [André, 1879-1962, scriitor și caricaturist], nicio veste.

Același către același

2 ianuarie 1944

Dragul meu prieten, Tăcerea ta mă apasă și mă îndurează... o pun pe seama poștei. Pentru că sper că sănătatea ta e bună. Am aflat că mergi. Asta m-a făcut fericit și iată-ne la sfârșitul anului. Deci, La mulți ani, 1944! Ai primit cele două ii? Zilele acestea îți trimit, prin curier, alta. Sper să-ți placă. Când nu mă chinuie sciatica, desenez sau pictez. Cu veche prietenie. Salutări celor din preajma ta, T.P. ■

însemnat viața noastră dure-roasă!

Ninge neîncetat de mai multe zile, pogorând un giulgiu gros și tăcut de nea peste stupiditatea umană. Iată-ne la capătul acestui an ucigător! 1941 să ne facă să uităm tot ce a însemnat până acum Îngrijorare și Spaimă.

La revedere, dragă prietene,
Al tău, P.

Același către același

Joi, 1 mai
1941

Scrisoarea ta din 6 martie a sosit abia azi. Îți mulțumesc, bătrâne, că la telegrama ta ai adăugat amănunte din scrisoare fiindcă, așa cum zici, înseamnă ceva să aștepti în vâltoare vocea unui prieten. Sper că acum

totul este în ordine și ți-ai putut relua rosturile de artist și ornitolog [Matisse avea la proprietatea Cimiez o volieră plină cu păsări rare]. Aici, a mea e, ca să zic așa, goală. Mă cuprinde descurajarea, căci îmi spun: trăiești în afara evenimentelor. Totuși sunt prizonierul lor. Și pe urmă, ce să mai aștept de la viață?

[fără semnătură]

Matisse către Pallady

[fără dată]

Dragă prietene,

Sunt necăjit să te știu nefericit. Nu poți face nimic pentru sau împotriva evenimentelor. Ești ca mine, fă ca mine și izbutesc: lucrează. Mobilizează-ți

spiritul. Stau în pat de luni de zile și nu mă plictisesc. Ba chiar adeseori sunt foarte fericit, când ziua mi-a fost împlinită. Fără să te lași târât într-o reverie vagă, ori chiar să visezi, fă ceva care să te împiedice să vezi negrul clipei de față. Eu pictez trei ore pe zi, de la două la cinci. După ce l-am ilustrat pe Ronsard, m-am apucat de Charles d'Orléans [*Poeme*, 100 de pagini scrise și ilustrate de Matisse, Paris, 1949; Charles d'Orléans, 1394-1465,

duce și poet francez]. Am să scriu și textul, ca să-mi treacă timpul. Așa că înșir pagini ca să-mi pregătesc ediția.

Scric, îți vei stăpâni nervozitatea. Trebuie să ieși din melancolie, dacă vrei să mă ascuți. Cât e de greu să iei un plăvaz și să faci cerceule și linii drepte care, combinate, formează litere? Caută niște legende în limba veche a țării tale.

Mă gândesc la prieteni – la tine care ești așa de departe –, te văd plimbându-te furios în camera ta de hotel, desenând litere care nu se leagă.

Am găsit o frumoasă ie românească, o ie lucrată cu fir roșu care trebuie să fi aparținut unei prințese și aș mai dori și altele, pe care să le schimb cu un desen frumos. Știi că mai am desenul pe care ți l-am dat, ca și un alt portret pentru tine. Când voi putea să ți le trimit?

Dragă prietene, ascultă-mă, am dreptate. Cu sinceră prietenie,

Henri Matisse

[Pe margine] N-am fost la Lyon. Să nu crezi cumva că acolo zboară bombe. N-am

avut nicio criză de trei luni, dar trăiesc în pat.

Pallady către Matisse

18 iunie 1941

Nu știi, bătrâne, cât sunt de bucuros de vestile bune pe care mi le dai în legătură cu sănătatea ta. Ai dreptate să mă încurajezi să trăiesc. Dar nu te-ai gândit că viața nu mai are sens când încrederea și speranța lipsesc? Trebuie să crezi în ceva ca să mergi înainte. Dar când tot ce a fost viața noastră s-a prăbușit și ai dobândit convingerea că Nimic nu servește la Nimic, că ai ajuns la limita..., poate extremă, îți spui: „Mori, laș bătrân, e prea târziu!” (*Orologiul*, Baudelaire).

Și totuși, *continui* să pictez datorită *voinței*, mai ales *să pictez*, căci forma m-a interesat totdeauna, mai mult decât culoarea, *care e implicată*. Da, să înlănțuim forma. Mă gândesc la majoritatea tablourilor lui Bonnard [Pierre, 1867-1947, pictor, ilustrator de carte și litograf francez], care mi-au amintit totdeauna de coșurile de lucru ori de resturi de lână îngrămădite undeva pe jos.

Studiu de nud al lui Pallady

vele au preferat să rămână în interiorul comunităților sau în imediata lor vecinătate, decât să plece în pustiu. Pentru ele, pustiu reprezenta un loc plin de numeroase riscuri. În schimb, bărbații au ales să viețuiască atât în interiorul comunităților sau pe lângă acestea, cât și în pustiu.

O formă primitivă de monahism a fost modul de viață adoptat de solitarii care au trăit în deșert și ulterior au fost numiți anahoreți. Cuvântul anahoret vine de la cuvântul grecesc *anahorêō*, *anahorô* și înseamnă „a se retrage”, „a se îndepărta” de lume. Anahoreții erau asceți

Sf. Antonie cel Mare

care se îndepărtau de lume și se retrăgeau în locuri pustii, nelocuite, unde viețuiau ca monahi.

Momentul exact când asceții creștini au început să prefere traiul în pustiu în detrimentul celui din interiorul sau din jurul comunităților nu este cunoscut până astăzi. Putem presupune doar că asceții au apărut odată cu evoluția creștinismului și consolidarea sa ca religie de stat în Imperiul Roman.

Antonie cel Mare anahoretul

Istoria monahismului creștin universal începe cu Pavel din Tebaida Egiptului (cca 230-341), considerat fondator. Pavel s-a născut într-o familie bogată de creștini din Tebaida de Jos. Pentru că familia îl denunțase ca fiind adept al creștinismului, a fost o victimă a persecuțiilor împăratului Decius (249-251). Exemplul său de viață este urmat de viitori părinți ai pustiei, Antonie cel Mare (cca 251-356) și Sf. Pahomie (292-347).

După decesul părinților, Antonie, ajuns la vârsta de 20 de ani, împarte averea sa săracilor din sat și își începe viața ascetică sub povățuirea unui bătrân anahoret care locuia lângă sat. După numai trei ani, o încredințează pe sora sa unei comunități monahale feminine, iar el se mută într-un cavou, unde viețuiește 13 ani. Cu trecerea timpului, în jurul lui se stabilesc mai mulți monahi. S-a produs o schimbare a tipului de ideal creștin, în acea perioadă: din cel martiric, în vremea persecuțiilor, în cel monahal, de tip anahoretic sau anahoretism, iar întemeietorul acestui curent a fost considerat Antonie cel Mare.

Sf. Pahomie (stânga)

Despre anahoretismul din Răsărit și eremitismul din Apus se poate spune că au elemente comune, dar există și deosebiri. Eremitii pun accent pe forța cuvântului, față de cea a sfințeniei pe care o evidențiază anahoreții. Din categoria eremitelor fac parte foști nobili și personalități înalte ale bisericii. În opoziție, anahoretismul ignoră orice contact cu lumea, este asocial și merge până la practicarea unui ascetism total, care duce la suprema revelație, pe care au văzut-o apostolii Petru, Iacob și Ioan, a schimbării la față a lui Iisus, de pe Muntele Tabor. Scopul anahoretismului constă în dobândirea liniștii și obținerea mântuirii.

Anahoretismul implică ascultarea fără superior, caritatea fără frați și apostolatul fără acțiune, propunând două faze: una spirituală, dată de lectura textelor biblice și patristice – forma de anahoretism primitiv –, și una materială, care cuprinde viața împreună cu unu-doi ucenici și practica ruco-deliei – lucrul mâinilor, pre-

Busturile lui Decius...

FORME DE TRAI ASCETIC ÎN MONAHISMUL CREȘTIN

Mănăstirea Pavel Tebeul, din Egipt (Deir Anba Bula), ridicată în secolul al V-lea chiar pe locul peșterii unde s-a adăpostit Pavel

COSMIN MOISE

Monahismul creștin nu a fost un fenomen ecleziastic unitar și continuu, cu începere din vremea profeților Vechiului Testament. Au existat doar anumite similitudini cu modul de viață al primilor monahi. În acest sens, putem spune că monahismul creștin s-a inspirat din viața profeților Ilie, Elisei și Ioan Botezătorul, toți aceștia fiind locuitori ai deșertului, care au trăit în post și rugăciune și care prin modul lor de viață au atras pe alții la autorenunțare.

Cuvântul „monahism” derivă de la cuvântul grecesc *monos*, care înseamnă „singur”. Cei desemnați cu acest cuvânt au fost laici care s-au retras din societate spre a urma o viață spirituală în pustietate. Către sfârșitul secolului al III-lea, apare monahismul creștin. Geneza sa a avut loc în mai multe zone din Imperiul Roman, unde s-a declanșat spontan, simultan, independent și în forme particulare specifice. Cele mai convingătoare exemple în acest sens sunt cele două tradiții ascetico-monahale, egipteană și siriană. La baza monahismului creștin a

stat avântul eshatologic, salvarea în viața de apoi, dar și cauzele sociale precum persecuțiile, recrutarea în armată, fiscalitatea excesivă ș.a.

Conform epistolelor Sf. Pavel, primele persoane care au dus o viață monahală, chiar dacă nu instituționalizată, au fost văduvele și fecioarele. Cu trecerea timpului, monahii au început să se organizeze în interiorul sau în jurul comunităților creștine și, de asemenea, în jurul centrelor episcopale. La sfârșitul secolului al III-lea, în Egipt existau comunități monahale feminine. Din prudență, fecioarele și vădu-

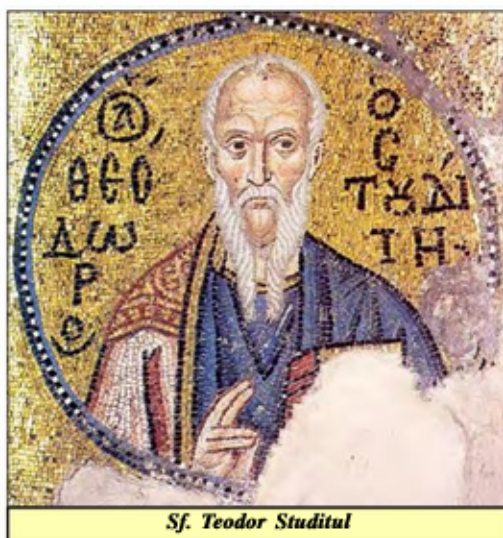
Sf. Pavel din Thebaida Egiptului

spațiul existent, numărul monahilor dintr-o chilie a crescut, ajungând ulterior chiar la doi sau trei.

În 346, ciuma se abate asupra mănăstirii din Pébu. Au murit aproximativ 130 de monahi, printre care și Pahomie. Dar și după această perioadă de organizare, disciplinare și punere sub ascultarea unei autorități bisericesti a monahilor creștini, mulți dintre aceștia doreau practicarea unei trepte mai înalte de asceză și se retrăgeau în zone nelocuite, de unde se întorceau în sânul comunității doar la sărbători importante, cu scopul de a merge la biserica comună a mănăstirii.

Începând cu secolul al XI-lea se constată existența unei combinații între modul de organizare cenobitic și cel anahoretic. În cadrul cenobitismului ia naștere un soi de viață semicomunitară, unde se împacă dorința de comunitate cu aceea de singurătate, numită idioritmie sau viață de sine.

În jurul unui cenobium se formează mai multe obști mici, în care practicanții au anumite

Sf. Teodor Studitul

libertăți în comparație cu cei din mănăstirea comunitară. Libertățile pentru idioritmici au fost formulate de Sf. Vasile cel Mare și Sf. Teodor Studitul. Fiecare monah își poate alege duhovnicul, nefiind obligatoriu ca toți monahii să îl aibă ca duhovnic pe stareț. Prin idioritmie, monahii practicanți mai puteau strânge avere pentru ei înșiși fără a fi obligați să o ofere mănăstirii. Își puteau organiza singuri propria viață de rugăciune, cât și masa.

În cadrul acestor idioritmii – cenobii mici din exteriorul mănăstirii comunitare – se aflau doi-trei monahi grupați

în jurul unui bătrân, căruia îi dădeau ascultare și care la rândul lor primeau de la acesta anumite libertăți. Practicau împreună asceza, mergeau sâmbăta și duminica la mănăstirea comunitară de care depindeau, pentru a participa la sfânta liturghie și pentru a se împărtăși cu sfintele taine.

Modul de viață al lui Antonie cel Mare, „părintele monahismului”, a determinat întemeierea a numeroase comunități monahale

de anahoreți, atrăgând prin exemplul său pe mulți alții. Pahomie, care a fost urmașul său, pornește pe drumul ascezei ca membru al unei comunități monahale cu rânduială asemănătoare cu cea creată de Antonie, dar la scurt timp va ajunge să organizeze comunitățile monahale de anahoreți existente într-un nou mod de viață monahal, cel cenobitic. El a reușit să instituționalizeze monahismul creștin pe baza unei discipline riguroase și a unor principii inspirate de comunitatea Apostolilor de la Ierusalim, care sunt valabile și astăzi. ■

MITOLOGICĂ (Triverb: 6, 2, 5)

U
L ST TT

Laurian BUTURE – Bacău

Soluția rebusului **MIHAI VITEAZUL**, din nr.3/2016

CALUGARENI – ARON – CHIOS – DEALU – BAN – NES – IAPE – A – EA – IV – O – RF – ALBAIULIA – J – ANDRONIC – LASE – CNEAZ – OCT – PAIR – A – VEAC – TATAR.

Soluția jocului **MAREȘAL FRANCEZ (1757-1816)**, din nr.3/2016

AUGEREAU
(AU – G – E / R – E – AU)

cum împletit de coșulețe, scluptat/pictat icoane, realizat cruciulițe etc. – pentru obținerea de alimente. Prin acest schimb se păstra legătura anahoreților cu cetatea. Legătura mai era întreținută și de nevoile locuitorilor cetății, care veneau la anahoreți pentru învățături, vindecări și mai ales exemplu.

Existența unei vieți monahale comunitare încă neorganizată până atunci a determinat pe un monah, pe nume Pahomie, să direcționeze monahismul spre un sistem bine stabilit

prin reguli și învățături ferme, în care se regăsea moștenirea anahoreților din deșert și în care obiectivul fiecărui monah nu era unul individual, ci se căutau diverse modalități prin care acesta devenea slujitor al fratelui său. Viața creștină din mănăstire trebuia să fie model pentru societatea laică, în ceea

ce privește primirea și trăirea Cuvântului lui Dumnezeu și respectul față de semenii.

Pahomie și cenobitismul

...și Maximin Daia

Pahomie s-a născut în 292 în localitatea Esna (Latopolis) din Thebaida, într-o familie necreștină, bogată. Se spune că scria și citea în limba coptă și puțin în grecește. În 312, a fost înrolat în armata împăratului Maximin Daia, care se afla în război cu Liciniu, conducător al Imperiului Roman

în Apus, în cadrul tetrarhiei (sistemul de conducere a Imperiului Roman conceput de împăratul Dioclețian în 293; imperiul era condus de doi auguști și doi cezari). Tinerii erau recrutați cu forța și obligați să meargă la oaste. În timpul petrecut ca soldat la Theba, în condiții foarte dure, Pahomie se hotărăște să se creștineze. La terminarea războiului alege să rămână în preajma unei puternice comunități creștine, unde va duce o viață retrasă. În 313 se botează și se alătură grupului de ucenici condus de Avva Palamon, care aveau o rânduială asemănătoare cu cea a lui Antonie. După șapte ani petrecuți ca ucenic, are o revelație în urma căreia construiește o mănăstire împreună cu fratele său Ioan. Mai târziu, fondează și prima chinovie – mănăstire cu viața de obște – pentru femei pusă sub conducerea surorii sale, Maria, cu rânduieli precise date de el. Astfel

Pahomie devine părintele monahismului cu viață de obște (cenobitic), deci al monahismului chinovial sau mănăstiresc.

Cuvântul chinovie vine de la termenul grecesc *koinonia*, care înseamnă comunitate. Cenobiumul se baza pe comuniunea în rugăciune, în muncă, în grija de cele necesare vieții, ce se concretiza într-o slujire reciprocă. Legea fundamentală care reglementa această viață era Sfânta Scriptură, pe care cenobitul o învăța pe de rost și o recita cu glas scăzut în timp ce se ocupa de lucrul cu mâinile.

În Tabennesi, Pahomie reușește să construiască o comunitate. Vestea se va răspândi în tot Egiptul, iar numărul membrilor a sporit constant. Nu mai reușește singur să facă față la toate activitățile și pune oameni responsabili pentru diverse activități. În comunitatea din Tabennesi nu existau preoți, iar pentru slujbe se apela la un preot din împrejurimi.

Cenobitismul pe care îl crease Pahomie era un sistem organizat piramidal, la conducere cu un avvă, ajutat de administratorul general. Următorii ierarhici erau administratorii celorlalte mănăstiri, care la rândul lor erau ajutați fiecare de doi frați mai în vârstă și de un înlocuitor. Fiecare mănăstire era alcătuită dintr-un număr de case. Conducerea caselor o deținea mai marele casei, întâistătătorul, ajutat la rândul său de alți doi frați mai în vârstă și un locuitor. O casă adăpostea aproximativ 40 de monahi, împărțiți în funcție de meserii și de particularitățile fiecăruia. Fiecare monah avea chilia sa, dar în funcție de

Thebaida Egiptului
într-o reprezentare realizată
de Gherardo Starnina
(aprox. 1354-1409/13)

manie de Vignerot du Plessis, duce de Richelieu, născut la Paris la 25 septembrie 1766 și decedat în același oraș la 17 mai 1822, stră-stră-stră-nepot al celebrului cardinal (1585-1642) și prim-ministru al lui Ludovic al XIII-lea, este cam ce a fost baronul George-Eugène Haussmann pentru Paris.

Cum a ajuns la debutul veacului al XIX-lea un parizian get-beget, cu străveche ascendență nobiliară, să administreze atât de eficient un oraș rusesc, port la Marea Neagră?

Căsătorit cu o cocoșată

Orfan de mamă de foarte mic și fără a se bucura de vreun interes din partea tatălui, a fost educat de două mătuși, doamnele de Nesles și de Rastignac, care l-au iubit nespun și s-au străduit să-i asigure o educație exemplară, cu cei mai buni preceptori și cele mai renumite școli.

Armand s-a căsătorit la numai 15 ani cu o domnișoară de 12, Rosalie de Rochecouart Faudoas, care suferea de o malformație, nu foarte evidentă. Imediat după încheierea ceremoniei de nuntă, adolescenții, nefiind nubili, s-au despărțit. Tânărul a plecat în aceeași zi să facă un tur relaxat în Europa, cu preceptorul său alături. Doi ani mai târziu, când a revenit acasă, a găsit-o pe Rosalie

Ducele de Richelieu, cel care a transformat o așezare maritimă modestă într-o bijuterie

cocoșată de-a binelea, diformitate de care era îngrozită și fata, mai ales cu gândul la momentul întrevederii cu soțul. În 1785, la 19 ani, Armand făcea parte din Regimentul de Dragoni al reginei Maria Antoaneta, apoi a devenit prim șambelan al regelui Ludovic al XVI-lea, iar în 1787 și parțial 1788 a călătorit din nou în Europa. Mulți francezi contemporani au comentat voluptatea ducelui de a străbate continentul și prin dezertarea din căminul personal, de lângă o soție infirmă.

Istoria Revoluției Franceze avea însă să i-l răpească tinerei soții pe Armand, înaintea unor eventuale lămuriri edificatoare între cei doi. Altfel, viața de la Versailles, cu spectaculozitatea ei, nu-l amuzase niciodată. Era un bărbat timid cu femeile, bucuros să zăbovească mai mult asupra cărților decât să întrețină conversații de salon.

Țarina Ecaterina a II-a s-a bucurat să poată aduce militari francezi de elită care să lupte alături de Suvorov contra otomanilor și pe care să-i răsplătească generos pentru eforturile lor. Prințul Charles de Ligne, contele Alexandre de Langeron sau ducele de Richelieu, corespondenți permanenți ai țarinei, au participat la campaniile anti-otomane, la cucerirea Ismailului, la 22 decembrie 1790, au devenit generali sau feldmareșali ai armatei ruse, guverna-

tori, au fost recompensați cu pământuri în Crimeea, anexată de Rusia în aprilie 1783 (*Magazin istoric*, nr. 8/2014), cu ordinele „Sfântul Gheorghe” cu spadă de aur sau, după moartea suveranei, „Sfânta Anna”, sub țarul Pavel I.

„Toată lumea este entuziasmată aici de ducele de Richelieu, îi scria Ecaterina baronului Grimm. Să dea Dumnezeu ca el să facă în timp pentru Franța ce a făcut și ce a reprezentat cardinalul de Richelieu, fără să aibă și viciile lui.”

Din dragoste pentru oraș

După escapada din Rusia, ducele se va întoarce totuși la Paris, pentru a-și sluji suveranul, pe Ludovic al XVI-lea. Va merge în misiune diplomatică la Viena, pentru ca în final să se înscrie în armata contrarevoluționară a emi-

Treptele Potiomkin și statuia ducelui, un simbol al orașului

Când își dau întâlnire pe malul Mării Negre, locuitorii Odesei se întreabă: „Ne vedem la Pușkin sau la Duce?” Asta însemnând la statuia marelui poet sau la cea de pe Primorski Bulvar a Ducei, unul singur pentru ei: Armand-Emmanuel de Richelieu, cel dintâi guvernator al orașului, între anii 1803 și 1814. Cei ce au păstrat în memorie scene din Crucișătorul Potiomkin, filmul lui Serghei Eisenstein din 1925, a cărui acțiune se petrece parțial pe Treptele Potiomkin, își amintesc că în susul lor, 192 la număr, se află această masivă statuie a nobilului francez.

Locuitorii orașului știu că lui Richelieu îi datorează primele școli și muzee, iluminatul public, străzile pavate cu bucăți din lava Vezuviului, salcâmi albi de Italia, dar mai ales caracterul internațional al așezării, pentru că guvernatorul a adus acolo oameni din toate colțurile Europei. Italienii au înălțat cele mai multe clădiri, englezii au executat lucrările de canalizare. Opera din oraș n-ar fi existat fără austrieci, în vreme ce navele aparțineau mai ales armatorilor greci. Francezii au înzestrat orașul cu o manufactură de covoare.

FLORENTINA DOLGHIN

Astăzi tinerii proaspăt căsătoriți se fotografiază la picioarele Ducei „lor” și cred că el le poartă noroc, chiar dacă zilnic, când trec grăbiți spre slujbă, poate îl ignoră. Sir Sacheverell Sitwell, călătorul și scriitorul englez care întreprinde un voiaj

în România înainte de Al Doilea Război Mondial (*Magazin istoric*, nr. 12/2014, 1/2015), afirmă în mod eronat despre Richelieu că ar fi chiar întemeietorul Odesei, noua fereastră a Imperiului Rus spre Europa.

Nu, nu el a întemeiat orașul. Ecaterina a II-a, la sfâr-

șitul veacului al XVIII-lea, în cadrul politicii ei expansioniste, confruntate cu pretențiile Imperiului Otoman, a ales locul și anul, 1794, când s-a născut această așezare portuară.

Dar pentru Odesa Armand-Emmanuel-Sophie-Septi-

și, profitând de prezența trupelor ruse în Moldova și Țara Românească, și din aceste provincii. Au apărut astfel pe hartă așezările Kozlov, Rostov pe Don, Tiraspol pe Nistru, Taganrog, Herson etc.

Preocupat de cultivarea pământului, ducele a cumpărat mașini agricole moderne, a încurajat fermele și micile gospodării prospere și, în general, producția agricolă. Îndrăgostit de pitorescul zonei, și-a ridicat între 1808 și 1811 o vilă în stil european, la Ursuf, pe malul Mării Negre, cu o grădină exotică.

Când trupele împăratului francez au intrat în Rusia, guvernatorul a cerut permisiune țarului să ia parte la lupte, dar tocmai atunci a izbucnit o puternică epidemie de ciumă la Odesa. În august 1812 s-au înregistrat 30 de decese provocate de boală, pe care doctorii încă nu o recunoscuseră. Richelieu a instituit carantina, a închis bisericile, bursa, vama, locurile unde se desfășurau procesele penale. Ducele personal, împreună cu o față bisericească, i-a ajutat pe bolnavi și săraci, i-a îngrijit și i-a condus pe ultimul drum. După 66 de zile de carantină, în Odesa ciuma a fost învinsă. Au murit atunci 2.660 de locuitori dintre cei 36.000. Suferința lor l-a legat și mai mult pe nobilul francez de „acest deșert, pentru care știți că am o slăbiciune“.

Mușcătura lui Talleyrand

Richelieu a cerut apoi permisiunea țarului pentru un repaus la Paris, o călătorie cu titlu provizoriu, nu definitiv. A fost condus la plecare, în septembrie 1814, de mulți locuitori ai Odesei, ce îi prețuiau devotamentul și atașamentul față de comunitate. N-avea să mai revină în Rusia. Dar când, patru ani mai târziu, Alexandru I a vizitat Odesa, a rămas impresionat de realizările guvernatorului. În 1828, la porunca țarului, orașul îi va ridica statuia monumentală de pe țărmul mării, realizată de Ivan Martos. Purtând o togă în stil antic, ducele este sculptat ținând în mâna stângă statuetele orașului, cu dreapta arătând spre mare, într-un gest primitor.

Ajuns acasă, unde în acel an, 1814, după abdicarea lui Napoleon la Fontainebleau, urca pe tron Ludovic al XVIII-lea, Richelieu, chemat de monarh, a intrat în vâltoarea viciei politice pariziene. La 24 septembrie 1815, în timpul

celeia de a doua Restaurații, după „Cele 100 de zile“ ale lui Napoleon și bătălia de la Waterloo, din iunie, a fost numit ministru de Externe și președinte al Consiliului de Miniștri, succedându-i lui Talleyrand. Era al doilea prim-ministru din istoria Franței. Cu limba lui ascuțită, Talleyrand s-a grăbit să-l persifleze, să-i compună o epigramă, cu trimiteri la detașarea noului prim-ministru, în tot acest timp învolburat, de problemele concrete ale Franței, detașare datorată evident lipsei din țară. „Nimic de zis. Bună alegere! Este francezul care cunoaște cel mai bine Crimeea“, insinuându-i diletantismul în treburile statului francez. Când a părăsit Cabinetul de miniștri, în decembrie 1821, la 55 de ani, Richelieu nu mai avea de trăit decât câteva luni, până la 17 mai anul următor. A suferit o congestie cerebrală.

Cât despre orașul lui de suflet, Odesa? Arhivele din Franța, Rusia și Ucraina îi păstrează până astăzi corespondența din cei 11 ani în care i-a stat la cârmă. Porto-

franco din 1817, Odesa avea să evolueze rapid. În 1850 era o piață comercială de prima mână. Marc Twain, scriitor și reporter american, care i-a străbătut străzile în 1869, scria, făcând observații despre arhitectura și activitățile așezării: „Odesa seamănă perfect cu un oraș american“. ■

Portul, deschiderea orașului spre lume

granților condusă de prințul de Condé, care, în solda Austriei, Germaniei și Rusiei, a luptat până în 1801 contra lui Napoleon. Abia după înfrângerea acesteia, țarul Pavel I, succesorul Ecaterinei, i-a propus ducelui să se înscrie în armata lui. Va accepta, devenind repede general de corp de armată, dar, în urma unor intrigă, puse la cale de rivali, va fi nevoit să demisioneze.

Doi ani mai târziu, în 1803, țarul Alexandru I îl numea pe ducele de Richelieu, pe care îl prețuia și cu care avea relații de prietenie, guvernator al Odesei și al Novorossiei (*Magazin istoric*, nr. 12/2015, 1/2016), regiune ce trebuia colonizată și populată. „Dragul meu duce, îi scria Alexandru I, la 27 iunie 1802. Îmi cunoașteți sentimentele și marele respect ce vi-l port. Puteți să faceți apel la ele și să luați în calcul cât de mulțumit aș fi să vă văd la Petersburg și să aflu că doriți să vă puneți în slujba Rusiei, căreia i-ați putea fi de mare folos. Fiți încredințat de sincerul meu atașament“.

Astfel și-a înscris numele Armand de Richelieu – ca gestionar al destinului orașului-perlă al Mării Negre, vreme de 11 ani în istoria așezării, pe atunci un sătuc, pe care l-a transformat în capitala unei zone proaspăt smulse de ruși otomanilor. Cu câteva luni înaintea numirii, Richelieu a fost primit de suveran, la Petersburg. Cel din urmă i-a înmănat 10.000 de ruble pentru cheltuielile curente, iar

curând i-a atribuit și o moșie în Curlandia, care și ea producea anual profit.

Mica așezare Hadjibei, viitoare Odesă, avea sub 700 de locuitori și doar case modeste, acoperite cu stuf, nicio instalație portuară, cu atât mai puțin un comerț articulat. Cu banii primiți de la Curtea din Petersburg, Richelieu a început prin a construi două porturi, unul pentru navele ce sosseau din diferite părți ale Mării Negre și Mării de Azov, altul pentru vasele străine venite de la Istanbul și alte orașe îndepărtate, supuse carantinei. I-a înlesnit, cu împrumuturi, pe localnici să-și ridice locuințe, sub promisiunea acestora de a le finaliza în maximum doi ani. Astfel au apărut în scurt timp străzi largi, trasate după un plan prealabil și bordate de copaci, un chei pitoresc, docuri. Odesa a devenit un viguros centru comercial.

O vilă la Ursuf

Conștient că, pentru a fi vizitat și atractiv, un oraș-port are nevoie de taxe și tarife accesibile, de formalități simple pentru intrarea mărfurilor, profitând însă și de bunăvoința țarului Alexandru I, Richelieu a făcut drumuri dese la Curtea

de pe Neva, solicitând facilități de la Ministerul de Finanțe. Mărfurile din port plecau mai departe în Moldova, Țara Românească, Austria, Prusia. Un încăpător depozit le putea păstra 18 luni, fără taxă vamală. Apoi Franța, Austria, Spania, Regatul Neapoleului au socotit necesar să-și numească consuli. Negustorii orașului întrețineau acum relații comerciale nu numai cu cei din Istanbul, ci și cu Arhanghelskul, cu orașele Asiei Mici, Alexandria, Persia, sudul Italiei, sudul Franței.

Richelieu a construit școli primare, gimnaziale pentru copiii ortodocși, un gimnaziu pentru copiii de negustori, un institut mixt pentru fiii de nobili. Curând, gimnaziul s-a contopit cu institutul sub denumirea de liceu, ce va fi vizitat de țar în 1820, când Richelieu părăsise Rusia. Alexandru I a poruncit atunci ca în fața clădirii să fie montat un bust al ducelui, cu inscripția „Richelieu – Odesa recunoscătoare“.

Cum Novorossia era mai mult stepă, Richelieu a chemat pentru popularea zonei coloniști nu numai din Germania, cum făcuse Ecaterina, ci și din Franța, mai ales din Alsacia, din Bulgaria, Principatele Române, Grecia și Armenia.

Din Franța a adus mulți butuci de viță de vie, punând bazele vinificației în Crimeea. În 1807, ministrul rus al Afacerilor Interne, Viktor Kociubei, îi propunea lui Richelieu să aducă în Crimeea creștini din Anatolia

Imagine a vechii Odesa

consacrate zeilor. Este celebru, pentru perioada antică, Panteonul din Roma, construit de Agrippa pe câmpul lui Marte (între anii 25-23 î.H.), dar și Panteonul de la Paris (început în 1758 și terminat în 1789) pe frânturile cărui scrie „Marilor bărbați, patria recunoșcătoare” și care adăpostește mormintele lui Voltaire, Hugo, Rousseau, Zola etc.

Matematicianul și fizicianul francez Blaise Pascal

Parmezan „specialitate italienească de cașaval uscat, care se poate rade mărunț” este un termen cu origine multiplă în română: germ. *Parmesan*, fr. *parmesan*. Cuvântul este destul de vechi la noi, prima atestare (în forma *parmazan caș*) fiind din anul 1754, într-un document publicat de N. Iorga. Cuvântul francez și cel german provin din it. *parmigiano* „din Parma”, așadar la originea îndepărtată a termenului este

rent literar apărut în Franța la mijlocul secolului al XIX-lea, ca reacție la lirismul excesiv al romantismului”, în contexte ca *poezie parnasiană* sau *poet parnasian*, folosit și substantivat de E. Lovinescu, la care apare (*Macedonski e un parnasian, și nu un simbolist*). Teoreticianul acestui curent a fost Théophile Gautier, iar printre reprezentanții săi se numără Leconte de Lisle, Théodore de Banville, José Maria de Heredia, adepți ai

ideii de „artă pentru artă”, care au cultivat o poezie caracterizată prin virtuozități imagistice și formale savante, având ca teme predilecte evocarea grandioasă a civilizațiilor trecute sau a naturii și descrierea strălucirii exterioare a lucrurilor, în special a podoabelor rare și prețioase. Numele curentului provine de la titlul unei antologii de poezie, în trei volume, *Parnasul contemporan* (*Le Parnasse contemporain*), unde termenul *Parnas*, folosit în mod figurat, desemnează „poezia”. La originea îndepărtată se găsește substantivul propriu *Parnas* (gr. *Parnassus*), numele unui masiv muntos din sudul Greciei, care era considerat de către vechii greci sălașul lui Apollo și al Muzelor și care adăpos-

tește într-una dintre depreșiuni orașul sacru Delfi.

*Pascal*¹ este un termen din fizică „unitate de măsură pentru presiune, egală cu presiunea exercitată de un newton pe un metru pătrat” împrumutat din fr. *pascal*, atestat în română în prima ediție a DEX-ului (1975). În franceză, cuvântul s-a format de la numele gânditorului, scriitorului și savantului autodidact Blaise Pascal (1623-1662), cu-

noscut din adolescență pentru studiile sale de geometrie, care observă însă și că presiunea aerului scade odată cu creșterea altitudinii; pentru a demonstra această idee, face experiențe în departamentul Puy-de-Dôme, la baza și în vârful muntelui. Două celebre tratate, scrise în jurul anului 1653 (*Despre greutatea masei aerului* și *Despre echilibrul lichidelor*), sunt publicate postum (1663).

In română există și adjectivul omonim *pascal*², referitor la sărbătoarea creștină a Paștelui, împrumutat din fr. *pascal*, care provine din cuvântul lat. *paschalis*, format în latina creștină de la *Pascha* (gr. *paskha*, ebraic *pasa'h*), numele sărbătorii.

Pasteuriza (a ~) „a încălzi unele lichide (lapte, suc de fructe, vin, bere) la temperaturi între 70°C-85°C și a le răci apoi brusc sub 10°C, pentru a distruge numeroși germeni patogeni” este un împrumut din fr. *pasteuriser*, cu prima atestare în română în lucrarea lingvistului Iorgu Iordan *Limba română actuală* (1943). Verbul a fost creat de la numele lui Louis Pasteur, celebru chimist și biolog francez (1822-1895), care s-a preocupat, printre altele, și de procesele fermentațiilor lactice. ■

Louis Pasteur, pionierul microbiologiei, cu cercetări despre turbare

numele orașului italian Parma, unde se produce acest tip de cașcaval.

Parnasian este un adjectiv, împrumutat din fr. *parnassien* în prima jumătate a secolului trecut, care se referă la un „cu-

Pastila de cuvinte

Chiar dacă cele mai multe eponime sunt substantive și adjective, există și verbe formate de la nume proprii prin figura de stil numită „antonomază”, cum este (a) pasteuriza.

ALTE EPONIME

Academician MARIUS SALA

Pantagruelic este un adjectiv livresc cu sensul „(despre pofta de mâncare sau foame) devorant, extraordinar; (despre ospățuri) foarte bogat”, împrumutat din fr. *pantagruélique*, care are la bază numele giganticului personaj *Pantagruel*, veșnic înfometat și însetat, cuvânt creat de Rabelais din grecescul *pan*, *pantos* „totul” + *gruel* „însetat”. În română, cuvântul *pantagruelic* apare în lucrarea *Pe drumuri de munte* de Calistrat Hogaș (1944). Sinonimul său este *sardanapalic*, format tot de la un nume propriu, *Sardanapal* (adaptare a grecescului *Sardanapallos*) cu sufixul adjectival -ic; co-

Moartea lui Sardanapal, pictura lui Eugène Delacroix, din 1827-1828, aflată la Luvru

pondentul său în franceză este *sardanapalesque*. Ultimul rege asirian, *Sardanapal*, a fost prezentat de autorii greci drept un tiran care a dus o viață de lux și desfrâu și care, învins într-o bătălie cu mezii, se sinucide dând foc orașului Ninive. Conform unor legende, pe mormântul său ar fi fost gravate cuvintele: „Bea, mănâncă, bucură-te de viață!” Prima atestare în română a lui *sardanapalic* este din 1910 (în volumul al II-lea al lucrării *Caleidoscopul* lui A. Mirea de D. Anghel și St.O. Iosif).

Panteon are sensul propriu „monument consacrat me-

moriei oamenilor iluștri ai unei țări (în care se află rămășițele pământești ale acestora)” și sensul figurat „totalitatea oamenilor iluștri dintr-o țară sau din lume”; provine din fr. *panthéon* și a fost atestat cu primul sens în 1799, într-o traducere din franceză aflată în manuscris la Biblio-

teca Academiei, iar cu al doilea sens figurează în *Dicționar enciclopedic ilustrat* de Ion-Aurel Candrea și Gh. Adamescu (1931). În franceză, cuvântul a fost împrumutat

Pantagruel, în viziunea lui Gustave Doré (1832-1883), pictor și ilustrator, de la vârsta de 15 ani, al operelor lui Rabelais și Honoré de Balzac

Panteonul din Roma, clădire construită din beton

din numele propriu latinesc *Pantheon*, cu corespondentul grecesc *Pantheion* (format din *pan-* „tot” + *theos* „zeu”), cuvinte care desemnau temple

rivalei prestigiul, să o vadă părând Curtea nu în culmea gloriei, regretată și admirată, ci umilită, hulită și stigmatizată. Pentru a-i distruge acest prestigiu, s-a folosit de nobilul Guy Chabot, baron de Jarnac. Tânărul Jarnac se scălda într-un lux suspect de mare în comparație cu vârsta și mijloacele sale financiare, fiind pe punctul de a se măsura cu un favorit regal. Curiozitatea a iscat, firesc, mai întâi întrebări, apoi zvonuri.

Delfinul Henric I-a chemat pe Jarnac, chestionându-l cu privire la sursa traiului său pe picior mare. Tânărul naiv, în dorința de a se justifica, a explicat sincer și liniștit că toată situația sa se datora numai bunătații mamei vitrege, a doua soție a tatălui, care i-a pus la dispoziție mijloacele de a străluci la Curte. Cum cuvântul francez care o desemnează pe „mama vitregă” (*belle-mère*) este folosit și pentru calitatea de „soacră”, atât i-a trebuit Delfinului Henric, pentru a fabrica dintr-o confuzie sau o coincidență de cuvinte... un alt zvon: Jarnac este amantul soacrei sale. În felul acesta, familia ducesei d'Étampes era din start condamnată, mama și fiica împărțindu-și iubirea aceluiași bărbat, care le era ginere și soț! Rușinoasă situație! Oricare ar fi fost adevărul, ca amant al mamei vitrege sau al soacrei, Jarnac era și el condamnat ca imoral, motiv pentru care l-a declarat public pe autorul unui astfel de zvon drept „mincinos, prost, rău și laș”.

Curtea îl cunoștea pe autor, iar Henric nu putea tăgădui paternitatea afirmației sale ireponsabile, nici nu se putea ascunde. Rangul îi interzicea să se bată cu un simplu baron. De aceea a cerut un cavaler menit să-i apere cu spada cauza și onoarea. Acesta a fost un spadassin robust, care înregistrase deja în palmaresul său câteva victime pe terenul de duel, François de Vivonne, sire de La Châtaigneraie. El a susținut afirmația Delfinului, arătându-se gata să o spună și cu spada, încredințându-se judecății lui Dumnezeu. Jarnac a primit provocarea și și-a asumat rolul de cavaler al ducesei d'Étampes.

Scandalul repunea în drepturi practica duelului judiciar, la care se renunțase, după ce fuseseră dovedite unele erori cărora le căzuseră victime oameni nevinovați, din simplul motiv că le erau inferiori fizic sau ca pregătire la scrimă adversarilor. A fost nevoie de câteva morți tragice pentru a se ajunge la concluzia că totul era o chestiune de... noroc, și nu de Providență. Aparițiile îl dezavantajau net pe Jarnac, un tânăr

Guy de Chabot, baron de Jarnac, portret de Léonard Limousin

firav și delicat, în comparație cu atleticul La Châtaigneraie.

Încondeiat de Delfin cu epitetul de muieratic, Jarnac avea nevoie de mai mult decât de o lecție. Insultele sale la adresa Delfinului îl făcuseră să treacă la Curte drept o persoană indezirabilă, iar moartea lui devenise o necesitate... politică.

Tatăl, regele Francisc, a interzis duelul. Cu inima sfâșiată între iubirea și slăbiciunea față de favorita sa și afecțiunea – uneori cam îndoielnică – față de fiu, regele s-a opus categoric unei înfruntări care scindase deja Curtea în două partide.

Dar, după niciun an, la 31 martie 1547, Francisc închidea definitiv ochii la Rambouillet.

„Regele a murit! Trăiască regele!” Duelul dintre Jarnac și La Châtaigneraie putea începe.

În ciuda constituției sale firave, Jarnac avea exercițiul armelor, antrenându-se constant în sala de scrimă în compania unui maestru italian, Caize, care îi dezvăluise secretul unei lovituri.

Disputa a fost urmărită de rege, flancat de Diane de Poitiers și de Caterina de Medici, de la o tribună special amenajată la Saint-Germain-en-Laye și arbitrată de un tribunal de onoare prezidat de conetabilul de Montmorency. Cei doi adversari luptau cu spade cu două tășuri și scuturi, protejați de coifuri și de câte o armură care le acoperea doar trupurile. Se renunțase la genunchiere, pentru a lăsa dueliștilor mai multă libertate în mișcări, astfel că Jarnac, agil ca o felină, era avantajat de suplețea sa, în comparație cu masivitatea adversarului. A parat loviturile acestuia și a reușit să-i taie genunchiul lui La Châtaigneraie, printr-o lovitură prin spate, punând capăt luptei (*Magazin istoric*, nr. 2/2011).

De voie de nevoie, regele Henric a recunoscut victoria lui Jarnac, asigurându-l că onoarea i-a fost redată. La Châtaigneraie, lezat în orgoliu, a preferat moartea dizgrației regale. Așa că și-a smuls bandajele, sângerând până la moarte.

Confruntarea Jarnac-La Châtaigneraie a legitimat duelul în Franța, transformându-l într-o modă periculoasă, care a secerat viețile a zeci, sute sau chiar mii de gentilomi pe parcursul unei jumătăți de secol. Sub îndrumarea maeștrilor italieni, s-a născut în Franța o nouă „specie”: *rafinatul*. Nu era un monden, ci un duelist sălbatic, pentru care apărarea cu orice preț a onoarei devenise o profesie. ■

Stampă de epocă înfățișând lupta dintre La Châtaigneraie și Jarnac (<http://gallica.bnf.fr/>)

„AFACEREA JARNAC” DISPUTA CARE A LEGITIMAT DUELUL ÎN FRANȚA

CORNELIU ȘENCHEA

● Războiul favoritelor ● Urmările unui zvon tendențios ● Un curtean sfidează un prinț ● Secretul unei lovituri ● O carieră pecetluită și... o modă periculoasă

Istoricul Georges Bordonove, într-o biografie consacrată lui Henric al II-lea al Franței (1547-1559), remarcă amar: „Destinul a vrut ca domnia acestui rege să înceapă și să se încheie la fel: printr-un duel cu deznodământ tragic”. Și mai mult... printr-un duel în care regele a fost cel învins. În primul, indirect prin cavalerul său, în al doilea, personal, în arena turnirului, din cauza unui stupid accident, după o zi în care norocul de campion în lupta cu lancea îi surâsese, ca în atâtea rânduri, din plin. Între cele două evenimente tragice, domnia sa a fost un șir aproape neîntrerupt de victorii. Dar, în ultimii ani ai tatălui său regele Francisc I (1515-1547), Delfinul Henric nu promitea o domnie de bun augur.

I-a fost dat regelui Francisc să descopere în energicul Delfin un prinț iresponsabil și imatur, predispus intrigilor de Curte, pe care în loc să le potolească, le înțețea, ca prizonier al capriciilor iubitei sale, Diane de Poitiers.

Deși boala regelui anunța apusul carierei de curtezană și favorită regală a Annei de Pisseleu, ducesă d'Étampes, Diane nu mai avea răbdare să asiste pasivă la părăsirea Curtii de către aceasta, odată cu moartea regelui. Nu! Dorea să-i distrugă

tronicii, singurul aparat care a rămas la stadiul electromecanic era telefonul.

Deja, academicianul Emil Condurachi atrăgea atenția, într-un articol publicat în *Scânteia* din 17 aprilie: „Nu a venit oare momentul să se negligeze în favoarea acestor noi cunoștințe tehnico-științifice «balastul» vechii culturi, deși constituie punctul de pornire al studiului omului și al societății umane? Chiar dacă acest lucru nu este întotdeauna afirmat în chip răspicat, sunt destul de numeroși aceia care, acordând științelor exacte și tehnicii un primat incontestabil, nu ar șovăi să lase pe seama dicționarelor de lucruri moarte tot ce depășește limitele acestei activități multilaterale și absorbante [...] S-a spus adeseori, și pe drept cuvânt, că matematica oferă o splendidă gimnastică intelectuală. Niciodată însă un adevărat matematician nu a considerat că se poate lipsi de cunoașterea celorlalte forme ale culturii umane.“

Se instituie ordinul și medalia „Tudor Vladimirescu“, care se vor conferi persoanelor care prin participarea la lupta revoluționară au adus o contribuție de seamă la câștigarea libertăților democratice, la instaurarea orânduirii socialiste, la construcția socialismului. Ordinul are cinci clase, medalia două.

Se reconsideră și trecutul. La 17 martie Mircea Malița scrie în *Scânteia* despre Titulescu la împlinirea a 25 de ani de la moartea lui. Anterior semnaseră articole fostul ambasador sovietic A.I. Maiski și jurnalista franceză Geneviève Tabouin. Cu o zi înainte, s-au dezvelit o placă comemorativă pe casa fostului diplomat din Șoseaua Kiseleff nr. 47 și un bust la Facultatea de Drept.

La 15 martie, a avut loc ședința inaugurală a Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale (A.D.I.R.I.). Cele trei domenii de studii abordate erau: dreptul internațional, relațiile internaționale și istoria relațiilor internaționale și a diplomației românești. Președinte de onoare a

Dezvelirea plăcii comemorative pe casa lui Nicolae Titulescu

fost ales Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri. Președinte era Traian Ionașcu, directorul Institutului de cercetări juridice, iar vicepreședinți: Corneliu Mănescu, ministrul de Externe, Grigore Geamănu, secretarul Consiliului de Stat, acad. Constantin Daicoviciu, membru al Consiliului de Stat; Mircea Malița, adjunct al ministrului de Externe, era secretar

general. Ca președinți ai birourilor secțiilor au fost aleși: Mihail Ghelmegeanu (secția de drept internațional); George Macovescu (secția relații internaționale); acad. Andrei Oțetea (secția istoria relațiilor internaționale și a diplomației românești). S-a adoptat și propunerea ca Asociația să se afilieze la Asociația de drept internațional. La 25 martie, sub egida A.D.I.R.I., la Institutul de istorie „Nicolae Iorga“ cercetătorul principal Dan Berindei prezintă comunicarea *Acțiuni de natură diplomatică ale emigrației revoluționare române (1848-1856)*.

La 31 martie, o delegație formată din acad. Andrei Oțetea, directorul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga“, prof.univ. Ștefan Pascu, prof.univ. Vasile Maciu, membri corespondenți ai Academiei, și Cornelia Bodea, cercetător principal, a plecat în S.U.A., unde va participa la Bloomington la conferința „Forțele de integrare și dezintegrare în monarhia austro-ungară“.

Ne părăsesc, la 9 martie, academicianul Duiliu Marcu, președinte de onoare al Uniunii Arhitecților din România, și la 22 martie sculptorul Constantin Baraschi.

În fața Ateneului – semnalează *Scânteia* – este amplasată, fără rost, o statuie a unor sportivi, în vreme ce bustul lui George Enescu stă lângă poartă, în spatele unor reflectoare. Se lucrează, cu multă operativitate, la repararea unei mari porțiuni din Magistrala Nord-Sud. Doar că respectiva magistrală fusese dată în

Kirk Douglas cu soția, la București

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

„E primăvară? Adevărată primăvară? Pare că osia Pământului s-a înclinat generos către Soare, aducând echinocțiul într-un punct calendaristic altădată nins. Sub cupola înălțată brusc, albastru, aerul e dulce și bănuț de presimțiri vegetale. Crește semet, scăpat de obsesii hibernale, firul de iarbă. V-ați plimbat în amurg pe lângă copacii de lângă Universitate? Năpădiți de vrăbii, sunt ca niște stupi și vibrează muzical“ – scrie, plin de poezie, autorul unui eseu intitulat Mărțișor în contrapunct, publicat în ziarul Scânteia din prima zi a lunii martie. După un februarie neobișnuit de primăvăratec – ce a adus în Delta Dunării primele stoluri de păsări migratoare, între care și rața neagră, a cărei prezență nu mai fusese semnalată la noi de 40 de ani –, la 15 martie în Capitală era lapoviță și ninsoare. Spre sfârșitul lunii, mai devreme decât în alți ani, înfloresc magnoliile.

Încep să apară primele semne ale scurtei perioade de „reformă“ de la începutul epocii Ceaușescu. Presa explică prevederile Hotărârii privind construirea de locuințe proprietate personală. Acestea pot fi ridicate doar în orașul unde solicitantul își are reședința. Se vor constitui oficii pentru construirea de locuințe proprietate personală. Statul acordă în folosință veșnică, fără plată, terenul pe care se va construi locuința respectivă. De asemenea, se acordă împrumuturi pe termen lung, până la 15 ani, cu dobândă mică, de 1% anual, și o bonitate celor care depun ca avans peste 30%. În cazul locuințelor în imobile cu număr mic de apartamente, cu grad sporit de confort, suma care trebuie depusă inițial sporește de la 30% la 40% din valoarea locuinței. C.E.C. pune la dispoziția populației un nou instrument de economisire: libretul de economii pentru construirea de locuințe, cu valoare fixă de 5.000 lei. Dobânda era de 3,5% pe an.

Din 5 aprilie, ziarul Scânteia apare în șase pagini, cu excepția zilei de luni, când are tot patru pagini. Costul unui exemplar

rămâne neschimbat: 30 bani. *România liberă* i-o luase înainte: ziarul apărea de trei ori pe săptămână, miercuri, vineri și duminică, în șase pagini. La 3 aprilie se anunța că, în curând, va publica zilnic rubrica „Mica publicitate“. Prima oară rubrica ocupa jumătate din pagina 4 în ediția din 16 aprilie.

Știri din presa de acum 50 de ani anunțau invenții devenite azi bunuri de larg consum. O întreprindere electronică japoneză a pus la punct un televizor tridimensional. Imaginile sunt captate pe două canale, suprapunându-se cu ajutorul unor ochelari polarizanti, care permit telespectatorului să vadă imaginile cu un pronunțat efect în relief. Drumul unei scri-

sori este uneori lung. Prin cuplarea unui sistem de copiat pe cale electro-fotografică cu altul de transmitere la mari distanțe, s-a putut trimite o scrisoare cu lungimea de 2,40 m la o distanță de 6.000 km în doar un minut. Un nou sistem, numit fonovid, de fapt un simplu disc, dă naștere concomitent și sunetelor și imaginilor. Acestui sistem i se prevăd perspective largi de folosire în învățământ. În era elec-

Între 15-22 martie s-a desfășurat recensământul populației

Povestea vorbeii

Împăratul Traian (primul din dreapta), așa cum apare pe Columnă

VICTOR IONESCU

Istoricii noștri mai vechi – Hasdeu, Onciul, Xenopol – și după ei toți istoricii importanți îi considerau pe regele dac Decebal (87-106) și pe împăratul roman Traian (98-117) – respectând și tradiția – deopotrivă și metaforic drept întemeietori ai neamului românesc, asemănare prin copiere cu dubla fundare a romanilor prin Romulus și Remus, cei alăptați de faimoasa „lupa capitolina“.

Considerându-l pe Traian un valoros general și un bun principe (nu despot!), ei ignorau totuși că împăratul roman de origine hispanică era un moralist și un exponent al umanismului în politică și, prin aceasta și prin poziție, un legiuitor și o sursă de drept.

Lui Traian îi datorăm expresia „nec nostri saeculi est“ („nu corespunde veacului nostru“), prin care el promova acum 1.900 de ani (în anul 111) conceptul de „humanitas“, care însemna respectarea demnității omului și recunoașterea legăturilor dintre individ și colectivitate. Din secolul al IV-lea împărații romani vor fi inclus în titulatura lor și expresia „Humanitas nostras“. Prin butada lui, Traian se pronunța împotriva justiției bazate pe acuzații anonime, care a devenit un principiu fundamental al dreptului roman

(drept codificat practic abia în secolele IV-VI, mai ales prin împărații Theodosius I, 379-395, și Iustinian, 527-565, valabil până astăzi în Europa civilizată).

Desigur, împăratul Traian se referea atunci la acuzațiile anonime împotriva unor cetățeni romani care ar fi acceptat sau ar fi adoptat creștinismul, pe atunci ultima inovație în materie religioasă. În Imperiul Roman de maximă extindere al lui Traian, care adăugase moștenirii sale Arabia, Armenia, Asiria, Dacia și Mesopotamia (fiind ultimul lider-cuceritor

folosință cu un an înainte. Bucureștenii așteaptă în stații, în plus față de cât ar fi normal, câteva sute de mii de ore pe zi. Un traseu care ar trebui parcurs, teoretic, în 10-12 minute se parcurge practic și într-o oră. Printre soluțiile propuse: crearea unei benzi de circulație exclusiv pentru mijloacele de transport în comun. Comisia de circulație a Sfatului popular al Capitalei stabilește ca pe Bulevardul Gheorghe Gheorghiu-Dej, 1848 și Magheru, banda de lângă bordură să fie rezervată exclusiv mijloacelor de transport în comun.

Sânziana Pop scrie despre păpuși. „Cele ieftine sunt bolnave. Capul e enorm, cu trăsături nediferențiate, o enormă bilă de plastic tumefiat apasă un corp de pitic, cu mâini și picioare prea scurte. Hainele, nici măcar tivite pe margine nu sunt, se desiră pur și simplu, iar culorile sunt mohorâte – gri, maro și bej. Cu 12 lei cumperi păpuși din carton presat, păpuși maro (ten maro, păr maro, ochi maro), cu gura strânsă, boțită, cu nasul turtit și gata de ceartă [...] Există păpuși cu păr, mai frumoase. Frumos coafate și îmbrăcate cu gust. Dar și pe acestea le-a speriat cineva, au o privire halucinantă, holbată, să nu le dai copiilor noaptea.”

Cronica dramatică analizează noua piesă a lui Aurel Baranga, *Sfântul Mitică Blajinul*. Pentru cei care nu-i cunosc subiectul, să îl rezumăm pe scurt. Mitică descoperă, în momentul când este scos la pensie de un șef slugarnic, care, pentru a se pune bine cu un șef mai mare, numește în locul lui un imbecil, „că în societatea noastră dreaptă, socialistă, mai există șefi ce abuzează de putere, demagogi și carieriști”. Tocmai acest lucru i-l reproșează cronicarul autorului. Dacă nu „era călcat pe bătătură”, Mitică s-ar fi mulțumit, încă 20 de ani, cât trecuseră până atunci, să tacă, în loc să ia atitudine? „Există la noi foarte mulți oameni, poate mai puțin sfinți și sigur mai puțin blajini (ceea ce

e cât se poate de bine!), care nu 20 de ani, dar nici măcar 20 de zile n-ar fi tolerat astfel de apucături ca acelea pe care, pe bună dreptate, le denunță Mitică”.

Criticând dorința actorilor de a ajunge cu orice preț în București, ziarista întreabă: „Ce au făcut în această ultimă stagiune Gilda Marinescu sau Virgil Ogășanu, după ce fiecare din ei înregistrase substanțiale succese pe scenele

teatrelor din Timișoara și Piatra Neamț? Ce face de câțiva ani Lucia Mureșan – după câteva frumoase succese la Naționalul din Cluj – altceva decât un comperaj anost la televiziune?”

Mai mulți telespectatori au scris redacției cerând ca ora de închidere a programului să fie respectată, căci de multe ori emisiunile se întind până la miezul nopții.

În martie, la cinematograful „Patria” are loc premiera filmului *Răscoala* (scenariul: Petre Sălcudeanu, regia: Mircea Mureșan; în distribuție: Ilarion Ciobanu, Nicolae Secăreanu, Ernest Maftei, Ion Besoiu, Constantin Codrescu, Emil Botta, Sandu Sticlaru, Colea Răutu, Ștefan Mihăilescu-Brăila), iar în aprilie cea a peliculei *Haiducii*, în regia lui Dinu Cocea, după scenariul scris de Eugen Barbu, Nicolae Mihail și Mihai Oprea. În distribuție: Ion Besoiu, Marga Barbu, Amza Pellea, Toma Caragiu, Forj Etterle, Alexandru Giugaru, Ion Finteșteanu, Marin Moraru, Draga Olteanu. În luna aprilie sosesc la București Sarita Montiel și Kirk Douglas, cu soția.

La 5 aprilie s-a înapoiat de la Chișinău echipa de juniori a României, care a susținut un joc cu formația U.R.S.S., scor 1-0 pentru gazde. S-au remarcat Dumitrache și Vigu.

Și să încheiem într-un ton vesel. La Londra își desfășoară activitatea Societatea internațională a Pământului Plat. Fondatorul acesteia, Samuel Shenton, afirmă că persoana care străbate Pământul în linie dreaptă, va ajunge la marginea lui, unde va da peste o barieră solidă de gheață. De asemenea, a calculat că Soarele se află la o distanță de... 50 km de Pământ. ■

Într-un mijloc de transport în comun

periu îndată ce a fost publicată (afișată în Forum). Decizia devenea un precedent legal, iar textul ei a stat aproape 150 de ani la baza jurisprudenței romane. Hadrian, văr și fiu adoptiv al lui Traian, hispanic și el, a confirmat ca împărat (117-138) jurisprudența lui Traian, cerându-i în 122-123 proconsulului Asiei, Minucius Fundanus, să nu-i transforme pe creștini în ținte ale unor atacuri pe baza unor acuzații false: „Dacă locuitorii din provincia ta vor putea susține în chip lămurit plângerea lor contra creștinilor, în așa fel ca să poată răspunde și înaintea tribunalului, să se îndrepte numai contra acestora. Dacă cineva aduce vreo învinuire și arată că unii au săvârșit ceva împotriva legii, să dispui potrivit cu gravitatea delictului. Dar, pe Hercule!, dacă cineva ar propune ceva din calomnie, fii atent asupra răutății acesteia și caută ca ea să fie răzbunată“.

Practic, în epoca lui Traian, deși creștinii erau considerați potențiali trădători, pentru că nu aduceau jertfe zeilor și nu practicau cultul împăratului, nu au existat persecuții sistematice împotriva acestora. Când Plinius îi scrie că „acești creștini sunt numeroși“, Traian precizează că „acei creștini nu trebuie căutați din oficiu («conquerendi non sunt»)“, dar și că cei ce mărturisesc religia creștină trebuie condamnați la moarte în timp ce aceia care o reneagă trebuie eliberați.

Martiriul Sfântului Ignatius

Persecuțiile au început cu adevărat abia la jumătatea secolului al II-lea. Acuzați că ar fi amenințat „Pax Deorum“, creștinii au devenit țapi ispășitori pentru flagelurile epocii: foamete și molime. Violențele anticreștine majore s-au produs abia în timpul împăraților Antoninus Pius (138-161) și Marcus Aurelius (161-180). Actele martirice din secolele II-IV încep cu acela al Sfântului Policarp, episcopul Smyrnei (azi Izmir, Turcia), petrecut în anul 155. Ce e drept, Policarp era episcop încă din 106, de pe vremea lui Traian, dar martiriul său a intervenit abia sub Antoninus Pius.

Într-o epistolă către efesieni, Sfântul Ignatius, episcopul Antiohiei, scria că, în drum spre Roma, i-a fost în 106 oaspete lui Policarp de Smyrna. De altfel, din Troia, i-a și scris acestuia o scrisoare de mulțumire. Ajuns la Roma, Ignatius a suferit martiriul, unic pe vremea lui Traian. El a fost dat pradă animalelor sălbatice, în Colosseum, la una dintre multele gale de jocuri de circ dedicate în anul 106 victoriei definitive a lui Traian asupra Daciei. În epistola către creștinii romani Ignatius a scris: „Mor de bunăvoie pentru Dumnezeu. Lăsați-mă să fiu mâncarea fiarelor prin care pot ajunge la Dumnezeu. Sunt grâu al lui Dumnezeu și voi fi măcinat de dinții fiarelor, ca să fiu găsit pâine curată a lui Hristos“.

Episcopul Justin a fost martirizat la Roma în 165, iar la Smyrna a avut loc un prim pogrom al creștinilor în 167. După fapte asemănătoare, la Lugdunum (Lyon) și Vienna (Vienne), ambele în Galia, creștinii au devenit ținta predilectă a violenței mulțimilor pe întreg cuprinsul Imperiului Roman. Era în mod clar o atitudine care „nu corespundea secolului“ lui Traian, Princeps Optimus. ■

Împăratul bizantin Iustinian

Marcus Aurelius

al statului roman multicontinental și multietnic), creștinismul nu era acceptat, deși panteonul oficial greco-roman era tot mai amplu și mai cosmopolit.

În acest imperiu, care măsoara 2.735.000 km², creștinii au depășit rapid ca organizare multe religii existente. În primul secol creștin, până la Traian, s-a constituit corpul ierarhic al clericilor, care-i conduceau pe credincioșii de rând. În anul 180 scriitorul păgân Celsus constata că principala sursă a puterii creștinilor era „structura socială omogenă”. În vremea lui Traian creștinismul s-a răspândit cu o viteză uluitoare din Palestina, Siria, Asia Mică și Grecia, spre nordul Africii (Egipt, Tunisia, Mauretania și Numidia) și Europa (Galia, Dacia, Hispania și Moesia). Plinius cel Tânăr (61-113), scriitor și om politic, nepot al lui Plinius cel Bătrân (23-79, savant, istoric, filosof, autor al primei enciclopedii – *Historia Naturalis* – în 37 de cărți, ucis de erupția Vezuviului pe când o studia), care a înființat școli și biblioteci pe banii lui, a avut multe funcții publice sub împărații Domițian (81-96) și Traian. Ultimului i-a dedicat și un „panegyricus”, citit în Senat.

Plinius cel Tânăr îi scria lui Traian în calitate de „legatus augusti” în provincia Bithinia-Pont că „această superstiție contagioasă [creștinismul – *n.n.*] s-a răspândit nu numai în orașe, ci și prin sate. Pare posibil totuși s-o ținem în frâu și s-o vindecăm”. Parcă în replică, Tertullian, scriitor creștin din același secol al II-lea, scria: „Noi abia am venit și am pătruns peste tot, în cetăți, insule, forturi, orașe, săli de întrunire, chiar și în taberele militare, triburi, consilii urbane, Palat, Senat și Forum. Nu v-am lăsat decât templele”.

Hadrian

De la Plinius cel Tânăr au rămas nouă cărți de *Epistulae* (Scrisori) și o corespondență oficială, plus scrisori personale către Traian: *Epistulae ad Traianum Augustum*. Rapoartele sale de guvernator și scrisorile amicale către împărat sunt în număr de 122 (incluzând și răspunsurile lui Traian) și datează din 111-112. Plinius se referă adesea la persecutarea creștinilor care, deși sub Traian au beneficiat de toleranță, au continuat să fie „dușmani” în ochii opiniei publice. Plinius explică faptul că acești creștini nu sunt imorali cum erau

Sfântul Policarp, episcopul Smyrnei

acuzati: „Ei cântau un imn pentru Hristos, mâncau împreună, jurau să nu fure și să-și respecte cuvântul dat; în schimb refuzau să aducă jertfe zeilor”.

Traian a exercitat față de creștini o represiune limitată, pentru a evita tulburările sociale. „Creștinii – spune același Plinius – sunt populari și au adepți în toate categoriile sociale, la orașe și sate”. Într-un alt raport Plinius notează că unii dintre cei ce abjuraseră („lapsi”) reveneau la practicile creștine. Plin de tact, Traian recomandă cruțarea acelor „lapsi”. Fără a stabili o regulă generală, împăratul preciza că niciun creștin nu trebuia urmărit dacă fusese denunțat prin acuzații anonime, „care nu mai corespund veacului nostru”.

Valabilă la început numai pentru provincia Bithinia-Pont, indicația a devenit obligatorie pentru toți guvernatorii din im-

Sovieticii au dispus doar de un singur agent care a reușit să ocupe o funcție ministerială într-un guvern britanic. În 1980 un defector din serviciile secrete cehoslovace i-a dezvăluit numele: John Stonehouse; făcuse parte din Cabinetele Wilson dintre 1964-1970. Un alt defector ceh împărtășise suspiciunile lui în privința lui Stonehouse încă din 1969, dar MI5 îl informase pe Wilson, după discuții cu Frolik și Stonehouse, că nu erau dovezi că acesta ar fi transmis date cehoslovacilor. În 1974, confruntat cu serioase probleme financiare, Stonehouse și-a abandonat soția, și-a înscenat sinuciderea și a fugit cu amanta în Australia. Urmărit și readus în Anglia, a fost condamnat în 1976 la șapte ani închisoare. După ce a ieșit din pușcărie, a scris un roman de spionaj, al cărui erou era recrutat de cehoslovaci după ce îi întinseseră o capcană amoroasă în timpul unei vizite făcute în Cehoslovacia în anii '50. Cum mărturia defectorului ceh nu putea fi utilizată într-un proces, Margaret Thatcher a fost de

acord să nu fie judecat. Peste alți 25 de ani dosarul lui a fost dat publicității în Cehia. Numele lui de cod era „Kolon“ („Colonistul“, o referire la cei doi ani pe care îi petrecuse în Uganda). Cehoslovacii au fost însă dezamăgiți de informațiile pe care le-a furnizat după ce a devenit membru al Cabinetului.

Potrivit lui Gordievski, departamentul său, informațiile politice, dirija jumătate de duzină de agenți și peste o duzină de contacte confidentiale, dar cu rezultate modeste. Principalii săi agenți, Jack Jones, lider sindical, și Bob Edwards, parlamentar, nu produceau mare lucru. Primul fusese activ între 1964 și 1968 și, deși reactivat ulterior, nu se mai întâlnea cu ofițeri de legătură și nu aducea informații. Cea mai mare parte a rapoartelor

furnizate de departamentul informații politice de la Londra se bazau nu pe surse secrete, ci pe informații de presă și conversații cu ziariști și oameni politici.

Printre cei mai importanți agenți ai sovieticilor din acei ani s-a numărat Geoffrey Prime, fost ofițer al Agenției

Guvernamentale de Comunicații (GCHQ; răspunde de procurarea informațiilor prin mijloace electronice și interceptarea comunicațiilor, SIGINT; spargerea codurilor și cifrurilor străine și protejarea celor britanice). În vara anului 1982 el a fost arestat sub acuzația că abuzase sexual minore. A ieșit atunci la iveală cariera lui ca agent sovietic. Soția lui a predat poliției cifruri de unică folosință, instrucțiuni pentru realizarea micropunctelor și 26 scrisori trimise către Berlinul de Est. El a recunoscut că rupsesse contactul cu KGB după ce părăsise GCHQ în septembrie 1977, dar fusese contactat telefonic în aprilie 1980. S-a dus la Viena la o

întâlnire cu un ofițer sovietic, luând cu el microfilme și note realizate în ultimele șase luni de serviciu.

Prime a purtat discuții cu sovieticii la bordul unui vas de croazieră, fiind ținut separat de ceilalți pasageri, până în ultima seară, când a fost invitat la masa căpitanului și a fost prezentat drept un om de afaceri britanic. A fost întrebat de ce a demisionat din GCHQ și dacă ar putea reveni asupra demisiei. A mai urmat o întâlnire în Berlinul Occidental, după care KGB a întrerupt contactul cu el. În noiembrie 1982 Prime a fost condamnat la 38 de ani de pușcărie. La interogatoriile care au urmat, ofițerii din Departamentul K (contraspionaj) au fost surprinși să descopere cu câtă lipsă de înțelegere fusese tratat Prime de sovietici. Astfel, la o întâlnire care a avut loc la Viena,

Arkadi Guk (alături de soție), rezidentul KGB care a ratat recrutarea...

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Singurul ministru britanic, spion al Estului ● Își înscenează moartea și fuge cu amanta în Australia ● Rapoarte secrete pe surse publice ● Arestat pentru abuzuri sexuale cu minore ● Plictiseala celui care asculta secretele cifrului britanic ● Cum au refuzat sovieticii să recruteze singurul ofițer de contraspionaj care se hotărâse să trădeze Marea Britanie ● Marea surpriză, femeile ofițeri de contraspionaj

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Probabil că pentru cei mai mulți dintre pasionații de istoria spionajului rămân cu impresia că sovieticii au dat lovituri mult mai grele britanicilor. Contribuie la această impresie mai mulți factori. În primul rând, mult popularizată (chiar de britanici!) poveste a rețelei celor cinci de la Cambridge. Vânatoarea membrilor rețelei s-a încheiat abia în timpul primului mandat ca prim-ministru al lui Margaret Thatcher. Mai întâi, în noiembrie 1979 a fost făcut public numele celui de al patrulea membru al rețelei, Anthony Blunt. Iar în 1982, pe baza informațiilor oferite de Oleg Gordievski, a fost identificat ca al cincilea membru John Cairncross, care recunoscuse mai demult că făcuse spionaj în favoarea U.R.S.S., dar MI5 nu făcuse legătura cu celebra rețea.

Un alt element îl poate constitui permanenta lamentație a serviciilor secrete britanice, care subliniau mereu că nu dispuneau de suficiente mijloace și suficienți oameni pentru a face față numărului mare de spioni din blocul sovietic. Dar așa procedează toate serviciile secrete din lume.

Cum au stat lucrurile în realitate? Greu de spus fără un acces deplin la arhive și chiar și atunci ar trebui să fim prudenți, știind câte capcane ascund arhivele serviciilor secrete.

Logica ne îndeamnă să credem că dacă Occidentul a câștigat, în final, competiția Războiului Rece, atunci același lucru s-a întâmplat și în confruntarea dintre serviciile de informații. Cam în același sens merg și mărturiile ofițerilor de informații din U.R.S.S. care au ales să rămână în Lumea liberă.

Britanicii au dispus, în acest sens, de o sursă de primă mărime: Oleg Gordievski. A fost șeful liniei PR (informații politice) în cadrul rezidenturii KGB de la Moscova, adjunct al șefului rezidenturii și puțin a lipsit să nu fie numit în fruntea acesteia. Din respectivele poziții a avut acces la aproape toate secretele spionajului sovietic în Marea Britanie.

a rechemat toți „ilegalii” din Marea Britanie; era pentru prima oară în istoria KGB când se întâmpla așa ceva. Expulzarea a 31 de ofițeri de informații sovietici din Marea Britanie, după ce Gordievski a reușit să fugă din U.R.S.S., a paralizat și mai mult acțiunile sovieticilor.

Printre metodele utilizate de contra-spionajul britanic în lupta cu spionii Moscovei, Christopher Andrew (*The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5* – Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5 –, Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII + 1032 pp.) enumeră și utilizarea femeilor în echipele de filaj și supraveghere. Sovieticilor, neobișnuiți cu așa ceva, le-a trebuit o vreme să se dezmeticească. De asemenea, o mai strânsă conlucrare cu MI6, pe teritoriul britanic, s-a dovedit extrem de profitabilă. Un mare impact au avut și blocarea acordării de vize

pentru ofițerii de informații despre care se știa că aveau o mare experiență, ca și limitarea numărului personalului diplomatic sovietic pe teritoriul Marii Britanii. Doar cu ofițerii GRU s-au purtat cu mai mare blândețe, pentru a evita represaliile sovietice față de atașatii militari britanici numiți la post la Moscova.

Spre finalul Războiului Rece, o mai mare preocupare provocau spionii chinezi. Erau 500 de diplomați la Londra, câteva mii de studenți și nenumărate delegații care vizitau capitala britanică. Dar, potrivit unui raport guvernamental, niciodată China, care nu era percepută ca un adversar al NATO sau al Marii Britanii, n-a reprezentat o amenințare de talia celei pe care o constituiau U.R.S.S. și cele-

alte state din Tratatul de la Varșovia.

(Va urma)

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 mai 2016, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– În ce gară românească au încercat autoritățile imperiale austro-ungare să îl aresteze pe Vasile Stoica?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna februarie 2016 este:
Claude Anet

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **domnul Constantin Scarlat, din Sibiu**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2016.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București**

ofițerul sovietic s-a arătat plictisit, în ciuda informațiilor confidențiale pe care el le furniza. Păreau lucruri atât de stranii, încât cei de la K au început să se îndoiască de spusele lui Prime. Dar lucrurile s-au limpezit când au descoperit că ofițerii care îl dirijaseră pe Prime nu erau din Primul Directorat Principal (Informații externe), ci din Directoratul al Treilea și nu aveau experiența lucrului cu agenți străini.

Un raport înaintat premiei britanic în acea vreme trecea în revistă cele 43 de cazuri de agenți ai blocului sovietic ce fuseseră condamnați, făcuseră mărturisiri sau defectaseră. Dintre aceștia, 16 o făcuseră pentru bani, 14 (între care și Prime) din motive ideologice și 10 în urma unui „șantaj emoțional”. Trei agenți, între care și George Blake, avuseseră alte motive. Majoritatea cazurilor importante aveau la bază motive ideologice. Catalogarea făcută de britanici era mai puțin completă decât cea stabilită de FBI: MICE (acronim de la cuvintele engleze pentru bani, ideologic, șantaj și ego). În 16 dintre cele 43 de cazuri descoperirea pornise de la surse ale MI5, în 11 cazuri de la defectori și în 8 cazuri din alte surse.

Cel mai serios caz de contraspionaj pentru MI5 a fost cel al ofițerului Michael Bettaney, din K4, care, așa cum am văzut (*Magazin istoric*, nr. 1/2016), nu s-a concretizat din cauza temerilor rezidentului KGB de la Londra că era, de fapt, o provocare a britanicilor. Modul cum au procedat aceștia, protejându-l pe Gordievski, aflat sub permanenta amenințare de a fi demascat, cât și maniera în care au transformat o slăbiciune într-un prilej de a-i elimina pe cei care stăteau în calea promovării lui Gordievski în fruntea rezidenturii rămâne un caz școală.

În al doilea plic pe care Bettaney l-a strecurat în cutia poștală a lui Guk, șeful rezidenturii KGB, cerea ca acesta să își parcheze mașina într-un scuar anume, ca un semn că dorea noi informații. S-a convenit că ofițerii care deveniseră suspecti (între care se număra deja și Bettaney) trebuia puși sub observare pentru a vedea care dintre ei trecea

pe lângă acel scuar. Era o operațiune dificilă, căci Bettaney era foarte versat în descoperirea filajului, iar colegii de la filaj nu puteau fi utilizați din cauza măsurilor de secretizare luate pentru a nu fi deconspirat Gordievski. S-a convenit să se apeleze la ofițerii din SIS care știau de existența lui. Directorul adjunct al MI5 a respins ideea, dar șeful unității K a ignorat ordinul, un act care cu greu își găsește echivalentul în istoria MI5. Una dintre membrele echipei de filaj era gravidă în luna a cincea și își amintea ulterior cât de greu i-a fost să își îndeplinească sarcinile de serviciu. Până la sfârșitul operațiunii, nimeni, afară de cei inițiați, nu a bănuțat că descoperirea lui Bettaney s-a datorat informa-

țiilor furnizate de o persoană din chiar rezidentura KGB din Londra. După condamnarea lui Bettaney, Ambasada sovietică a fost informată de decizia de expulzare a lui Guk. La ceremonia de plecare, i s-a cerut lui Gordievski să țină discursul de rămas bun. Guk i-a spus apoi că învățase multe de la ambasador, care era renumit pentru capacitatea lui de a ține discursuri lipsite de sinceritate.

Așa cum am văzut deja (*Magazin istoric*, nr. 2/2016), Gordievski a fost indicat de șeful contraspionajului pe spațiul sovietic din CIA, Ames, drept agent britanic și rechemat la Moscova. La o săptămână după ce Gordievski a ajuns la Moscova, Centrul

... singurului ofițer de contraspionaj britanic care s-a oferit să trădeze în perioada Războiului Rece (Bettaney după ieșirea din pușcărie)

PAPURĂ VODĂ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Numele adevărat al tânărului voievod al Moldovei, numit de otomani în 1669, când avea numai 18 ani și 10 luni, ce a primit pe nedrept porecla, Papură Vodă, din cauza foametei care s-a abătut asupra țării. 2) A fost al doilea fecior al ..., domn al Moldovei între 1634 și 1653, iubitor de fast și strălucire, ctitorul Mănăstirii „Trei Ierarhi”. 3) Răzvan Theodorescu – Teodor Rosetti. 4) Mavrocordat Alexandru – Tânărul voievod s-a aflat în relații bune cu Matei ..., domnul Țării Românești (1632-1654), care a avut mai multe conflicte militare cu tatăl său. 5) Onoare militară (inv.) – Intrate în lăcaș! 6) Din plin! – Abreviere pentru „Uniunea pentru Republică” (Franța, 1958) – Zece! 7) Otomanii au cerut domnitorului ca fiul său, copil fiind, să fie trimis ostatic la ..., dar tatăl, cu multe pungi de galbeni, a reușit să-l țină acasă. 8) Lipsit de transparentă – Limpede, deslușită. 9) Supușii seniorului în Evul Mediu – Taler. 10) Măsuri agrare – În 1669, când Moldova a fost cuprinsă de o cumplită ..., populația se hrănea cu pâine din coajă de copac și de papură, de aici venindu-i porecla

VERTICAL: 1) Suceava (abv. auto) – Papură Vodă a promovat relații bune între ... și țările vecine. 2) Mulți ... au fost chemați de tânărul domn să revină la vetrele lor, de unde fugiseră, scutindu-i de biruri pe o perioadă de trei ani – Cracă groasă de copac, folosită ca ciomag. 3) Punct cardinal! – În 1653, când logofătul Gheorghe Ștefan punea la cale răsturnarea de pe tron a tatălui său, întreaga familie a fost nevoită să părăsească palatul domnesc de la ... și să se refugieze la Suceava și apoi la Istanbul, unde a fost ținută captivă cinci ani. 4) A exista – Mișcare neașteptată. 5) Nu cea de față – Nete! – Culese! 6) Dane! – Papură Vodă le-a acordat țăranilor unele privilegii pentru a-i ajuta să scape de ... 7) Unul dintre cele două oase din regiunea șoldurilor – Canele! 8) Tună! – A răzbi, a izbuti să facă ceva. 9) Persoană bună de muncă – Om pur, fără vină, cinstit, sincer (fig.). 10) Oraș (fam.) – A da drumul să-i cadă din mână

Bibliografie: *Magazin istoric*, nr. 9/1979

Dumitru CIREAȘĂ

ȘEDINȚĂ LA P.N.T.

Continuăm prezentarea începută în numărul anterior a procesului-verbal al Ședinței Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Tărănesc din 4 ianuarie 1938, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Adresăm mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a reproduce acest text.

Intre-adevăr am văzut în campania electorală miniștri cari personal protejau împărțirea – începând de la opincă până la odăjdiiile bisericești – de băuturi și a tot felul de danii ca să corupă spiritul cetățenilor și să-l abată de la calea adevărată a conștiinței lor.

Alegătorii noștri au știut însă să reziste la toate aceste tentațiuni, astfel încât aceste alegeri s-au prefăcut într-o dată istorică în evoluția politică a neamului românesc.

Totdeauna am auzit cu indignare vorba ce se spunea din partea celor timizi, din partea celor cu mai puțin curaj că în țara românească nu este opinie publică; cu adâncă indignare am auzit întotdeauna că corpul electoral la noi este slugarnic, că este destul să se dea de undeva poruncă și să fie adus cineva la guvern pentru ca corpul electoral să se aștearnă înaintea lui și să-i acorde voturile și încrederea pentru guvernarea țării.

Nu s-a întâmplat niciodată până acum ca în România, în alegerile parlamentare, un guvern să cadă.

A trebuit să vină guvernul personal dictatorial al d-lui Tătăreanu și a trebuit noi, partidul nostru, să ridicăm conștiința cetățenească la înălțimea unde se găsește, pentru ca această legendă să fie zdrobită prin faptul că alegătorii au trântit un guvern care avea la îndemână toți banii și toate mijloacele de teroare și de corupție electorală.

În special trebuie să înfierăm procedura guvernului Tătăreanu și a partidului liberal, care afară de toate mijloacele condamnabile pe care le punea în curs pentru a câștiga votul alegătorilor, s-au dat și la sacrilegiul pe care l-am condamnat din tot sufletul de a amesteca în campania electorală numele regelui, făcând

din această înaltă personificare a ființei noastre naționale și a unității naționale un instrument de propagandă electorală. Ați văzut cu toții revoltătoarele afișe electorale liberale cu inscripția: „Ascultați porunca regelui! Votați cu partidul liberal!”

O înaltă însuflețire ne cuprinde văzând rezultatul alegerilor și ne cuprinde un sentiment de adâncă recunoștință față de conducătorii din provincie și față de alegătorii noștri cari, în timp de iarnă, într-un termen foarte scurt în care guvernul a vrut să surprindă buna-credință a alegătorilor, au știut să organizeze corpul electoral conform cu hotărârile comitetului central executiv și să aducă succesul pe care l-am avut. Nu pot decât, din acest loc, să-i [sic!] aduc cele mai sincere mulțumiri și să-i asigur că dacă vin zile grele și pentru noi și pentru ei, totuși viitorul neamului nostru și al partidului nostru nu este întunecat, căci am dovedit și în foarte scurtă vreme în baza ei dreptatea va răsări și pentru noi (aplauze).

Nu pot, cu această ocazie, să nu-mi arăt sincera mulțumită față de magistratura română (aplauze).

Între-adevăr, cu foarte puține excepții, de la cei mai înalți magistrați până la cei mai mici au dovedit în general o obiectivitate și s-au ținut de obligamentul lor jurat într-un mod demn de recunoștință.

Tot asemeni trebuie să constat că și armata, cu puține excepții, la aceste alegeri au [sic!] observat obiectivitatea, care ridică prestigiul ei și care este potrivită acelei faime pe care trebuie s-o aibă armata noastră în toate timpurile.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) G. Pavelescu Where are forests of yore? ● D. Berindei Romanian Academy celebrates its 150 years ● N. Edroiu The blow inflicted by the communist regime to the Academy in 1948 ● R. Theodorescu How and why was demolished the Vacaresti Monastery ● P. Otu 1916. Lieutenant-colonel Gheorghe Dabija opposes to the appointment of general Dumitru Iliescu as head of the General Staff ● F.-L. Iorga Nicolae Brailoiu, one of the first heroes who died in the Great War ● G. Roșu Annunciation in the popular mentality ● A. Gido Ernest Marton unpublished report made in November 1944 about the Jews in Transylvania ● A. Spânu How Austro-Hungarian authorities tried to kidnap the future diplomat Vasile Stoica from Romania in November 1914 ● C. Hentea Russian propaganda in Romania before WWI (II) ● A. Șiperco Aurel Vijoli remembers his cross-examination by the Securitate (II) ● A. Pogăciaș A Spanish writer of the 16th century, Antonio de Guevara, about Dacian ● C. Păiușan-Nuică Fashion in La Belle Epoque and during interwar in exhibition at Cotroceni Museum ● S.A. Luca „Prometeu“ from Tartaria ● G. Filitti Wartime correspondence between painters Henri Matisse and Pallady (II) ● M. Sala Different eponymous ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Дж. Павелеску Где леса былых времён? ● Д. Бериндей Румынской Академии – 150 лет ● Н. Едрою Удар, полученный Румынской Академией, от коммунистического режима в 1948 г. ● Р. Теодореску Как и почему был снесён монастырь Вэкэрешть ● П. Оту 1916. Подполковник Г. Дабижа против назначения генерала Думитру Илиеску во главе Генерального Штаба ● Ф.-Л. Йорга Николае Брэилоу, один из первых героев, павших в Первой Мировой Войне ● Дж. Рошу Святой праздник Благовещения в народном духе ● А. Гидо Неопубликованный доклад Эрнеста Мартона в ноябре 1944 г. о положении евреев в Трансильвании ● А. Спыну Как пытались австро-венгерские власти похищать будущего дипломата Василе Стойка из Румынии в ноябре 1914 г. ● К. Хентя Русская пропаганда в Румынии в период нейтралитета (II) ● А. Шиперко Аурел Вижоли о своём преследовании в Секуритате (II) ● А. Погэчаș Испанский писатель 16 в., Антонио де Гевара, пишет о дакийском населении ● К. Пэюшан-Нуикэ Выставка в Музее Котрочень о женской моде от Belle Epoque до межвоенного периода ● С.А. Лука „Прометеус“ в Тэртэрии ● Дж. Филитти Переписка между живописцами Матиссом и Паллади во время второй мировой войны ● М. Сала Другие эпонимы (с буквой л) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXI)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541-881X

Lei 6,00

DIALOG CU CITITORII

2%

Dragi cititori, puteți dona 2% din impozitul dumneavoastră Fundației Culturale Magazin Istoric, cont RO10-RNCB0080005630130001, BCR, Sucursala Sala Palatului, C.I.F. RO 1590422.

UN CHIP UITAT

Domnul NECULAI-VIRGIL SANDU, din Botoșani, ne aduce în atenție o personalitate mai puțin cunoscută, academicianul Mihai Ciucă: Născut la 18 august 1883 pe meleaguri botoșănene, la Săveni, ca și autorul acestor rânduri, savantul a avut o contribuție foarte importantă la eradicarea malariei din țara noastră la începutul anilor '60. Redăm în continuare o scurtă prezentare.

Mihai Ciucă a urmat școala primară, în orașul natal, ulterior și-a continuat studiile la Liceul „August Treboniu Laurian” din Botoșani. În anul 1901, s-a înscris la Facultatea de Medicină. Sub îndrumarea prof.univ. dr. Ion Cantacuzino

a susținut teza de doctorat cu tema „Influența hipotermiei și hipertermiei asupra infecțiilor experimentale”. S-a dedicat activității de cercetare, implicându-se în combaterea și profilaxia maladiilor care făceau ravagii în România începutului de secol XX. În timpul Primului Război Mondial s-a aflat în fruntea activităților de organizare și conducere a unor spitale de boli infecțioase, la Iași, Dorohoi, Adjud, Berești etc. De asemenea, a făcut parte din

delegația României, la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920).

Între anii 1928-1938, savantul, cunoscut pe plan internațional ca un specialist în domeniu, a fost în fruntea unor expediții multinaționale,

girate de Comitetul de Igienă al Societății Națiunilor, care au fost trimise în India (1929-1930), China (1931-1932), Indonezia (1932), dar și în Australia, Rusia sau Turcia.

În anul 1939 a fost ales membru al Academiei Române. Din anii '30, timp de aproape trei decenii, Mihai Ciucă și-a consacrat cea mai mare parte din activitatea științifică combaterii malariei din România. S-a stins din viață la 20 februarie 1969.

Semn al recunoașterii înaltei sale competențe profesionale, a ocupat timp de zece ani funcția de expert al Organizației Mondiale a Sănătății în combaterea paludismului pe plan mondial. A fost înființat și la Săveni, regiunea Suceava, „Stația de malarie și parazitologie medicală” ce a funcționat timp de aproape 15 ani, până la eradicarea malariei. În fotografia alăturată sunt membrii unității sanitare. Fotografia a fost realizată la 27 decembrie 1954, primul din stânga, în picioare, este subsemnatul.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin Istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin Istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcăneanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5948384 040074

04